

STAROVEK (3500 pred Kr. – 5. stor. po Kr.)

Znaky:

- písaná literatúra dostala svoj názov (z **lat. littera** – písmeno),
- poézia – umelecké slovo (poézia bola sprevádzaná hrou na jednoduché hudobné nástroje, napr. **lýra, z toho lyrika**),
- náboženské pohanské obrdy sprevádzala hudba a tanec,
- **tri základné druhy: epika, lyrika, dráma** (Aristoteles zaviedol v diele **Poetika**).

Znaky sumerskej literatúry:

- polyteizmus,
- podriadenosť ľudí bohom (mali kladné i záporné ľudské vlastnosti),
- polobohovia (potomok boha a človeka),
- túžba hrdinov po sláve a nesmrteľnosti, ich výnimočnosť,
- spracovanie najstarších príbehov a piesní do epického diela.
- Dielo: Epos o Gilgamešovi (napísaný na 20 000 hlinených tabuľkách klinovým písmom, ktoré rozlúštil angličan Layard v 19. storočí, obsahuje starobabylonské mýty o stvorení človeka, o potope, ale aj prvé informácie o zakladateľovi štátu a mesta Uruk v Mezopotámii).

Znaky hebrejskej literatúry:

- monoteizmus,
- odklon od kultu tela ku kultu duše,
- život na zemi ako príprava na posmrtný život, transcendentálnosť (nadmyslovosť),
- Dielo: Biblia (z gréckeho biblión = kniha), ide o spis židovského a kresťanského náboženstva, filozofie, morálky, delí sa na **Starý zákon** (dejiny izraelského národa, prorocktvá), **Nový zákon** (narodenie Ježiša Krista, jeho pôsobenie, život 12 apoštolov, apokalypsa).

Znaky indickej literatúry:

Kámasútra – o ľudskej sexualite.

Znaky antickej literatúry (gréckej a rímskej):

- polyteizmus,
- podriadenosť ľudí bohom
- polobohovia
- premena človeka na boha,
- **osudová neodvratnosť**,
- **harmónia telesnej a duševnej krásy (kalokagatia)**, **antickí hrdinovia** boli obdarovaní veľkou silou a odvahou, boli navonok krásni, múdri a statoční.
- spracovanie najstarších príbehov, piesní do epického diela (epos).

Žánre v STAROVEKEJ LITERATÚRE:

EPIKA

Báj/mýtus (krátka epika) = neveršovaná, prvý prejav kolektívneho vedomia ľudskej spoločnosti, bohovia spravujú svet a život ľudí v ňom, pripisuje nevysvetliteľné javy bohom a polobohom.

Epos (rozsiahla epická skladba) = veršovaný žáner, v úvode je zhrnutý obsah diela, nasleduje invokácia, v ktorej volá autor na pomoc Múzu, dve dlhé opisné časti (predstavujú postavy a hrdinský boj, do ktorého zasahujú bohovia). Epos je predchodcom románom. Príklady: Epos o Gilgamešovi, z gréckej literatúry Homérove eposy Ilias (trójska vojna) a Odysea (hrdina putuje z trójskej vojny domov 10 rokov), z rímskej literatúry Vergílius (Aeneis – hrdina sa vracia domov z trójskej vojny).

Podobenstvo (krátka epika) = ide o prirovnávanie, ide o príbeh z reálneho života podaný formou metafory, ktorý má hlbší zmysel, než sa na prvý pohľad zdá (napr. Ježišove podobenstvá v Biblii).

Bájka (krátka epika) = neveršovaná, veršovaná, najčastejšie v nej vystupujú zvieratá, ktoré sú nositeľmi ustálených ľudských vlastností, vyslovuje mravné poučenie, vysmieva sa zlu. Napr. grécky bájkar Ezop.

Anekdota (krátka epika) = krátky príbeh o nejakej skutočnej alebo vymyslenej udalosti zo života známej osobnosti, ktorý má neočakávaný záver s humorným vyznením. Má duchaplnú pointu.

LYRIKA

Óda (úvahová/reflexívna lyrika) = **oslavná báseň**, oslavuje človeka, národ, slobodu, prírodu, mladosť... V antika bola zborovou oslavnou piesňou. Napr. v gréckej literatúre **Sapfo** (Modlitba k Afrodite), ódu na človeka nájdeme aj v **Sofoklovej dráme Antigona v piesňach zboru**, v rímskej literatúre to bol **Horácius** s dielom **Ódy**.

Hymna = chválospev.

Lúboštná báseň (ľúboštná lyrika) = v **Biblii Veľpieseň Šalamúnova**, v rímskej literatúre **Ovídius** v diele **Umenie milovať**, gréckej literatúre **Sapfo**.

Elégia/žalospev (spoločenská lyrika) = napr. **nárek Gilgameša** nad mŕtvym priateľom Enkiduom.

Epigram (spoločenská lyrika) = v starovekom Grécku to bol nápis na chráme, stavbe, spočiatku písaný neviazanou rečou (próza), neskôr viazanou rečou (poézia). V rímskej literatúre išlo o **vtipnú báseň**.

Epitaf (spoločenská lyrika) = **nápis na náhrobnom kameni**, o autorovom vzťahu k životu, ide o kratšiu báseň.

DRÁMA

Vonkajšia kompozícia drámy: dejstvá a výstupy.

Vnútorňa kompozícia drámy: úvod – expozícia, zápleтка – kolízia, vyvrcholenie – kríza, obrat – peripetia, rozuzlenie – katastrofa.

Antické divadlo: hralo sa v amfiteátroch, spočiatku len muži, využívali sa masky s megafónom, topánky na vysokých opätkoch. **Antickí hrdinovia** boli obdarovaní veľkou silou a odvahou, boli navonok krásni, ale aj múdri a statoční.

Tragédia /tragická dráma/ = tragoedia znamenala capí spev, podľa spevákov prezlečených za capov pri oslavách boha Dionýza, grécke tragédie sa vyvinuli zo starogréckej zborovej lyriky, ktorú predvádzal **zbor**. **Náčelník zboru** v prestávkach medzi zborovými piesňami **prednášal epický príbeh**, po čase zaviedli do drámy herca. Dej mal v divákoch vyvolať katarziu (očistu duše). Dej sa dohráva na užšie **vymedzenom jednom priestore v priebehu jedného dňa** a sústreďuje sa na **jednu príhodu v živote hlavnej postavy /protagonistu/ - požiadavka jednoty (nemennosti) miesta, (ohraničenosti) času a deja. Dej sa posúva vďaka konfliktom. Na druhom mieste sú podľa Aristotela charakter postáv, ktoré majú byť stále**. Protagonista je človek vznešeného postavenia, napriek výnimočným vlastnostiam nie je dokonalý. Dôležitým znakom je **osudová neodvratnosť**. Napr. **Sofokles: Kráľ Oidipus, Antigona**.

Komédia /komická dráma/ = v gréckej literatúre **Aristofanes**, v rímskej **Plautus** (Komédia o hrnci).

Fraška = vznikla v Ríme, jednodejstvová humorná hra založená na situačnom humore.

Prehľad literárnej tvorby v starovekej literatúre

STAROVEKÁ LITERATÚRA		
STAROORIENTÁLNA	ANTICKÁ	
	GRÉCKA	RÍMSKA
Sumerská literatúra Epos o Gilgamešovi	LYRIKA Sapfo: Modlitba k Afrodite (ľúbostná poézia) Anakreon: básne o láske, víne a životných radoostiach.	LYRIKA Horácius: Ódy Ovídius: Umenie milovať
Hebrejská literatúra Biblia	EPIKA Ezop: Bájky Homér: Ilias, Odysea (epos)	EPIKA Vergílius: hrdinský epos Aineis
Indická literatúra Kámasútra	DRÁMA Sofokles: tragédia Kráľ Oidipus, Antigona Aristofanes: písal komédie	DRÁMA Plautus: Komédia o hrnci
	ODBORNÁ LITERATÚRA Aristoteles: Poetika, Rétorika	ODBORNÁ LITERATÚRA Cicero: rečníctvo Caesar: Zápisky o vojne v Gálii Marcus Aurelius: Hovory k sebe samému (časť napísal počas prítomnosti Rimanov na Slovensku pri rieke Hron)

Povinné dielo na podrobnú analýzu: Antigona.

Sofokles - Antigona

Literárny druh: dráma

Literárny žáner: tragédia

Téma: život v Tébach, dejiny mesta, príbeh Antigony a jej snaha uctiť si telo zosnulého brata.

Idea: ľudská tvrdohlavosť a krutosť, úprimná láska, vzbura proti nezmyselným svetským zákonom.

Kompozícia: 5 dejstiev + Prológ (úvod) a Epilóg (záver).

Miesto deja: dej sa odohráva v Tébach pred palácom.

Postavy: **Antigona** (dcéra zosnulého tébskeho kráľa Oidipa, má mladšiu sestru Ismenu a bratov Polyneika a Eteokla), **Kreon** (nový tébsky kráľ), **Eurydika** (kráľova žena), **Haimon** (ich syn), **Teiresias** (veštec),

Náčelník zboru, zbor tébskych starcov, strážca, posol (dvaja).

Charakteristika hlavných postáv:

Antigona je hrdinkou, lebo ako jediná sa odváži vzoprieť Kreonovi, pretože považovala jeho rozhodnutie za porušenie ľudských zákonov; je morálnou víťazkou aj keď pri tom príde o život.

Kreon je v duchu antickej filozofie potrestaný (smrť manželky a syna) lebo porušil božské a ľudské zákony (zakázal pochovať Polyneika).

Ismena- opak Antigony: je nerozhodná a neschopná; bola obetavá a chcela, aby ju Kreón odsúdil so sestrou, ale oslobodil ju.

Haimon- Antigonin snúbenec; nebojí sa povedať svoj názor; kvôli láske k Antigone sa neváha postaviť aj otcovi a nakoniec sa zo žiaľu prebodol.

Eurydika - milujúca matka; zo žiaľu nad smrťou syna sa zabila.

Dej:

Prológ: Antigona s Ismenou vychádzajú z paláca a nesú obetné kanvice. Ich dvaja bratia zomreli. Dozvedajú sa, že Kreon dal pochovať len Eteokla, ale Polyneika dal pohodiť za mesto, aby ho zožrala divá zver. A vydal príkaz, že kto ho pochová, bude popravený. Antigona neváha, nebojí sa, ide vytvoriť brata pochovať. Do deja vstupuje **zbor tébskych starcov**, ktorý rozoberá tematiku a udalosti.

I. dejstvo: Kreon verejne vyhlásil zákaz, a preto posla strážce k mŕtvolu. Strážca oznamuje kráľovi, že niekto ukradol mŕtvolu a ide ju pochovať. Kráľ nariadil, že sa telo musí nájsť, inak vinu ponesú strážcovia. **Nasleduje 1. pieseň zboru.**

II. dejstvo: Strážca privádza Antigonu pred kráľa a Náčelníka. Rozpráva o tom, ako ju pristihol pri pochovávaní jej brata. Telo znova vybrali z hrobu. Antigona sa priznáva a odôvodňuje svoje činy. Privádzajú aj Ismenu, ktorá sa priznáva s Antigonom, i napriek tomu, že je úplne nevinná. Kreon jej uverí a dá ju zavrieť spolu so sestrou, ale Antigona namieta, tvrdí, že Ismena klame a je nevinná. **Nasleduje 2. pieseň zboru.**

III. dejstvo: Prichádza Haimon, presadzuje svoj názor a názor ľudu Téb, chce od kráľa, aby prepustil sestry. Kreon sa so synom poháda. Haimon chce zomrieť. Kráľ necháva odvieť Antigonu do hrobky v pustatine a necháva ju tam bez jedla. **Nasleduje 3. pieseň zboru.**

IV. dejstvo: Strážcovia odvádzajú Antigonu. Náčelník sa jej vysmieva. Kreon popoháňa sprievod s Antigonom. **Nasleduje 4. pieseň zboru.**

V. dejstvo: Prichádza veštec. Jeho veštba hovorí o tom, že Kreon ženie mesto do záhuby. Mal by prepustiť Antigonu, ak chce zabrániť skaze. Kreon ho nechce poslúchnuť. Po veštbe sa ide poradiť s Náčelníkom, ktorý mu taktiež radí poslúchnuť veštca Teiresiasa. Kreon teda berie mužov a ide k hrobke. **Nasleduje 5. pieseň hrobu.**

Epilóg: Kreona na ceste zastavuje **prvý posol**, ktorý mu oznamuje, že Haimon si chce siahnúť na život. Prichádza Eurydika, kráľovná Téb. **Posol** opisuje, ako pochovali a spopolnili Polyneika. Kráľ prichádza k hrobke. Našli tam obesnú Antigonu a pri nej Haimona, ktorý, keď vidí otca, vytiahne proti nemu meč. Otec utečie, Haimon si meč vrazí do pŕs. Eurydika utiekla do paláca, hneď za ňou ide aj Kreon s mŕtvolou. Kreon tam stretá **druhého posla**, ktorý mu oznamuje, že aj Eurydika si siahla na život. Kráľ prichádza k jej telu. **Zo všetkých udalostí sa obviňuje. Vzápätí sa necháva odvieť a zatknúť.**

Stredoveká literatúra

Spoločenská situácia: vojny, mor, križiacke výpravy, školy a knižnice vznikali pri kláštoroch, hierarchizácia spoločnosti – duchovenstvo, šľachta, poddaní, človek chápaný ako súčasť vyššieho poriadku, do ktorého nemá právo zasahovať.

Znaky stredovekej literatúry:

- Často sa opakujúce námety z Biblie alebo z antiky. Napodobňovanie v obsahu i forme (citácia, parafrázovanie) – imitačná tvorivá metóda. Pričasté opakovanie – topickosť (ošúchanosť).
- Ora et labora – modli sa a pracuj.
- Hrdinom je svätec alebo mučeník (silná viera, askéza – striedmosť, odvaha, múdrosť), rytier alebo kráľ. Dôraz sa kladie na poslušnosť, oddanosť Bohu a kráľovi.
- Idealizované typizovanie – hrdinovi majú kladné vlastnosti.
- Cieľom literatúry je poučać, dojímať a vychovávať.
- Autorov väčšinou nepoznáme. Dôležitý nebol obsah diela, ale forma. Pôvodnosť a jedinečnosť diela nebola podstatná.
- Synkretizmus – kríženie literárnych druhov, splývanie umeleckej a náučnej literatúry.
- Používanie symbolov, alegórie.
- Literatúra šírená hlasným prednesom, pretože gramotné bolo iba duchovenstvo. Tzv. trubadúri, minnesängri, igrici za sprievodu hudobného nástroja prednášali básne, dôraz sa kladol na formu básne, rytmus a rým.
- Žánre: napr. hrdinské eposy, duchovná lyrika – piesne, žalmy, hymny, duchovná epika – legendy, exemplá (krátky príbeh morálneho charakteru s cieľom vychovávať veriacich, súčasť kázní).

Svetová literatúra:

Rozšírený žáner – hrdinský epos.

Francúzska literatúra

Pieseň o Rolandovi – Karol Veľký vedie križiacke výpravy proti pohanom v Španielsku, síce víťazí, ale za cenu veľkých strát – padli najudatnejší rytieri, napr. Roland.

Španielska literatúra

Pieseň o Cidovi – Cid pre falošné obvinenie vyhnaný kráľom, vyznamenal sa v boji proti pohanom v Španielsku, pomstil zneuctenie svojich dcér, príklad kresťanského rytiera, ktorý bojuje za vieru, je verný kráľovi, vzorný manžel a otec.

Ruská literatúra

Byliny – o historických udalostiach Ruska, hrdinami sú bohatieri, ktorí vynikajú silou a oddanosťou panovníkovi.

Slovo o pluku Igorovom.

Česká literatúra

Kosmas: Kronika česká – kronikársky žáner.

Ján Hus: Knížky o svatokupectví – ostrá kritika cirkvi, jej obohacovania sa.

Slovenská literatúra:

Spol. situácia:

- 833 vznikla Veľká Morava, franskí kňazi – latinská liturgia,
- 863 knieža Rastislav požiadal byzantského cisára Michala III. o vierozvestcov
- solúnski bratia Konštantín a Metod prišli na Veľkú Moravu
- prvé slovanské písmo – hlaholika (na základe malých písmen gréckej abecedy) , prvý slovanský jazyk – staroslovienčina, založili učilište na výchovu kňazov
- pápež Hadrián II. povolil starosloviensku liturgiu popri latinčine, gréčtine a hebrejčine, schválil staroslovienske preklady bohoslužobných kníh a vymenoval Metoda za arcibiskupa, Konštantín v Ríme prijal v gréckom kláštore meno Cyril a zomrel

- Svätopluk sa opäť priklonil k latinskej liturgii, franskí biskup Viching si získal jeho priazeň
- po smrti Metoda pápež zakázal slovanskú liturgiu, Metodovi žiaci vyhnaní z Veľkej Moravy – vymysleli druhé slovanské písmo – cyriliku (základ dnešnej azbuky, na základe veľkých písmen gréckej abecedy).
- od 10. storočia územie Slovenska súčasťou Uhorského štátu,
- **strediskami vzdelanosti kláštory, cirkevné a mestské školy, univerzity** (Academia Istropolitana),
- Na naše územie preniká **čeština** (šírili ju husiti, bratříci, študenti z pražskej univerzity), začína sa v literatúre popri latinčine uplatňovať slovakizovaná čeština.

Prekladová literatúra Konštantína a Metoda:

Misál (omšová kniha), *evanjeliá* (Nový zákon), *časť Starého zákona*, *breviár* (modlitebná kniha pre kňazov), *žaltár* (zbierka žalmov), *spevník*, *Súdny zákonník pre svetských ľudí*.

Pôvodná literatúra:

Konštantín – *Proglas*

- ✓ Prvá slovanská báseň.
- ✓ Napísaná v staroslovienčine.
- ✓ Veršovaný predslov k prekladu evanjelia.
- ✓ Oslava slovanského prekladu písma, vyzdvihuje sa domáci jazyk ako základ knižnej vzdelanosti. Nadšená obhajoba práva každého národa prijímať Božie slovo v rodnom jazyku.
- ✓ Napísaná obrazným štýlom, veľa biblických citátov.

Moravsko-panónske legendy (nie sú pravé legendy, lebo autori sa pridŕžajú konkrétnych faktov a udalostí, neidealizujú Konštantína a Metoda ako svätcov).

1. Kliment – *Život sv. Konštantína*: detstvo, štúdium, múdrosť, pôsobenie na Veľkej Morave, obhajovanie staroslovienčiny v boji proti trojjazyčníkom (uznávali ako bohoslužobný jazyk latinčinu, gréčtinu, hebrejčinu). Písané vznešeným rétorickým štýlom, veľa obraznosti, biblických citátov, podobenstiev, symboliky, rečníckych otázok.

2. Gorazd – *Život sv. Metoda*: sústreďuje sa na Metodovu činnosť na Veľkej Morave, kratšia časť, vecnejšia – menej obraznosti. Uplatnené idealizované typizovanie – má vlastnosti príkladného kňaza s výrečnosťou, pracovitosťou, mravnou a telesnou čistotou, láskou, milosrdenstvom, schopnosťou napomínať. Metod vedel presne, kedy zomrie a oznámil to svojim učeníkom tri dni dopredu. Mal prorocký dar a niektoré jeho proroctvá sa naplnili.

Gaudeamus igitur (Nuž radujme sa) – latinská študentská pieseň.

Maurus – *Legenda o sv. Svoradovi a Benediktovi*

- ✓ Opisuje udalosti zo života mníchov.
- ✓ Napísaná **po latinsky**.
- ✓ Legenda je stručná, napísaná jednoduchým rozprávačským štýlom.
- ✓ Svorad prišiel z Poľska, vstúpil do benediktínskeho kláštora na Zobore a neskôr odišiel do pustovne na Skalke pri Trenčíne. Tam žil asketickým životom (mníšsky spôsob s odriekaním životného pohodlia a životných radostí, mučeníctvo), zachovával pôst, kľčoval les a trýznil sa. Jeho žiakom bol Benedikt. Zomrel krátko po Svoradovi – zbojníci ho zabili a hodili do Váhu. Oboch pochovali v Nitre. Po smrti sa stali známymi a s ich menami sa spájali zázraky.

Žilinská mestská kniha – **slovakizovaná čeština**

Vitaj, milý Spasiteľu – hymnická pieseň, **slovakizovaná čeština**

Humanizmus a renesancia (14. – 17. storočie)

Spoločenská situácia

- prírodné, zámorské a astronomické objavy (Kolumbus, Jesenius – prvá verejná pitva, Kopernik – heliocentrizmus, Galileo Galilei...),
- rozkvet medzinárodného obchodu, kolónie,
- vojny, hlad, epidémie,
- kníhtlač (Guttenberg) – prvotlače nazývame inkunábuly,
- vzostup meštianstva v Taliansku (Janov, Florencia, Benátky), Mediciovci – mecenáši umenia a kultúry na svojich šľachtických dvoroch,
- reformácia (hnutie, ktorého cieľom bolo reformovať rímskokatolícku cirkev, odstrániť nedostatky, obmedziť moc) – napr. Hus, Luther...

Znaky literatúry:

- renesancia (znovuzrodenie) – obnovenie antiky (grécka a rímska literatúra) a antických ideálov (kalokagatia – harmónia tela i duše, ideál krásy a dobra),
- humanizmus (ľudský) – dôraz kladie na ľudskú dôstojnosť, slobodný rozvoj osobnosti, proti feudalizmu a cirkvi, vyústil do reformácie a osvietenstva,
- napodobňovanie tvorby gréckych a rímskych autorov,
- radostný vzťah človeka k pozemskému životu,
- okrem latinčiny sa začínajú využívať národné jazyky.

Svetová literatúra:

Talianska literatúra

Dante Alighieri – alegorický epos Božská komédia

Peklom a Očistcom sprevádza autora rímsky básnik Vergílius (predstavuje rozum) a Rajom ho sprevádza milá Beatrice (predstavuje náboženstvo), autora duša predstavuje celé ľudstvo.

Francesco Petrarca – Spevník (ľúbostné sonety o neopätovanej láske), snaží sa zlúčiť kresťanstvo s ideálmi humanizmu.

Giovanni Boccaccio – Dekameron – cyklus noviel, ľúbostný motív, zmyselnú lásku a neveru nepovažuje za priestupok, na ľudských chybách sa zabáva, príbehy sú veselé.

Španielska literatúra

Miguel de Cervantes Saavedra – román Dômyselný rytier Don Quijote de la Mancha

Podáva obraz človeka a jeho večnej túžby po ideáli pravdy, slobody a spravodlivosti, mapuje reálnu spoločnosť a situáciu v Španielsku. Don Quijote – rytier čistého srdca, rojko, „boj s veternými mlynmi“ – márna námaha, „donkichotstvo“ – márna snaha skrytá za šľachetný úmysel, ale pôsobiaca smiešne. Sancho Panza – zdravý sedliacky rozum.

Anglická literatúra

William Shakespeare – najväčší svetový dramatik

Znaky drámy:

- neobmedzenosť tém, času, miesta,
- obraz pozemského života, kladných i záporných vlastností ľudí,
- hrdinovia sú silní jednotlivci, sami sú strojcami svojich osudov, ich činy vyplývajú z ich charakterov, preto sú to často rozporne žijúce postavy, ktoré sa nevzdávajú svojich ideálov (ani vtedy, keď musia pre ne zomrieť),
- ženy samostatne rozhodujú o svojom živote,
- príčinou tragédie je ľudská vášeň alebo náhoda,
- víťazí spravodlivosť, láska,
- komické prvky nie sú ostro oddelené od tragických,
- veršovaný jazyk sa strieda s prózou
- typickým veršom je päť stopový 10-11 slabičný nerýmovaný jamb (blankvers), vhodný pre dialóg, lebo sa môže členiť na menšie časti.

Romeo a Júlia – tragédia, príbeh nešťastne končiacej veľkej lásky milencov, ktorí pochádzajú z dvoch znepriatelených rodov vo Verone (Kapuletovcov a Montekovcov), rody sa zmieria nad zbytočnými obeťami svojich detí.

Hamlet – povinné dielo na rozbor.

Slovenská literatúra humanizmu a renesancie

Spoločenská situácia

- turecké vpády, protihabsburské povstania, reformácia a protireformácia,
- Matej Korvín – mecenáš umenia (manželka Beatrice pochádzala z Talianska), talianski učitelia na našom území,
- zakladanie škôl, kníhtlačiarň, rozvoj národnej literatúry.

Martin Rakovský

O spoločenských vrstvách v štáte a príčinách prevratov v kráľovstvách a cisárstvách

- latinská veršovaná skladba, pilierom štátu sú ľudia, ktorí nie sú ani veľmi bohatí, ani veľmi chudobní, prameňom nezhôd je nerovnosť, za hlavnú príčinu rozpadu štátu označuje krutovládu, nespravodlivosť, neschopnosť panovníka, bezbožnosť.

Jakub Jakobeus

Slzy, vzdychy a prosby slovenského národa – latinská národno-vlastenecká báseň, personifikovaná Matka Slovákov narieka nad strašným osudom svojich detí, rozpráva Kristovi o pohromách, ktoré postihli jej národ, prosí o pomoc, vyjadruje úctu k slovenskej národnej minulosti a k hrdinstvu. Dielo zastupuje 1. slovenský národný epos.

Historické piesne:

Martin Bošňák: Pieseň o zámku muránske – dobývanie Muráňa habsburskými žoldniermi.

Pieseň o Sigetském zámku – obliehanie sigetskej pevnosti, ktorá padla do rúk Turkov.

Juraj Tranovský

Cithara sanctorum – dodnes používaný evanjelický spevník.

Barok v svetovej literatúre (16. – 18. stor.)

Spoločenská situácia:

- tridsaťročná vojna (rozpory medzi katolíkmi a protestantmi),
- zápas mocností o prevahu v Európe,
- zrod absolutistických monarchií (Ľudovít XIV.),
- slobodnejšie boli Holandsko a Anglicko – obchodné a námorné skúsenosti.

Znaky:

Barocco (perla nepravidelného tvaru)

- kolískou Taliansko a Španielsko,
- nevieru v človeka, jeho pozemský svet a pocit jeho pomínelosti a márnosti,
- človek zmietaný trvalou neistotou svojho bytia (vojny, nepokoje), upnutie sa k večným, nadpozemským istotám,
- zobrazenie utrpenia pozemského života a pekelných múk,
- alegórie, symboly,
- hyperbolizácia negatívnych javov,
- duchovnosť, mysticismus,
- nedôvera v rozum, absolutizácia viery,
- monumentalita (snaha ohromiť),
- pompézny (veľkolepý) knižný štýl, najmä básnický, zložité umelecké výrazové prostriedky,
- ľudový, nižší štýl využíval jednoduché zobrazovacie prostriedky,
- pátos, kontrasty (barokové protiklady),
- zameranie sa na vlastné vnútro.

Talianska literatúra

Torquato Tasso

Oslobodený Jeruzalem – hrdinský epos o prvej križiackej výprave, Jeruzalem – Svätý hrob treba dobyť z rúk pohanov (moslimov). Križiakom - pomáha Boh a archanjel Michal, moslimom Lucifer. Kresťanstvo (svetlo) ↔ pohanstvo (temnota).

Anglická literatúra

John Milton

Stratený raj – duchovný epos, pád Adama a Evy (zjedli zakázané ovocie zo Stromu poznania) – dedičný hriech človeka, hlavná príčina prvotného hriechu – Satanova vzbura proti Bohu. Zdôrazňuje slobodu ľudského rozhodovania.

Česká literatúra

Jan Amos Komenský

Pansofia – vševeda, učiteľ národov, domnieval sa, že poznanie odstráni rozpory medzi ľuďmi a dovedie ich k mieru. Položil základy pedagogiky.

Veľká didaktika – moderná pedagogika (názornosť, primeranosť, od jednoduchšieho k zložitejšiemu, vedomosti i zručnosti, škola pre všetkých, cudzie jazyky, ľudskosť, disciplína, telesná výchova).

Informatorium školy mateřské – predškolská výchova.

Brána jazykov otvorená – prvá moderná učebnica latinčiny.

Svet v obrazoch – prvá ilustrovaná učebnica cudzích jazykov.

Slovenská baroková literatúra

Spoločenská situácia:

- protihabsburské povstania,
- reformácia a protireformácia,
- centrá vzdelanosti: univerzita v Trnave (katolíci), Prešov, Bratislava (evanjelici),
- rozvoj školstva a osvety – jezuiti, piaristi, františkáni,

Benedikt Sölösi: Canthus catholici – katolícky spevník.

Peter Benický

Slovenské verše – didakticko-reflexívna poézia v slovakizovanej češtine, zbierka básní, ľudské chyby i prednosti, vyzdvihuje pracovitosť, morálku, spravodlivosť, vzdelanie, ironizuje pretváрку a panovačné ženy, sympatizuje so sedliakmi a satirizuje zbabelosť šľachticov.

Hugolín Gavlovič

Autor bol františkánsky mních, liečil sa z tuberkulózy na salašoch v horách, medzi pastiermi, obdivoval ich životné hodnoty.

Valaská škola mravův stodola - rozsiahla veršovaná skladba, epická poézia.

„valaská škola“ – životná múdrosť a skúsenosť pastierov, „mravův stodola“ – mravné ponaučenia a praktické rady, ktoré majú viesť čitateľa k zbožnému a cnostnému životu, objasňuje vzťah jednotlivca k Bohu, blíznym a k spoločnosti, za pravé šťastie považuje Božiu milosť, život a smrť (barokový protiklad), memento mori – pamätaj na smrť, odsudzuje poverčivosť, vieru v sny a odrodilstvo, pýchu, nabáda k bázni pred Bohom, témy básní: rodina, priateľstvo, práca, mier, vzdelanie, vlasť, vrchnosť = páni, vojna, chudoba (sympatizuje s poddanými), bohatstvo, zlodejstvo, opilstvo, ako sa správať pri jedle, na návšteve, odstup od materiálnych statkov, duchovná krása je dôležitá a skromnosť, práca šľachtí človeka, učí ho zodpovednému prístupu k životu, vzdelanie rozvíja rozumové schopnosti človeka, zaoberá sa aj správaním sa pri jedle a správaním sa na návšteve...

Po formálnej stránke ide o dvanásťveršové básne napísané v bohemizovanej slovenčine. Skladajú sa z prológu (titulok básne) – obsahuje hlavnú myšlienku, jadro – rozvíja ústrednú myšlienku, epilóg – záverečné dvojveršie s kritickou duchaplnou pointou. Využíva ľudový hovorový jazyk (príslovia, porekadlá, zdobeniny, prirovnania...). Autor využíva sylabický veršový systém: rovnaký počet slabík vo veršoch, intonačná prestávka rozdeľuje verš na dve časti, spájanie veršov do dvojverší, združený rým, rytmicko-syntaktický paralelizmus – verš je súčasne veta.

Hamlet

Druh: dráma

Žáner: tragédia

Motív: vražda a pomsta

Téma: Príbeh princa Hamleta, v ktorom bojuje túžba po naplnení vznešených ideálov s pocitom povinnosti potrestať zlo (chce pomstiť smrť svojho otca), na jednej strane trpí pocitom nespravodlivosti, na druhej strane váha, či je on ten pravý, kto môže napraviť krivdu a potrestať vraha, rozmýšľa, komu ublíži a či bude schopný konať spravodlivo. Hamlet je učencom v duchovnej kríze. Autor v diele alegoricky kritizuje spoločenské javy a pomery v Anglicku na prelome 16. a 17. storočia, oslavuje herecké povolanie.

Idea: „Byť či nebyť – kto mi odpovie.“ – filozofická otázka, vybrať si aktívny či pasívny prístup k životu. Úvahy o zmysle života a ľudskej existencii.

Miesto: Elsinorský hrad v Dánsku.

Čas: neurčitý.

Postavy:

1. HAMLET: muž= filozof a zároveň muž činu. Citlivý, hlboko sa zamýšľa nad zmyslom života, niekedy nežný, pozorný; niekedy krutý, zatrpknutý - hlavne vo vzťahu k matke a k Ofélii. Niekedy sa správa čudne a nesústredene. V boji je udatný, čestný, nekompromisný.

2. OFÉLIA: krásna, nežná, láskavá, mladá, poslušne prijíma otcove rady; ľúbi vrúčne Hamleta, keď ju Hamlet odmietne a zabije jej otca, zošalie a utopí sa.

3. POLÓNIUS: starý komorník, rád veľa rozpráva, často sú jeho slová poučné. Je otcom Ofélie a Laerta.

4. CLAUDIUS: nový kráľ, zabil brata, aby sa dostal na trón a získal kráľovu ženu; zamýšľa sa nad svojím hriechom, bojí sa zatratenia, ale nedokáže ho oľutovať, pretože sa teší z toho, čo ním získal, má súcit s pomätenou Oféliou.

5. GERTRÚDA: Hamletova matka, kráľovná, nie je zlá, ale dá sa ľahko negatívne ovplyvniť, je sebecká, ale k synovi pociťuje lásku, k Ofélii náklonnosť.

KOMPOZIČNÁ OSNOVA:

1.Expozícia – oboznamujeme sa s postavami a prostredím. Na Elsinorskom hrade v Dánsku sa zjavuje duch. Osloví Hamleta a povie mu, že jeho otec je mŕtvy (2 mesiace). Žiada princa/syna, aby pomstil jeho smrť. Prezradí mu, že ho zabil Claudius.

2.Kolízia – zápletká – Hamlet sa rozhodne usvedčiť strýka, predstiera šialenstvo, aby ho mohol zabiť. Claudius si všimne jeho čudné správanie a snaží sa odhaliť príčinu – využíva na to Hamletových spolužiakov. Hamlet odhalí špehov a požiadala hereckú družinu, aby zinscenovala vraždu Hamletovho otca. Po výstupe, kde divadelného kráľa otrávia, Claudius preruší hru a vyľakaný uteká zo siene.

3.Kríza – konflikt, vyvrcholenie deja: Podľa reakcie sa Hamlet uistil, že Claudius je vrah a je rozhodnutý pomstiť sa. Nevyužije príležitosť, keď ho nájde samého, pretože Claudius sa modlí. Hamlet si myslí, že ak ho zabije pri modlení (a boli jeho modlitby vypočuté), kráľ neskončí v horúcom pekle. Hamlet počas návštevy v matkiných komnatách zabije (prebodne mečom) Polónia, ukrytého za závesom, mysliac si, že je to Claudius. Kráľovná je presvedčená, že Hamlet sa zbláznil, Claudius však vie, že bodnutie bolo určené jemu. Posiela preto Hamleta v sprievode bývalých spolužiakov do Anglicka s listom, aby ho popravili. Hamlet tuší pascu, nahradí list iným, v ktorom v mene kráľa žiada, aby dali popraviť oboch doručiteľov.

4.Peripetia – nečakaný dejový zvrat: Ofélia sa z nešťastnej lásky pomiatla, pretože ju Hamlet kruto odvrhne. Utopí sa. Hamlet sa vracia domov, na cintoríne sa stretáva s Laertom (Oféliin brat) – čerstvo vykopaný hrob je pre Oféliu/. Hamlet sa prizná, že ju miloval.

5.Katastrofa – tragické riešenie konfliktu = záver: V súboji Hamlet zabije Laerta, ale je bodnutý otráveným mečom. Kráľovná vypije pohár vína, ktorý bol určený Hamletovi (víno otrávil kráľ). Hamletova matka zomiera, Hamlet prebodne otráveným mečom kráľa. Hamlet zomiera...

Hamletov priateľ Horatio sa chce tiež napíť otráveného vína. Hamlet mu to zakáže a nariadi mu, aby očistil jeho meno a objasnil svetu všetky okolnosti jeho príbehu. Za svojho následníka Hamlet určil nórskeho princa Fortinbrada, ktorý práve prichádza a uvidí umierať Hamleta v Horatiovom náručí. Vzdá mu úctu a na jeho počesť nechá vypáliť salvy.

KONFLIKT: rodinný, ľúbostný, spoločenský, individuálny, medziľudský.

JAZYK: básnický s hovorovými zvratmi, patetické vyjadrovanie so slovnými hračkami, filozofické úvahy sa striedajú s myšlienkami každodenného života/praxe. Ironické narážky, ale i komické prvky = (scéna s hrobármi).

Klasicizmus a osvietenstvo

Spoločenská situácia: pokrok vedy, záujem o vesmír a prírodu, obdiv parlamentného zriadenia v Anglicku, proti vplyvu šľachty a cirkvi na kráľovskú moc, vláda sa má usilovať o blaho ľudu, nepotláčať slobodu jednotlivca, ctiť slobodu vyznania. Cirkev terčom kritiky – Voltaire ju označuje za prekážku pokroku. Americká vojna za nezávislosť, veľká francúzska revolúcia.

Znaky:

- klasicizmus vznikol vo Francúzsku za vlády Ľudovíta XIV.,
- antické vzory,
- racionalizmus /René Descartes – „Myslím, teda som.“/ – striednosť, rozumnosť, disciplína,
- zobrazuje „človeka vôbec“ – rôzne ľudské charaktery nadčasovo poňaté napr. lakomec,
- vznikajú literárne salóny /diskutovalo sa o umení, analyzovali sa literárne diela/ a literárne akadémie /dbali na čistotu formy a jazyka umeleckých diel/,
- vysoké žánre: óda, elégia, epos, tragédia – spracúvali vznešené (historické, nadčasové) námety, hrdinovia z vyšších vrstiev,
- nízke žánre: bájka, komédia – námety zo života nižších vrstiev a zo súčasnosti,
- dráma dodržiavala jednotu miesta, deja a času, no hrali aj ženy.

Svetová literatúra

Francúzska literatúra:

Moliere – zomrel počas jedného zo svojich divadelných predstavení, vo svojich hrách zosmiešňoval pokrytectvo, šľachtickú povýšeneckú morálku, cirkev.

Lakomec – komédia v 5 dejstvách, peniaze deformujú prirodzené ľudské vzťahy, dal vyniknúť smiešnej črte charakteru – starý, chorľavý lakomec Harpagon obmedzuje svoje deti Elizu a Kleanta, intriguje, okráda služobníctvo, strata peňazí pre neho znamená šialenstvo, koniec zmyslu života, charakter postavy je psychologicky detailný, autor využil situačný a slovný humor, dodržiava jednotu miesta, času a deja, písal v próze. Harpagonova dcéra Eliza sa tajne zasnúbi so šľachticom Valérom (ten sa u Harpagona zamestná ako sluha). Syn Kleant miluje chudobnú Mariannu. Tú si však chce zobrať za ženu Harpagon. Kleanta chce oženiť s bohatou vdovou a Elizu so starým boháčom Anselmom. Keď zistí, že sa mu stratili peniaze, ktoré ukryl jeho sluha, je ochotný vydať na šibenicu kohokoľvek. Po ubezpečení, že sa mu skrinka s peniazmi vráti a že Valér a Marianna sú Anselmovými deťmi, dáva súhlas na ich svadby.

La Fontaine: Bájky

Osvietenstvo – Anglicko, Francúzsko, právo jednotlivca na slobodu myslenia a presvedčenia, dôraz na vzdelanie, rozum a vedu.

Francúzska literatúra:

Diderot – **Encyklopédia** (zhrnuté dovtedajšie poznatky z rôznych vedných odborov).

Slovenské osvietenstvo

Slovenské národné obrozenie:

1. fáza: zrovnoprávenie katolíkov a evanjelikov tolerančným patentom, snaha vytvoriť jednotný spisovný jazyk Bajza ↔ Bernolák, kodifikácia bernolákovčiny 1787, založenie Slovenského učeného tovarišstva – katolíci v Trnave,

2. fáza: založený Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej – zakladateľmi katolíci (napr. Ján Hollý) a prvý predseda evanjelik Ján Kollár.

Anton Bernolák kodifikácia spisovného jazyka na základe kultúrnej západoslovenčiny (t. j. jazyka vzdelancov na univerzite v Trnave)

Jazykovedno-kritická rozprava o slovanských písmenách – navrhol fonetický pravopis.

Grammatica slavica (Slovenská gramatika) – normotvorná gramatika slovenčiny.

Slovár Slovenskí Česko-Laťínsko-Nemecko-Uherskí – 6-zväzkový slovník, normotvorná príručka slovnej zásoby.

Jozef Ignác Bajza (Dostal sa do sporu s bernolákovcami o prvenstvo pri uvádzaní slovenčiny do literatúry).

René mládenca príhodi a skusenosti – prvý román napísaný západoslovenským nárečím a pravopisom, ktorý si sám navrhol, má formu denníka, hl. postavy – René, syn bohatého benátskeho kupca je typ osvietenca, ktorý túži po poznaní a jeho učiteľ van Stiphout. 1. zväzok je dobrodružný román z exotického orientálneho prostredia, 2. zväzok je výchovný román, hl. postavy putujú po Slovensku, vykresľuje chyby všetkých spoločenských vrstiev.

Juraj Fándly

- nadšený obdivovateľ reforiem Jozefa II.
- **Pilní domajší a poľní hospodár, Zeľinkár, Slovenský včelár,**
- **Dúverná zmlúva medzi mníchom a diablom** – v bernolákovčine, napísané formou dialógu medzi mníchom Atanaziom a uštipačným diablom Titinillom. Poukazuje na potrebu zrušenia žobravých rádo, kritika povier, odpustkov, falošných zázrakov, bohatstvo kláštorov na budovanie škôl, nemocníc. Dielo zhabané, dva týždne kláštorného väzenia o chlebe a o vode.

Znaky slovenského klasicizmu:

- idea slovanskej vzájomnosti Kollár (nadviazal na nem. filozofa Herdera – o slovanskej vzájomnosti, Slovania nikdy nevedli dobyvačné vojny, sú pohostinní, protiví sa im násilie a lúpenie, Rusko, ktoré zvíťazilo nad Napoleonom, vzbudzuje nádej slovanskej inteligencie na získanie národnej slobody),
- snaha vytvoriť básnický sloh na vysokej úrovni na báze národného jazyka s nadviazaním na antiku.

Ján Hollý (písal v bernolákovčine)

Svatopluk – hrdinský epos v 12 spevoch, boj dvoch svetov: germánskeho a veľkomoravského, opísal konflikty medzi bohmi a ľuďmi, obrazy zrad, nenávisti a pomsty.

Cirillo-Metodiada – epos o slovanských apoštoloch.

Ján Kollár (zástanca jednotného jazyka „pro Čechy, Moravany a Slováky“, využíval pri písaní češtinu)

Počas štúdií v Jene sa zaľúbil do Frederiky Schmidtovej, dcéry evanjelického farára, matka jej bránila vo vydaji, lebo Uhorsko považovala za barbarské, až po smrti rodičov po 16 rokoch mohla za ním odísť do Pešti.

O literárni vzájemnosti mezi kmeny a nářečními slávskými - teória o slovanskej vzájomnosti (australoslavizmus), podľa neho existujú 4 slovanské kmene (poľský, srbochorvátsky, ruský, československý).

Slávy dcera – básnická skladba, bohyňa Sláva, predstavujúca Slovanstvo, sa sťažuje v rade bohov, aké krivdy museli Slovania v minulosti pretrpieť. Bohovia rozhodnú, aby Milek, syn bohyne Lady, stvoril dcéru Slávy ako ideálny symbol slovanskej budúcnosti, ktorá by Slovanom odčinila predchádzajúce utrpenie a postavila ich medzi popredné národy sveta. V obraze Míny Kollár vytvoril ideál slovanskej devy, ktorá ho sprevádza na ceste po slovanských krajocho.

Predspev

- časomiera,
- elégia nad slovanskou minulosťou v ktorej víťazilo násilie nad spravodlivosťou,
- autor žiali nad zemou Lužických Srbov, ktorí boli ponemení, obáva sa podobného osudu na Slovensku – maďarizácia, obracia pozornosť na Rusko, ktoré v tom čase malo samostatný štátny útvar ako jediné zo všetkých slovanských národov – nazýva ho mocným dubiskom,
- vo vzťahoch medzi národmi má byť prítomná idea humanity

5 spevov:

1. Sála: lyrický hrdina vyznáva lásku k Míne, lúči sa s ňou so sľubom vernosti a zanecháva ju krajine, v ktorej s ňou bol šťastný (Nemecko).

2. Labe, Rén, Vltava: všima si českú krajinu so slávnou minulosťou, no prijímajúcu príkazy cudzích, kritizuje pasivitu.

3. Dunaj: na Slovensku prežíva žiaľ za svojou láskou.

4. Léthé: rieka v podsvetí, z ktorej sa pije zabúdanie, Mína sa mení na vílu a sprevádza básnika po slovanskom nebi, kde sú všetci, čo Slovanom priali.

5. Acheron: rieka vzdychov v podsvetí, autor je sprevádzaný po slovanskom pekle, kde sú všetci nepravníci Slovanov.

Znaky diela: klasicizmus (antická mytológia, racionalizmus v úvahách, rozdelenie srdca pol Míne, pol vlasti, city nahradené zovšeobecneniami a konkrétna žena sa premenila na nadpozemskú alegorickú Mínu), romantizmus (láska, cit, história, obrazy prírody, rozpor medzi svetom a osobnosťou básnika), prvé tri spevy pripomínajú Byronove dielo Childe Haroldova púť a cesta po slovanskom nebi a pekle pripomína Danteho Božskú komédiu. Stavba celej skladby je postavená na protikladoch a rozporoch: minulosť – prítomnosť, národná rozdrobenosť – ideál svornosti, láska – žiaľ nad rozchodom s milovanou osobou. Spevy napísané v sylabotonicom veršovom systéme.

Moliere (Jean Baptiste Poquelin)

Lakomec

Literárny druh: dráma (inšpiráciou rímska antika – Plautus: Komédia o hrnci).

Žáner: komédia v 5 dejstvách.

Téma:

- život parížskych mešťanov v 17. st.,
- príbeh lakomca Harpagona, jeho rodiny, vzťah k ľuďom a majetku,
- psychológia Lakomca.

Idea: Postavou Harpagona poukazuje na to, ako moc peňazí rozkladá a deformuje prirodzené ľudské vzťahy (medzi otcom a deťmi, človekom a inými ľuďmi).

Miesto: dom Harpagona, Paríž.

Čas: neurčitý.

Postavy:

HLAVNÉ:

1. Harpagon (z lat. harpago – koristník): starý, chorľavý, 56-ročný obchodník a úžerník, ktorý nadobudol veľký majetok, je lakomý, posadnutý peniazmi, tragikomická postava, okráda služobníctvo, výhodne sa chce zbaviť svojich detí, intriguje. Navyše je, „paranoik“ – presvedčený, že každý ho chce okradnúť, nič pre neho neznamená viac ako peniaze, ani láska detí, vzťahy k ľuďom či k rodine. V tejto postave vytvoril nadčasový typ človeka ovládaného majetníckym prístupom k životu. Strata peňazí pre neho znamená šialenstvo, koniec zmyslu života, charakter postavy je psychologicky detailný.

2. Cleant: syn Harpagona musí triediť biedu, otec ho nechce financovať, je iný ako otec, otca považuje za človeka s kamenným srdcom, miluje Mariannu, vzoprie sa otcovi a využije klamstvo, aby dosiahol svoje ciele.

3. Eliza: dcéra Harpagona, otec ju chce výhodne vydať za staršieho šľachtica Anzelma len preto, že nechce veno, miluje Valéra, ale bojí sa otcovi vzoprieť.

VEDLAJŠIE:

Valér: Harpagonov správca, šibalsky sa snaží dostať do Harpagonovej priazne, aby získal Elizu, podlizuje sa mu.

Frozína: sobášna dohadzovačka, prešibaná, ziskuchtivá, snaží sa vymámiť od Harpagona peniaze, dohaduje mu sobáš s Mariannou.

Anzelm: zámožný pán, ktorý prišiel do mesta pod cudzím menom, v skutočnosti sa nazýva don Thomas a je otcom Valéra a Marianny.

Marianna: chudobná, ale pekná mladá dievča, je zaľúbená do Cleanta, za ženu ju chce Harpagon.

Majster Šimon: sprostredkovateľ Harpagonových obchodov.

Jakub: Harpagonov kočiš a kuchár.

Šidlo: Cleantov sluha, ktorý snívá o pomste Harpagonovi.

KOMPOZIČNÁ OSNOVA:

1.Expozícia – zoznamujeme sa s prostredím, postavami – Harpagon žije vo svojom svete, presvedčený, že každý ho chce okradnúť, Eliza sa bez vedomia otca zasnúbila s Valérom, Cleant miluje Mariannu.

2.Kolízia – súrodenci sa rozhodnú presvedčiť otca, aby povolil ich sobáše.

3.Kríza – otec ich predbehne a povie im o výbere ich budúcich manželov. Stretnutie Marianny a Cleanta v dome Harpagona, Marianna sa definitívne rozhodne, že sa za Harpagona nevydá, Frozína sa tiež pridá na stranu mladých.

4.Peripetia – stratená truhlica s peniazmi, zakopal ju v záhrade sluha Šidlo na rozkaz Cleanta, ktorý chcel donútiť otca, aby ju vymenil za Mariannu. Keď Harpagon zistí, že sa mu stratili peniaze, je ochotný vydať na šibenicu kohokoľvek.

5.Záver – Valér sa priznáva, že miluje Elizu a pochádza z bohatého rodu z Neapola, Anzelm spoznáva svoje stratené deti a Harpagon je rád, že mu vrátili peniaze, dáva súhlas na svadby svojich detí.

KONFLIKT: rodinný, ľúbostný, spoločenský, individuálny, medziľudský.

Znaky Molierovej komédie:

- jednotou miesta, času a deja poukazuje na antiku,
- písaná v próze,
- situačná, pohybová, slovná komika,
- psychológia postáv.

Myšlienky Harpagona:

- „nič nie je škodlivejšie pre človeka ako obžerstvo“
- „Moje úbohé peniaze, moji drahí priatelia, keď mi vás vzali, stratil som svoju oporu, útechu, svoje potešenie. Bez vás mi žiť nemožno.“
- „Žiadam vás, aby ste zatkli celé mesto aj s predmestiami.“

Frazeológia:

Vyjadrenie Valéra, keď lichotil Harpagonovi: „Nežijeme preto, aby sme jedli, ale jeme preto, aby sme žili.“ Využitie hovorovej reči pri písaní diela. Jednoduché, prirodzené vyjadrovanie.

Svetový romantizmus /koniec 18. stor. – pol. 19. stor./

Spoločenská situácia:

- Veľká francúzska revolúcia /1789/ - revolučné roky /1848-1849/,
- obdobie nádejí na nové spoločenské usporiadanie,
- myšlienky nacionalizmu a liberalizmu,
- vlna národnooslobodzovacieho hnutia vyústila do revolúcií, vznik nových národných štátov, napr. Grécko, Belgicko, Rumunsko,
- USA sa rozširujú.

Znaky:

- Proti rozumu sa zdôrazňuje cit,
- nová filozofia – idealizmus (za prvotné považuje myšlienku, vedomie, ducha, za druhotné hmotu – Hegel), sloboda, poznanie seba samého,
- iracionalizmus – uprednostňuje vieru a inštinkt, nie vedecké a logické poznávanie,
- Herder (Myšlienky k filozofii dejín ľudstva) – názor, že v čele humanistického vývoja sú slovanské národy,
- sentimentalizmus – city, citové zážitky, vyzdvihuje prostého človeka, súcit k biednym,
- individualizmus – kult silného jednotlivca,
- titanizmus – vzdoruje osudu, pomáha ľudstvu, pociťuje osamelosť, upadá do pesimizmu,
- utiekanie sa do minulosti, uzatváranie sa do seba,
- hrdina je v rozpore so skutočnosťou, túži po plnosti života a lásky, hynie
- romantické konflikty, napr. sen a skutočnosť, zločin a nevinnosť, ohyzdnosť a krása...,
- silné lyrizovanie epiky (synkretizmus) – psychika postáv, reflexie (úvahy),
- čerpá z ľudovej slovesnosti, z histórie,
- v jazyku používa prvky hovorovej reči – prirodzenejšie vyjadrovanie.

NEMECKÁ LITERATÚRA

Johann Wolfgang Goethe

Sturm und Drang – nemecké literárne hnutie, zamerané proti klasicizmu, osvietenstvu, zdôrazňovalo tvorivú slobodu osobnosti, odmietalo konvencie a spoločenské predsudky a zdôrazňuje riadiť sa len vlastným srdcom, voľnosť prírody a života v nej, prikláňa sa k ľudovým tradíciám. Goethe členom tohto hnutia.

Utrpenie mladého Werthera – román (povinné dielo na rozbor)

FRANCÚZSKA LITERATÚRA

Victor Hugo

Chrám Matky Božej v Paríži (povinné dielo na rozbor) – podnetom k napísaniu románu bolo slovo osud, ktoré našiel Hugo napísané na stene vo veži.

RUSKÁ LITERATÚRA

Alexander Sergejevič Puškin

Eugen Onegin – filozoficko-spoločenský román a zároveň ľúbostný veršovaný román, zobrazuje vtedajšiu ruskú spoločnosť. Onegin je typ „zbytočného človeka“, je to šľachtic plný predsavzatí a úmyslov, ale nie je schopný ich uskutočniť. Nedokáže urobiť šťastným ani seba, ani iných.

Dej: Básnik Lenský privádza do domu statkára Larina svojho priateľa Oneginu, veľkomestského elegána, ktorý sa na vidieku beznádejne nudí. Larinovci majú dve dcéry – Oľgu, Lenského snúbenicu, a Tatianu, ktorá v Oneginovi vidí vysnenú lásku. Onegin jej vyznanie odmieta a pouča ju o zdržanlivosti. Z rozmaru začne dvoriť Oľge a a v súboji zabije Lenského. S pociťom bezcieľnosti cestuje po Rusku a po návrate do Petrohradu stretáva vydatú Tatianu, ktorá teraz odmieta jeho ľúbostné vyznanie.

Kapitánova dcéra – historická novela (povinné dielo na rozbor).

Utrpenie mladého Werthera

LITERÁRNY DRUH: neveršovaná veľká epika

ŽÁNER: román v listoch a denníkových záznamoch (Werther opisuje svoje pocity a zážitky vo forme listov svojmu priateľovi Wilhelmovi a Lotte).

ŽÁNROVÁ FORMA: sentimentálny román, neoceňuje rozum (cieľavedomým štúdiom môže každý dosiahnuť vzdelanie), ale cit (len tam je človek sám sebou, jedinečným tvorom, konanie vychádza zo srdca).

INŠPIRÁCIA: skutočný príbeh – nešťastná láska k Charlotte Buffovej (autobiografické prvky) a samovražda mladého úradníka Jerusalema von Wetzlar.

TÉMA: Príbeh mladého muža, ktorý nenachádza šťastie v osobnej, pracovnej ani v náboženskej oblasti života. Konflikt medzi citom a láskou rieši samovraždou. Ťažká duševná situácia človeka, ktorý miluje, no jeho láska nie je opätovaná. Goethe v postave Werthera vyjadril pocity celej generácie.

ČAS: počas jedného roka od mája (lásky čas) do decembra - ochladnutie (1771)

MIESTO: mestečko vidieckeho typu v horách /rozdobeného Nemecka/ = **Waldheim**

KOMPOZÍCIA: chronologická, kompozičné prvky - rozprávanie, opis, charakteristika.

VONKAJŠIA KOMPOZÍCIA: Dielo je rozdelené na dve knihy.

KOMPOZIČNÁ OSNOVA:

EXPOZÍCIA: Vzdelaný mladý muž – Werther, prichádza na vidiek, kde **sa snaží zabudnúť na stratu priateľky Leonory** a chce sa venovať umeniu. Werther posielal listy svojmu priateľovi, v ktorých vyjadruje svoje city a pocity (nadhýňa sa prírodou – upokojujúca atmosféra lieči choré srdce, úprimný úsmev, rozhovory s prostým ľudom).

KOLÍZIA: Ide na miestny bál, kde sa zoznami s mladou pôvabnou Lotte, do ktorej **sa zaľúbil** napriek tomu, že vie o jej **zasnúbení**. Aj napriek tomu trávi čas s ňou, keď je jej snúbenec preč. Lottiny súrodenci /8/ si Werthera postupne obľúbia natoľko, že je pre nich takmer ako Lotte sama.

VYVRCHOLENIE DEJA: Tieto šťastné chvíle však končia Albertovým návratom. Aj keď je k Wertherovým citom zhovievavý, Werther prežíva neopísateľnú bolesť, uvedomuje si, že Lotte mu nikdy nebude patriť. Wertherova závislosť na Lotte sa stupňuje. Napokon sa rozhodne odísť za ponúkanou prácou /tajomník na veľvyslanectve/ do iného mesta. Nemôže na Lotte zabudnúť, i keď sa spriatelí s istou mladou dámou. Vo vyššej spoločnosti sa necíti príjemne, má spory s nadriadenými. Po spoločenskej nepríjemnosti je vylúčený z vyšších kruhov a je nútený mesto opustiť. Jeho pesimizmus a osobné vzbury sa zväčšujú. Utiahne sa k priateľovi, kde sa venuje umeniu. Po čase sa vráti k Lotte, i keď vie, že je už Albertovou manželkou. Zažíva nepredstaviteľné bolesti, no návštevy milovanej si nedokáže odprieť.

PERIPETIA: Jeho duša sa postupne vyprázdňuje a stáva sa ľahostajným, keďže Lotte na Albertov podnet požiadala Werthera o menej časté návštevy. Podielal sa na tom aj odsúdenie paholka, ktorého spoznal pred istým časom a ten sa mu zdôveril, že sa zamiloval do svojej panej. Jeho túžba po nej napokon vzrástla natoľko, že jej šiel vyznať svoju vášnivú lásku a v jej izbe oboch prichytil brat panej. Paholok bol teda zo služby prepustený a svoju lásku navždy stratil a Werther ho nemohol nijako zachrániť. **Nešťastná láska i** odsúdenie paholka spôsobí, že Werther sa čoraz pevnejšie odhodláva svoj život ukončiť. Ešte naposledy ide navštíviť Lotte. Tá ho požiada, aby jej predniesol jedno obzvlášť smutné dielo, čo ho ešte viac rozľúťostí. Nastane medzi nimi ľúbostné vzplanutie, ukončí ho Lotte. Keď Werther dorazí domov, požiada sluhu, aby mu od Alberta požičal

pištole pod zámienkou cestovania. Večer pred smrťou ešte číta poéziu a napokon svoj život ukončí príjemnou myšlienkou, že zbrane držala v rukách jeho milovaná /zbraň zo steny zvesila práve Lotte/.

Rozuzlenie: Autor podrobne opisuje Wertherovu smrť. Umieral niekoľko hodín vo veľkých bolestiach - bolo to jedného dňa pred Vianocami (narodenie Ježiša Krista, sviatok pokoja/ - kontrast. Duchovný ho neodprevádzal /samovrah/, neprišiel ani Albert - obával sa o Lottin život - ochorela z toho nešťastia.

HORIZONTÁLNE ČLENENIE :

A: Pásmo rozprávača:

- **ich forma/ ja rozprávanie**, v závere, po samovražde, sa **mení na on- rozprávanie**.

B: Pásmo postáv:

Werther - je dobre vychovaný, vzdelaný muž zo stredného stavu, citlivý (až precitlivený), výbušný, vášnivý, šľachetný (dedičanke prispieva, aby mohla vychovať svoje deti), naivný (Lotte mu dala bozk). Obdivovateľ prírody, cititeľ Homéra. Je to typ romantického hrdinu, ochotný urobiť všetko pre svoj ideál. Je osamelý, nepripravený na boj. Nedokáže sa vyrovnáť s rozporom medzi túžbami a skutočnosťou, v práci strokotáva na feudálnych spoločenských konvenciách. Je presvedčený, že len on dokáže Lotte milovať a že Lotta by pri ňom bola šťastnejšia. Lásku chápe ako záväzok k mravnej čistote a úcte. Neznáša prázdnotu šľachtických salónov, ktoré neuznávajú rovnosť medzi ľuďmi, ani chladné kalkulovalie malomeštiakov, ktorí si lásku naplánujú presne na deň a hodinu. Alberta považuje za najlepšieho človeka na svete, váži si ho.

Lotte - je milá, dobrá a pekná mladá žena, ktorá po smrti matky žije s otcom a vychováva svojich 8 súrodencov. Je čestná, vyrovnaná, priateľská, súcitná, uvážlivá, má rada tanec, čítanie kníh, Werther jej ľahostajný nie je, má ho rada, majú rovnaké zvuky duše, rovnako reagujú na tú istú pasáž knihy, radi tancujú, majú vrúcnosť k ľuďom. Navrhne mu, aby si vybral spomedzi jej priateľiek. Svojmu manželovi Albertovi je však nadovšetko oddaná, má ho v úcte, jeho pevný charakter jej ponúka oporu, je poslušnou ženou. Na malú chvíľu vo svojom správaní voči Wertherovi poľaví, vzplanie v nej vášeň, svoju slabosť oľutuje.

Albert - je výnimočný a obdivuhodný muž, Lottin manžel. Vie o Wertherových citoch k Lotte a tuší, že aj Lotte má rada Werthera a aj napriek tomu nie je proti jeho častým návštevám. Keď však ich počet neustále stúpa, začnú mu byť nepríjemné. Werthera však neberie ako súpera o Lottine srdce, ale ako najlepšieho priateľa, váži si ho. Vlastní pištole, ktorými sa Werther neskôr odstrelí.

VERTIKÁLNE ČLENENIE:

Dejová línia = kompozičná osnova.

Významová rovina = **Ideovo estetický zámer autora:**

Nemožnosť dosiahnuť individuálne šťastie v spoločnosti, ktorá sa riadi konvenciami (dohodami, zvyklosťami) a vymedzuje hranice medzi ľuďmi. Wertherova smrť vyznela ako protest proti vtedajšiemu spoločenskému zriadeniu. Autor kladie v diele dôraz na city a vášne, nie na rozum a intelekt a ich vyjadrenie bolo dôležitejšie, ako formálna štruktúra.

Cirkev protestovala proti záveru, Goethe musel prepracovať dielo a zdôrazniť patologickú stránku hlavnej postavy - a k textu dopísal výzvu: „**Bud' mužom a nenasleduj ma.**“

V. Hugo: Chrám Matky Božej v Paríži

Literárny druh: veľká epika.

Žánrová forma: romanticko-historický román.

Miesto: Paríž.

Čas: 15. storočie.

DEJ:

V Paríži sa oslavuje tzv. Sviatok Bláznov, počas ktorého účastníci súťažia o titul kráľa bláznov – zvíťaziť môže ten, kto urobí najstrašnejšiu grimasu. Víťazom sa stáva Quasimodo – zvonár v Notre Dame v Paríži. Esmeralda vystupuje na námestí s cvičenou kozičkou. Vášnivo sa do nej zaľúbi kňaz Frollo. Pierre Gringoire – študent a dramatik, potulujúci sa Parížom – sa stáva svedkom pokusu o únos Esmeraldy /Frollo + Quasimodo boli únoscami/. Únos sa nepodaril. Esmeraldu zachránil kapitán lukostrelcov – Phoebus, do ktorého sa Esmeralda zaľúbi osudovou láskou. Quasimodo bol pristihnutý pri únose. Pierre Gringoire pri svojich potulkách zabľúdi do Dvora divov, kde žije parížska spodina. Hrozí mu smrť. Esmeralda ho zachráni tým, že sa rozhodne za neho formálne vydať. Quasimodo je bičovaný na pranieri, všetci sa mu vysmievajú, jedine Esmeralda k nemu súcítne pristúpi a podá vysilenému úbožiakovi krčah naplnený vodou. Esmeralda sa stretáva s Phoebom v pochybnej krčme. Svedkom ich stretnutia sa stáva žiarlivý kňaz Frollo, ktorý prebodne kapitána dýkou. Esmeraldu obvinia z vraždy, je odsúdená. Napriek tomu, že Phoebus prežil pokus o vraždu, nepokúsi sa zachrániť Esmeraldu, pretože sa obáva priznať svoje kontakty s cigánkou, lebo by sa znemožnil v očiach vyššej spoločnosti, v ktorej sa pohybuje. Hrbáč Quasimodo ju kryje vo veži chrámu (chrám = azyl). Frollo podvodom dosiahol, že Esmeralda opustila azyl. Zatvoria ju k starej pustovníčke Gudule, ktorá nenávidí cigánov, pretože jej kedysi uniesli malé dieťa. Vzápätí pustovníčka spoznáva svoju dcéru na základe talizmanu, ale nemôže ju už zachrániť. Esmeraldu obesia, Quasimodo zhodí Frolla z veže chrámu a sám zomiera pri mŕtvej Esmeralde v hrobke, resp. v parížskych katakombách.

Téma: Romantický príbeh krásnej Esmeraldy, znetvoreného Quasimoda a pokryteckého kňaza Frolla, príbeh dobra a zla, lásky, vášne i nenávisť, sugestívne zachytáva život spoločenských vrstiev (chudobu, mešťanov, cirkev, šľachtu) v stredovekom Paríži, zobrazovanie bezprávia stredoveku.

Kontrasty:

1. voči inej postave:

Esmeralda (krásna) ↔ Quasimodo (ohyzdný)
Esmeralda ↔ Frollo
Esmeralda ↔ Phoebus

2. postavy voči sebe samej

Esmeralda - krásne a mravné dievča ↔ žije v špinavom spoločenskom prostredí Paríža, kvôli Phoebovi by zišla na scestie.

Quasimodo – fyzicky škaredý ↔ ušľachtilý cit, obeta, zmysel pre spravodlivosť, miluje jedenkrát a naposledy, je oddaný, šľastný, že ľúbi, nemusí byť milovaný.

Phoebus – urastený a krásny ↔ prázdny duchom, slabošská povaha, nezachráni Esmeralde život.

Kňaz Frollo – kňaz, kedysi dobrý a múdry študent, staral sa o Quasimoda ↔ zaujíma sa o alchýmiu, okultné vedy, vášň k žene ho pretvorí na morálneho netvora, dopúšťa sa zločinu, sám si uvedomuje svoju zmenu, jeho láska k Esmeralde je spaľujúca, trýznivá, nebezpečná.

Dvor divov - mrzáci na noc oživali a vyzdraveli, zdraví a cudzí ľudia sa báli o život, keď k nim zabľúdili.

Kompozícia: chronologická a kronikárska.

Kompozičný prvok: rozprávanie, opis, charakteristika. Autor používa veľa metafor, prirovnaní a latinských výrokov, ich preklad uvádza vo vysvetlivkách /hádať sviniam perly, pravá bohyňa sa pozná podľa chôdze, víno zrádza aj múdrych na zlé cesty/.

Opisy prostredia - exkurzy do vedeckej a teoretickej oblasti. Teórie o kníhtlači, o súdnictve, architektúre .

Pásmo rozprávača: autorský, vševediaci, on-forma

Pásmo postáv:

Esmeraldu uniesli cigáni, keď mala 4 mesiace, v diele má 15 rokov a 4 mesiace, vychovali ju. Vzali ju Chudôbke – Gudule (rozmarnej parížskej dievčine) a vymenili za znetvorené dieťa. Z Guduly sa stala bláznivá žena, prežívajúca svoj život v kletke hanby.

Quasimoda pohodili ako malého v kostole, v nedeľu /kontrast, nedeľa posvätný deň/. Bol hrbáčom, znetvorené dieťa. **Frollo** ho naučí čítať a písať, ale má k nemu negatívny vzťah, pre Quasimoda je to však jediný človek, ktorý sa mu venuje, a preto ho slepo poslúcha a je mu vďačný. V štrnástich rokoch ohluchol od silného zvuku zvonov - odmalička bol zvonárom.

Vonkajšia kompozícia: 2 diely. Kapitoly sú označené rímskymi písmenami i názvami, ktoré vystihujú obsah, napr. Črievička, Phoebova svadba, Quasimodova svadba.

Vnútna kompozícia:

kompozičná osnova:

Expozícia: slávnosť bláznov, Quasimodo zvolený za kráľa bláznov.

Kolízia: únos Esmeraldy, záchrana Phoebom, láska k nemu, zatknutie a následné bičovanie Quasimoda, pomoc Esmeraldy.

Vyvrcholenie: ľubostné stretnutie Esmeraldy s Phoebom, Frollo ju sleduje a zo žiarlivosti bodne Phoeba, ale obžalujú Esmeraldu /myslí si, že je mŕtvu/.

Obrat: Quasimodo unáša Esmeraldu a skryje ju v chráme, ona odmieta Frolla a ten ju zatvorí u Guduly /žije v pustovni od straty dcéry/.

Rozuzlenie: Gudula spoznáva v Esmeralde dcérku /podľa črievičky – talizmanu/, vojaci odveľú Esmeraldu na popravisko a zomiera /obesia ju/, Quasimodo zhodí Frolla z chrámu - dopovedanie po 2 rokoch - nájdenie 2 objímajúcich sa mŕtvov v parížskych katakombách /Quasimodo a Esmeralda/.

Znaky romantizmu: napätie, drastické scény, tajné schôdzky, prekvapivé skutočnosti, výnimočné postavy, filozofické úvahy.

Významový plán: ukážka života stredovekého človeka a jeho problémov.

Ideovo - estetický zámer autora:

Vštepovať ľuďom **mravné hodnoty**, dobré činy /Esmeralda dala piť Quasimodovi, ten ju zachránil/ zlo potrestané /Frollo - smrť, Phoebus skončil tragicky- oženil sa - irónia autora.

2. Vštepovať ľuďom **lásku k národnej architektúre**, odsúdenie sebecka a morálky vyšších vrstiev, túžba po slobode, láske a spravodlivosti – v stredovekom svete nemožná.

ALEXANDER SERGEJEVIČ PUŠKIN

Kapitánova dcéra

Druh: epika.

Žáner: novela – stredný epický útvar.

Žánrová forma : historicko–dobrodružná.

Kompozícia: chronologická.

Vonkajšia kompozícia: 1 diel, kapitoly, pod kapitolou sú písané mottá, verše z piesní - lyrický prvok, kapitola má názov i číslo, rozprávanie, prvky opisu a charakteristiky.

Téma: Láska Petra Andrejiča Griňova k Márii na pozadí dobových udalostí Pugačovovho povstania v 18. storočí proti cárskym vojskám.

Miesto: Rusko.

Čas: 18. storočie.

Vnútoraná kompozícia

Kompozičná osnova:

1. **EXPOZÍCIA:** oboznámenie sa s postavami a prostredím. V simbirskej dedine žije šľachtic Peter Andrejevič Griňov so svojimi rodičmi. V sedemnástich rokoch sa ho otec Andrej rozhodne poslať k vojsku. Tak prichádza na Belogorskú pevnosť. Tam spozná kapitána Mironova, jeho ženu Vasilisu a dcéru Mašu, do ktorej sa zamiluje.

2. **KOLÍZIA:**

Peter sa dostáva do rozporu so Švabrinom kvôli Maši. Nastáva medzi nimi súboj.

3. **VYVRCHOLENIE:**

Pugačovova družina prepadáva pevnosti, medzi ktorými je aj Belogorská. Zabíjajú kapitána Mironova a jeho ženu. Peter dostáva milosť od Pugačova vďaka kožuchu, ktorý mu v minulosti podaroval. Odchádza do Oremburgu, kde hľadá pomoc. Keď nezíska podporu veliteľov, rozhodne sa zachrániť Mašu sám. Na svojej ceste stretáva znova Pugačova, ktorý sa mu rozhodne pomôcť. Spolu prichádzajú do Belogorskej pevnosti a vyslobodia Mašu, ktorá bola uväznená Švabrinom, ktorý sa s ňou chcel oženiť. Peter s Mašou sa rozhodnú ísť do otcovej dediny. Na ceste sa však musia rozdeliť, lebo Peter musí bojovať za vlasť. Hoci je povstalecký Pugačov zajatý, Petra obvinia zo spolupráce s povstalcami. Dostáva sa do väzenia. Mária – Maša ide hľadať pomoc k cárovnej.

4. **PERIPETIA:**

Cárovná po vypočutí Márie omilostí Petra. Ten je prepustený.

5. **ROZUZLENIE:**

Pugačov je popravený. Peter sa ožení s Mašou.

Pointa = Človek by mal byť čestný, poctivý, zastávať sa spravodlivosti a byť hrdý na svoju vlasť. Svoju lásku by si mal ctiť a vážiť.

Rozprávač: ich forma/ ja forma rozprávania (1. os.)

Hlavnou postavou je Peter Andrejič Griňov: mladý, odvážny, tvrdohlavý, neskúsený, ľahkomyselný, chce bojovať proti násiliu a bezhlavo, nepremyslene sa vrhá do boja proti zlu, nesúhlasí s Pugačovovým povstaním, ale čestnosťou a štedrosťou si získa jeho priazeň, ktorú neskôr využije na ochranu svojej lásky Maši.

Vedľajšie postavy:

- Pugačov: autor ho zobrazuje ako rozhodného a talentovaného veliteľa, spravodlivého človeka, nepriateľa šľachty a zástancu ľudu, hoci je povstanie kruto potlačené a Pugačova verejne popravili, autorove sympatie sú na strane ľudu a jeho spravodlivého boja za slobodu, bojovný, nebojácný, pobožný, múdry, vie sa odvdáčiť, bystrý, rozvážny, no zároveň je vykreslený ako zabijak...
- Švabrin: je síce vzdelaný, ale je podlý, zradca, udavač, násilník, klamár,
- rodina Mironových – slušná, pobožná, skromná, súdržná,
- Katarína Druhá: štedrá a veľkorysá, spravodlivá, čestná.

Ideovo estetický zámer autora: autor sa snaží poukázať na mravný život a na charakterové vlastnosti ľudí, ťažký život v Rusku. Spoločenské udalosti vždy komplikujú osobné šťastie človeka.

Romantizmus v slovenskej literatúre

Spoločenská situácia:

- vlna národnooslobodzovacieho hnutia,
- slovenské národné hnutie namierené proti dvojakému útlaku: maďarskému národnostnému (Lajoš Košút – maďarský nacionalizmus) a rakúskemu hospodárskemu,
- Štúrova škola, bratislavské lýceum – tu vznikol študentský samovzdelávací spolok (Spoločnosť česko-slovanská), skupina študentov vystúpila na hrad Devín – zaviazali sa vernosti slobode, na znak vernosti slovanstva prijali slovanské mená: Štúr – Velislav, Hurban – Miloslav, Štúr študoval v Halle, kde ho ovplyvnila Herderova a Heglova filozofia (idealizmus), stal sa zástupcom profesora Palkoviča na Katedre reči a literatúry česko-slovenskej. Štúr, Hurban a Hodža prijali kultúrnu stredoslovenčinu za základ spisovného jazyka a fonetický pravopis na Hurbanovej fare v Hlbokom, básnik J. Hollý (berňolákovčina) ich reformu schválil. Štúra odvolali z Katedry a na protest odišlo z lýcea v Bratislave 22 študentov do Levoče. J. Matúška napísal pri tejto príležitosti hymnickú pieseň (na melódiu ľudovej piesne Kopala studničku, pozerala do nej) Nad Tatrou sa blýska a J. Kráľ báseň Duma bratislavská.
- almanach Nitra – prvá publikácia v novom jazyku,
- spolok Tatrin v Liptovskom Mikuláši – vydával knihy v novom jazyku,
- Slovenskje národňje novini s literárnou prílohou Orol tatránski – prvý slovenský politický časopis – vydával Štúr,
- revolúcia 1848/1849, J. Kráľ, J. Rotarides – zatknutí, Štúr, Hurban, Hodža – zatykač, Žiadosti slovenského národa (národné požiadavky, demokratizácia, zrušenie poddanstva, národná autonómia),
- centralizácia monarchie, Bachov absolutizmus.

Znaky:

- odklon od antických žánrov k slovanským,
- ľudový hrdina z vidieka,
- témy v poézii: ústna ľudová slovesnosť, jánošíkovská, protiturecká, národná minulosť,
- témy v próze: prítomnosť a minulosť na podporu národnej hrdosti,
- hlavný literárny druh lyrika,
- synkretizmus,
- hrdinova nálada korešponduje s prírodou,
- odsúdenie titanizmu (okrem J. Kráľa),
- málo subjektívni autori (okrem J. Kráľa, A. Sládkoviča),
- kontrasty,
- symboly, napr. Tatry – symbol Slovanstva a jednoty,
- básnici stotožňujú vlast' s národom, bojovníka vidia v ľudovom hrdinovi (Chalupka – Branko, Botto – Jánošík).
- sylabický veršový systém (okrem Sládkoviča) – rovnaký počet slabík vo verši, výrazná prestávka v strede verša, zhoda veršového a rytmického členenia, častý združený rým.

Preromantizmus

Karol Kuzmány – prvý podpredseda Matice slovenskej - evanjelik (prvým predsedom bol Štefan Moyzes - katolík)

Kto za pravdu horí – báseň, v revolučnom r. 1848 napísaná pod názvom Sláva šľachetným, stala sa hymnickou piesňou.

Romantizmus

Ľudovít Štúr

1. Jazykovedec:
 - Nárečja slovenskuo a potreba písanja v tomto nárečí – jazykovedný spis (odôvodnil potrebu uzákonenia spisovnej slovenčiny (bola to odpoveď na Kollárove útoky),
 - Náuka reči slovenskej – gramatika,
2. Básnik: Dumky večerní, Spevy a piesne,
3. Politik:
 - Slovanstvo a svet budúcnosti – filozoficko-politický spis, vyjadril v ňom sklamanie z revolúcie, prejavil mesianizmus (potreba mesiáša = záchrancu) – východisko videl v zjednotení Slovanov pod vedením Ruska,
4. Novinár: Slovenskje národňje novini s literárnou prílohou Orol tatránski.

Samo Chalupka (básnik priestoru)

Znaky tvorby:

- Spoločná téma diel: boj za slobodu proti presile (junáci poznajú len smrť alebo víťazstvo), viera v lepšiu budúcnosť.
- Monumentalizmus: udalosti lokalizoval do vzťahu s nejakým statickým úkazom – hradom, riekou, bralom.
- Symbol slobody: motív vatry.

DIELA:

1. Zbojnícka tematika: Likavský väzeň – báseň, Jánošík uvažuje o svojom osude vo väzení, je kolektívnym hrdinom, verí v možnosť slobody pre slovenský národ.
2. Protiturecká tematika:
 - Turčin Poničan – veršovaná povesť, jednoduchú slovenskú ženu odvléčie poturčenec, kedysi unesený z domova, do otroctva, ona spoznáva, že je to jej syn, žiada ju, aby zostala pri ňom a vnúčati, no matka odmieta žiť v prepychu – víťazí patriotizmus nad bohatstvom a materinskými citmi.
 - Branko – veršovaná povesť o zvolenskom zbojníkovi, ktorému Turci zajali ženu i deti, začal zbojníčiť a napádať Turkov, pohneval si pánov, vlákali ho do pasce a chytili v Brezne.
 - Mor ho! – hrdinská epická báseň (dielo na podrobný rozbor!)

Janko Kráľ (najrevolučnejší štúrovský básnik)

Znaky tvorby:

- nálady romantického samotára a rebela, spojil osobný zážitok s osudom národa
- titanizmus
- autoštylizácia, subjektívizácia,
- kontrast – hrdina zobrazený v rozpore s prostredím

DIELA:

1. báseň Duma bratislavská (napísaná pri príležitosti odvolania Štúra z Katedry...)
2. Zakliata panna vo Váhu a divný Janko – balada.

Lyrický hrdina: Janko – samotár, hrdý, smelý, neváži si svoj život, otec je k nemu krutý, matka ho bráni. Nestojí o lásku, nedodríava zvyky a nepochopenie ho vyháňa do prírody, kde hľadá útočisko, samotu. Blúdi krajom v čiernom kepení (plášti) ako havran (symbol, duševná kríza = tma). Jeho čin – vyslobodenie panny – je titanským činom, dokáže to len ten, kto si obráti všetko naopak (panna je symbolom slobody), ale Janko si zabudne obrátiť vrecká na kabáte, preto hynie vo vlnách Váhu. Hrdina hynie pre rozpor medzi vidinou a skutočnosťou.

Idea: odvaha vzbúriť sa proti zvyčajnému spôsobu života, rozhodnutie štúrovcov zmeniť osud národa.

Kompozícia: 3 časti.

1. časť – úvahová (opis kraja, o akom sníva: kraj oviec, zbojníkov, kde niet nenávisti a súperenia), využíva zdobeniny a nežné oslovenia.
 2. časť – baladická, dej graduje.
 3. časť – akoby túto povesť rozprávali ľudia, v epilógu je posmrtné splynutie hrdinu s prírodou, pastierik oznamuje Jankovu smrť. Idyla víťazí nad tragikou, láska nad vzdorom, objektívny svet nad subjektívnou rozorvanosťou.
- Opisy prírody – dynamické, tajuplné, strašidelné.

Andrej Sládkovič – Andrej Braxatoris

Znaky tvorby:

- témy – láska, žena, mladosť, krása, zmysel života, vlastenectvo
- protiklady – ideál/skutočnosť, duch/hmota, objekt/subjekt, cit/rozum,
- tvrdil, že láska k žene neoslabuje muža, nebráni mu ľúbiť vlast' a bojovať za jej blaho, ale naopak – láska k žene môže muža posilniť a dať mu viac síl, aby mohol pracovať pre svoj národ,
- patril k najkultivovanejším básnikom, používal sylabotonický veršový systém.

DIELA:

1. Marína – básnická skladba (povinné dielo na rozbor!)
2. Detvan – lyrickoepická básnická skladba. Úvod napísal vrstovníkom – išlo o odpoveď tým, ktorí zaznávali slovenský národ. Básnikov subjekt tu splýva s kolektívom. Skladá sa z piatich spevov: Martin, Družina, Slatinský jarmok, Vohľady, Lapačka. Je to súbor dejových epizód a obrázkov z prostredia prírody a vidieka. Dielo dopĺňajú lyrické opisy kraja pod Poľanou a reflexie o ľude.

Ján Botto (najdôslednejšie vychádzal z ľudovej slovesnosti)

Znaky tvorby:

- písal balady ako reakciu na vlastné pocity rozčarovania po revolúcii,
- alegorickosť, elegickosť, obrazy zakliatia a odkliatia,
- viera vo víťazstvo spravodlivosti.

DIELA:

1. Báj na Dunaji – báseň, Slovensko = zakliata krajina, čaká na víťaza, ktorý ju oslobodí, Slovensko a slovenský národ symbolizuje „biela húska s červenými ústami“, plávajúca po rozbúrenom Dunaji, ktorú oslobodzuje odvážny šuhaj (L. Štúr).
2. Žltá ľalia – balada o porušení manželskej prísahy vernosti, manželia si sľúbili lásku až za hrom, Evka sa však po Adamovej smrti vydá, preto ju mŕtvy Adam potrestá tým, že si príde o polnoci pre svoju nevernú ženu a ona mu v náručí zomiera.
3. Smrť Jánošíkova – lyrickoepická básnická skladba (povinné dielo na rozbor!)

Samo Chalupka: M o r h o!

Inšpirácia: Samo Chalupka použil historický námiet, o ktorom sa dočítal v Šafárikovom (autor z obdobia klasicizmu) diele Dejiny slovanskej reči a literatúry: cisár Constaninus v r . 358 vtrhol na územie dnešného Slovenska a bojoval tu proti panónskemu kmeňu. V staroslovenčine bojový výkrik znel: Mar ha! Cieľom autora bolo vyburcovať svojich rovesníkov k aktívnemu boju za práva národa.

Literárny druh: synkretizmus (lyrika s epikou)

Literárny útvar: hrdinská epická báseň

Téma: boj slovenských junákov proti rímskemu cárovi.

Miesto: hranice vlasti – Dunaj, nad ním hrad= Slovensko.

Čas: 4. storočie, presne nie je určený.

Kompozícia: lyrická zložka (13- slabičný sylabický verš, združený rým – aabb), epická zložka – chronologický postup .

Kompozičný postup: využitie kontrastu.

Kompozičná osnova:

1. **EXPOZÍCIA** – oboznámenie sa s prostredím a situáciou, predstavuje krajinu - Dunaj, Tatry, opis slovenských junákov, cársky tábor, junáci ho vítajú s pozdravom a podľa zvyku chlebom a soľou.
2. **ZÁPLETKA** – cár odmieta ich dary a hovorí o ich podmanení Rímom.
3. **KRÍZA** – ozbrojený konflikt – junáci pozdvihli zbrane proti cárovi a začal sa otvorený boj, Rimania sú v presile a junáci vedia, že boj nevyhrajú.
4. **PERIPETIA** – smrť slovenských junákov, ktorí však vďačne zomierajú za svoj národ a radšej zahynú, akoby žili v otroctve.
5. **ROZUZLENIE** – slovanskí junáci sú mŕtvi, ale v tejto bitke sa stávajú morálnymi víťazmi, lebo neváhali položiť život za slobodu svojho národa. Cár sa hanbí radovať zo svojho víťazstva nad mŕtvymi vojakmi.

Horizontálne členenie:

Pásmo rozprávača: vševediaci, on forma = 3. os. sg. – autor nedodržiava epický odstup medzi rozprávačom a rozprávaným dejom, čím narúša poetiku klasického eposu, hrdinov povzbudzuje do boja, varuje pred nebezpečenstvom, príbeh podáva, akoby sa odohrával pred jeho očami.

Pásmo postáv – hlavný hrdina je kolektívny – **slovenskí junáci** – predstavujú slovenský ľud - majú všetky ideálne vlastnosti – hrdosť, smelosť, obetavosť, túžba po mieri, láska k vlasti, slobodomyselnosť, hrdinskosť, pracovitosť, pohostinnosť, udatnosť, sú morálni víťazi i keď v boji prehrali, pretože zomreli za vznešené ideály. Slováci sú vysokí, štíhli, statní, majú modré oči, pobelavé kaderie= vlasy.

Rímsky cár a jeho družina = cár je pyšný, povýšenecký, zbabelý zotročovateľ, násilník, egoistický dobyvateľ, bohatý, dobre vyzbrojený, Rimania sú v boji víťazi, ale morálne sú porazení.

Autor využíva na vykreslenie postáv kontrast. Dielo dopĺňa lyrický obraz krásy slovenskej prírody.

Vertikálne členenie:

1. Dejová línia = totožná s kompozičnou osnovou.

2. Významová rovina: ideovo estetický zámer autora = právo na slobodu a odhodlanie postaviť sa presile i za cenu straty vlastného života, sloboda je najvyššia morálna hodnota (radšej smrť, ako byť otrokom). V diele sa poukazuje na hrdinstvo slovenského ľudu v boji za slobodu.

Andrej Sládkovič - Marína

Literárny druh: poézia s prvkami lyriky (synkretizmus).

Literárny žáner: báseň.

Žánrová forma: ľúbostná.

Kompozičné prvky: úvaha, charakteristika, opis.

Vonkajšia kompozícia: desať veršové strofy, báseň nie je kompozične rozčlenená na časti. Sylabický veršový systém. Strofa má 10 veršov, každý verš má 8 alebo 10 slabík.

Vnútna kompozícia: 4 tematické okruhy.

Niektoré časti sú lyrickoepické, niektoré reflexívno-symbolické – napr. keď sa Marína mení na pohronskú vílu a vábí autora do vln Hrona a do večnosti. On odoláva jej volaniu a zmysel nachádza v mladosti, v láske k národu.

Inšpirácia: osobné sklamanie v láske – autoštylizácia (autor sa počas štúdia na lýceu v Banskej Štiavnici živil súkromnými hodinami v meštianskych domoch a v rodine Pavla Pišla sa zamiloval do ich dcéry Márie, rodičia ju však vydali za bohatého medovníkára).

Téma: ľúbostná dráma mladosti.

4 základné témy:

1. Krása: je cieľom a inšpiráciou tvorivej činnosti básnika. Krása sa prejavuje v osobnosti človeka. Za krásou na svete je Boh. Človek sa ochudobňuje, ak vo svete nevidí krásu, no krása sa musí spájať s mravnosťou a pravdou. Človek si nezaslúži byť človekom, keď neusiluje o krásu. Autor si všíma krásu duchovnú i fyzickú. Vnútna krása ž človeka žiari.

2. Láska: láska k Maríne sa prelína s láskou k vlasti. Táto láska je nenaplnená, Marína nesmie porušiť spoločenské konvencie, rodičia ju prinútili vydať sa za bohatého muža, ktorý ju materiálne zabezpečí. Ide tu o obžalobu spoločnosti. Človek je bohatý, ak miluje, a najbohatší, ak je milovaný. Autor poníma lásku oveľa širšie ako len mileneckú. Zdrojom lásky je Boh – božia láska (agapé). Básnik ďakuje za city, za lásku, aj keď zanikla. Láska sa nekončí. Je večná. Ľudská láska je konečná, ako všetko pozemské, ale spomienky na lásku sú večné.

Ideál krásy je Marína = má havranie vlasy, ľaliové hrdlo, hviezdne oči, je ako anjel, čistá, hrdá.

Nad láskou sa sťahujú mraky: nebezpečenstvo, problémy, rozchod. Prílieta motýľ – symbolizuje zvodcu – lieta z kvetu na kvet. Potom sa objavuje had = skutočný zvodca, vystríha ju pred životom, ničí lásku. Lyrický hrdina sa ale utvrdzuje v jej vernosti a vyznáva jej lásku.

3. Láska k Slovensku: Tatry až Ostrihom, pozitívny vzťah má k Hronu, Sitnu, Tatrám. Krásu Maríny prirovnáva ku kráse slovanskej bohyně Lady. Láska a pocit povinnosti k pozemskému životu a rodnému kraju víťazí, je silnejšia ako nadpozemský život po boku víly – Maríny. Autor vyjadruje lásku k ľudu, k vlasti. Verí v lepšiu budúcnosť Slovákov.

4. Mladosť: Zmysel života a príležitosť zmeniť svet k lepšiemu vidí v mladosti. Mladosť nie je vek, ale stav ducha.

Ideovo estetický zámer autora: **poslaním človeka je vyplniť život krásou a láskou. Vyznanie lásky k životu a k národu.** Autora považuje preto za básnika životného kladu a optimizmu.

Ján Botto – Smrť Jánošíkova

Literárny druh: lyrika s epikou (synkretizmus).

Literárny žáner: lyrickoepická básnická skladba s prvkami hrdinského spevu a elégie.

Inšpiračný zdroj: ľudová slovesnosť (ľudové rozprávky a povesti o Jánošíkovi).

Kompozícia: predspev a 9 spevov.

Sylabický veršový systém, dvanásťslabičný verš, združený rým: aa bb cc

Kompozičný prvok: opis, charakteristika, rozprávanie (zľapanie Jánošíka), reflexia (5. a 4. spev).

Téma: pocity sklamaní a rezignácie štúrovcov po revolúcii, Botto sa nesústredil na Jánošíkov život a boj (revolúcia), ale na jeho zľapanie, väznenie, popravu a obraz Slovenska po jeho smrti (situácia po porážke revolúcie). Je tu prítomný mesianizmus – Jánošíkov odkaz sa v budúcnosti splní a nadíde čas odplaty, spravodlivosti a lepších pomerov.

Miesto: Slovensko.

Predspev - básnik rozposiela verše po Slovensku.

1. spev: Oslava Jánošíka a jeho družiny (12-člennej) – ich oblečenie a životný štýl = bohatým berú a chudobným dávajú, žijú v horách. Vzbudzujú rešpekt u pánov až v Budíne. V závere sedia hôrní chlapci pri vatre na Kráľovej holi, oheň je symbolom slobody a boja za slobodu, oheň slabne až zhasína, lebo družina sa dozvedá a o lapení kapitána Jánošíka.

2. spev: Zľapanie Jánošíka: sedí za stolom, popíja víno, keď ho obklúčia drábi, nepremôže ho presila, ale zrada kamaráta a baby, ktorá vojakom poradí podsypať hrach pod Jánošíkove nohy a prezradí im aj to, že majú prestreliť čarovnú žilku v Jánošíkovom opasku, lebo tam ukrýva svoju čarovnú silu = nezraniteľnosť. Vo väzení ho páni mučia a ponúkajú mu vykúpiť si život, ak im prezradí, kde schoval ukradnuté poklady. On hrdo odmieta so slovami: „*Nie. Keď ste si ma upiekli, tak si ma aj zjedzte.*“ Páni ho obžalovali zo sedemročného zboja. Jánošík nemá pocit viny, vie, že všetko, čo vykonal, urobil v záujme slobody ľudu. Jánošík je protifeudálnou postavou.

3. spev: opis mesta – tyrana, ktoré Jánošíka väzní a aj sa ho bojí. Je noc a do väzenia sa príde s Jánošíkom rozlúčiť jeho dievčina, ktorá symbolizuje dušu ľudu. Jánošík je tu pasívny.

4. spev: najpochmúrnejší, Jánošík je romantickým hrdinom, spí v okovách, zbičovaný a sníva sen o mladosti, slobode a voľnosti. Básnik zdôrazňuje, že aj v dobe, ktorá neumožňuje činy, nesmie národ zabudnúť snívať. Raz príde čas, kedy sa sny slovenského národa o slobode splnia.

5. spev: reflexie o voľnosti, Jánošík verí, že príde čas odplaty a spravodlivosti. Básnik je presvedčený, že národu pomôže len silný jedinec = „bohater boží“ (mesianizmus). Ústa Jánošíka hovoria myšlienky štúrovcov – obžalúva ministra Bacha za príkaz „*spať večne*“ (po revolúcii 1848/1849 zakázal kultúrny i sociálny rozvoj nášho národa). Básnik so silnými emóciami vyjadruje pocity a osudy štúrovcov, ktorí prví išli bojovať za národné práva a prví boli potrestaní – šibenicom, policajným dozorom alebo väzením.

6. spev: Cesta Jánošíka na popraviisko, príroda to cíti. Kňaz mu káže modliť sa za seba. Jánošík odmieta, modlí sa za slovenský ľud. Jánošík tu vystupuje ako duchovný vodca, zodpovedný za ľud.

7. spev: Jánošík stojí hrdo pred šibenicom. Lúči sa s prírodou, krajom, slovenským ľudom. Príroda dotvára atmosféru blížiacej sa smrti. Kráľovná víl spieva pieseň, ktorou volá Jánošíka k sebe, sľubuje mu lásku odev, domček. Obraz Jánošíkovej popravy – ľud je nemým svedkom.

8. spev: Slovensko sa mení na zakliatu krajinu, ktorá čaká na vysloboditeľa. Ľud rozpráva povesti o Jánošíkovi, o jeho pokladoch.. Jánošík žije v myšliach a srdciach ľudí.

9. spev: je alegorický, Jánošík sa žení s kráľovnou víl – Kráľkou, čo má byť dôkazom Jánošíkovej nesmrteľnosti. Kráľovná víl predstavuje symbol slobody. Spev družičiek je spevom o víťazstve.

Ideovo-estetický zámer autora: Boj za národnú slobodu a sociálnu spravodlivosť. Smútok zaznieva z pasivity zastrašeného ľudu, ktorý nedokáže bojovať za svoje práva.

DETVAN

Miesto deja:
Detva, Poľana, hory Vígľaša

Čas deja:
obdobie vlády kráľa Mateja, 15. storočie

Literárny druh: lyricko – epická skladba

Hl.postavy:
Martin Hudcovie - hrdý, sebavedomý, spravodlivý, čestný, úctivý, udatný, pracovitý, švárny, verný kráľovi
Elena - skromná, smelá, pracovitá, veselá, verná
Kráľ Matiš(Matej Korvín) - múdry, vládny, trpezlivý, spravodlivý

Hlavná myšlienka: Romantický príbeh Martina, v ktorom autor stelesnil ideálne črty slovenského ľudu. Presvedčenie o jeho schopnostiach a vieru v jeho lepšiu budúcnosť.

Vnútoraná kompozícia: 5 spevov

EXPOZÍCIA: I. spev - MARTIN: Keď sa Martin prechádzal Poľanou, uvidel bežať zajaca, ktorého prenasledoval sokol. Martin sokola zabil. Keďže bol unavený sadol si na skalu a hral na fujaru. Neskôr zaspal v spoločnej zátane psa Belka. Snívalo sa mu, že čoskoro pôjde na vojnu. Zobudil sa na štekot Belka a išiel ďalej Poľanou. Uvidel dievčatá aj jeho milú Elenu tam ju zavolať do tance. Na nič iné sa nepozeral. Po tanci pokračoval ďalej.

KOLÍZIA: II. spev - DRUŽINA: Odkiaľsi od doliny začul ťahavú pieseň gájd. Martin dlho nerozmýšľal a o chvíľu už sedel pri ohni medzi valachmi. Robili si chutnú večeru a pred ňou, ako to bolo zvykom, si spoločne zatancovali. Martin schytil valašku, od výmyslu sveta ňou točil nad hlavou, pomedzi nohy a krúti sa, drobčí voľným krokom po pažiti. Po večeri sa dozvedel, že zabil sokola kráľa samého. Rozhodol sa, že to kráľovi povie sám, nech bude, ako bude. No Elene spať nedá, prečo Martin večer neprišiel, preto sa vybrala za ním, hľadať ho. V hore sa stretla so zbojníkmi, ktorí ju vzali so sebou. Darom plakala a kričala. Nariekala celou cestou, kým nezbadala mohutnú postavu jej Martina. Len otočil valaškou a už jeden zbojník ležal mŕtvy. Druhý hľadal najkratšiu cestu zmiznutia.

KRÍZA: III. spev - SLATINSKÝ JARMOK: V treťom speve sa kráľ Matej rozhodne ísť do Slatiny, rád by videl, ako ľud žije a zabáva sa Kráľ po ceste povie, že chce potrestať sprisahancov proti jeho kráľovskej moci. Všetci okolo mu volajú na slávu. Elene sa podarí tiež uvidieť kráľa. Martin sa najprv pustil na Zvolenský zámok, kde ho drábi skoro poviazať, nakoniec sa od kamaráta dozvie, že kráľ je v Slatine. Martin ho vyhľadá. Kráľ sa dozvedá, prečo zabil sokola. Martin sa tiež prizná, že oslobodil Elenu a v bitke zranil obľúbeného zbojníka. Martin dostane koňa a kantár.

PERIPETIA: IV. spev - VOĽADY: Je krásny letný večer. Elena čaká s hotovým pierkom svojho Martina. Uvidela, že niekto ide, no nebol to Martin. To nebol jeho ľahký, nečujný krok, pekne urastené telo, ale malá zavalitá postava kráľa. Darom sa zaliečal Elene, nepustila. Keď mu zahrala na drumglencoch, kráľ ju obdaril zlatým prsteňom. Do Detvy chodil každú nedeľu za Elenou, ale ona ostala aj naďalej verná svojmu Martinovi. Martin a Elena sa vzali.

ZÁVER: V. spev - LAPAČKA: Prichádzajú poslovia Matišovho Čierneho pluku. Sud vína pred hostincom je už pripravený pre zverbovancov. Pokoj v dome Hudcovcov narušia kráľovské poslovie. Martin sa má hneď poberať na zámok. Užialenú matku utešujú, že bude mať zo syna švárneho vojaka. Na zámku ho prijíma kráľ Matej, oznamuje mu, že bude loviť iných sokolov-vrahov v jeho Čiernom pluku. Martin prisahá vernosť svojmu kráľovi a žiada, aby si mohol ponechať Elenu, valašku, kroj, vrkoče a fujaru. V poslednej slohe sa autor lúči s Martinom.

VLASTNÉ HODNOTENIE DIELA:

Toto dielo ma zaujalo svojou hlavnou postavou, cez ktorú **autor** zobrazuje slovenský ľud s jeho kladnými črtami.

ĽUDOVÁ SLOVESNOSŤ

Znaky:

- je zložkou ľudovej kultúry, t. j. folklóru (z anglického folklore = vedomosti ľudu), kam patrí aj ľudový tanec, hudba, architektúra, odev, zvyky a tradície,
- šírila sa ústnym podaním, nepoznáme autorov,
- poznáme mnohé varianty tej istej piesne alebo toho istého príbehu.

Žánre ľudovej slovesnosti:

1. POÉZIA:

- pieseň (ľúbostná, pracovná – napr. trávničky pri hrabaní sena, pastierska – vrúcny vzťah k prírode, zvieratám a ľuďom, úvahová o živote, svadobná, pijanská, pohrebná – tzv. plačky, oplakávanie mŕtveho a vykladanie o povahe a činoch mŕtveho, vystáhovaliecka – napr. pri odchodoch do Ameriky, zbojnícka - napr. o Jánošíkovi),
- uspávanka,
- koleda – napr. vianočné,
- hádanka,
- vojenská pieseň – opisujú, akým spôsobom získaval kráľ vojakov do vojska, tzv. lapačky,
- historická pieseň – napr. o protitureckých vojnách,
- balada.

2. EPIKA:

- rozprávka (fantastická, zvieracia, realistická),
- povesť (napr. miestna, historická, heraldická),
- príslovie – vychováva, mravné ponaučenie,
- porekadlo – komentuje udalosti, správanie alebo výzor človeka, podpichne alebo povie niečo len tak na okraj,
- hádanka,
- pranostika – ľudová predpoveď o počasi.

3. DRÁMA:

- ľudové obradné hry – napr. čarovanie a zariekavanie, chodenie na „Tri krále“, chodenie s betlehemom, vynášanie Moreny, preskakovanie jánskych ohňov...

Význam ľudovej slovesnosti pre rozvoj slovenskej literatúry:

- ľudová múdrosť,
- historické udalosti,
- inšpirácia v ľudovej fantázii pre rozvíjanie príbehov,
- rytmickosť inšpiráciou pre autorov píšucich v sylabickom veršovom systéme,
- vzťah k prírode – hodnoty pre človeka „príroda balzamom pre ubolenú dušu“.

Vplyv ľudovej slovesnosti na autorov slovenskej literatúry:

1. obsahom – napr. boj dobra a zla, jánošíkovská téma, zbojnícka téma...
2. útvarmi – napr. autori píšu umelú pieseň, povesť, rozprávku, baladu...
3. výrazovými prostriedkami
 - paralela citového stavu človeka s dejom v prírode,
 - trojstupňová gradácia deja, napr. v rozprávke a balade,
 - zdobeniny, ľudová reč, dialektizmy...
 - prirovnania, personifikácie, opakovacie umelecké výrazové prostriedky,
 - sylabický veršový systém,
 - zvuková zhoda na konci veršov – t. j. asonancia.

Dôkazy uplatnenia ľudovej slovesnosti v slovenskej umeleckej literatúry:

Humanizmus a renesancia

Historické piesne s protihabsburskou a s protitureckou tematikou:

- Martin Bošňák: **Píseň o zámku muránském**
- **Píseň o Sigetském zámku**

Barok

Hugolín Gavlovič: **Valaská škola mravův stodola** – mravoučné básne písané hovorovým štýlom s bohatým využitím frazeologizmov.

Klasicizmus

Ján Chalupka v diele **Kocúrkovo** – zbojnícka téma.

Ján Kollár: **Národné Zpěvanky...** – zozbieral ľudové piesne.

Romantizmus

L. Štúr: zdôrazňoval napodobňovanie ľudovej slovesnosti ako výrazný znak romantickej literatúry. Jeho stúpenci a študenti museli detailne poznať ľudovú slovesnosť a cez prázdniny zbierali a zapisovali ľudové texty – napr. P. Dobšinský, ktorý sa venoval zbieraniu ľudových rozprávok, vyšli pod názvom **Prostonárodní slovenské pověsti**.

S. Chalupka: **Turčín Poničan**, ale aj v básni **Mor ho!** sú výrazové prostriedky z ľudovej slovesnosti.

J. Botto: **Smrť Jánošíkova** – zbojnícka téma, **Žltá ľalia** – inšpirovaný ľudovou baladou.

J. Kráľ: **Zakliata panna vo Váhu a divný Janko** – inšpirovaný ľudovou baladou.

J. Kalinčiak: **Reštavrácia** – veľa frazeologizmov (príslovia, porekadia).

Realizmus

P. O. Hviezdoslav: sociálna balada **Zuzanka Hraškovie** – využíva ľudový jazyk, **Hájnikova žena** – vložil sem ľudové piesne maliniarok a poľovnícke piesne, **Ežo Vlkolinský** – opis ľudovej zemiansko-sedliackej svadby s textami starejšieho, s odobierkou a s ľudovými svadobnými piesňami.

J. G. Tajovský: **Ženský zákon** – zaradil sem ľudové ľúbostné piesne, žartovné piesne, regrútske (t. j. vojenské) piesne, ľudové čarovanie...

Literárna moderna

Ivan Krasko: vo svojej poézii využíva piesne, opakovacie umelecké výrazové prostriedky, paralelu atmosféry v krajine a v prírode s citovým stavom človeka, baladické motívy...

Medzivojnová literatúra

Ján Smrek: vo svojej vitalistickej (oslava života, radostný prístup k životu) poézii uplatňuje pieseň, baladické motívy.

Laco Novomeský: slovenská avantgarda – využíva baladické motívy.

Rudolf Dilong: katolícka moderna – baladickosť ľudovej piesne.

Próza naturizmu: Švantner, Chrobák, Figuli, Ondrejov – inšpirovali sa bojom dobra a zla, magickým číslom tri, trojitou gradáciou, nadprirodzenými rozprávkovými postavami, nadprirodzenými javmi alebo schopnosťami, ľudovou rečou.

Súčasná literatúra:

Štefan Moravčík, Milka Zimková, Stanislav Štepka v Radošinskom naivnom divadle – využívajú ľudovú reč – dialekt.

Slovenská dramatická tvorba v 19. storočí

Klasicizmus

V roku 1830 vznikla prvá stála ochotnícka scéna v Liptovskom Mikuláši, založil ju slovenský knihár a národovec Gašpar Fejérpataky-Belopotocký. Prvou hrou na novej scéne bolo Kocúrkovo od Jána Chalupku.

J. Chalupka: Kocúrkovo (s podtitulom Len aby sme v hanbe nezostali)

- Podobne ako Molière prináša autor hotové klasicistické charaktery, napr. vzdelaný a ušľachtilý učiteľ, odrodilec, vypočítavec, klebetnica..., ktoré sú vždy platné bez ohľadu na prostredie alebo dobu, už meno postavy naznačuje charakter, napr. mešťan Tesnošil nie je dobrým majstrom, pán z Chudobíc si funkciou školského inšpektora vylepšuje povest' skrachovaného zemana a pán učiteľ Sloboda – vzácny charakter.
- **Literárny druh:** dráma
- **Literárny žáner:** fraška
- **Vonkajšia kompozícia:** 3 dejstvá
- **Vnútoraná kompozícia:**

Expozícia: V Kocúrkove zasadá cirkevný konvent a má zvoliť nového učiteľa, kandidáti sú dvaja. Majster Tesnošil, ktorému sa nechce šiť topánky, podporovaný ženou a susedou, chce pomôcť susedinmu synovi Martinovi Vojtechovi, ktorého by mal rád za zaťa.

Kolízia: Konvent zvolil neznámeho Slobodu z Turca, ktorého podporil chudobný zeman, školský inšpektor pán z Chudobíc, naprotiveň kňazovi. Nový učiteľ má prísť so študentmi do Kocúrkova. Kocúrkovské mamičky ho chcú získať dobrou kuchyňou pre svoje dcéry ako ženicha.

Kríza: Študenti (Honzik Tesnošil, Martin Vojtech a učiteľ Sloboda) sa vracajú cez Tatry domov. Sú veselí a súdržní, majú kontrabas, spievajú, podelia sa i o stravu, Sloboda recituje Slávy dcery, prepadnú ich zbojníci, no neublížia im.

Peripetia: Učiteľ sa hlási do služby u inšpektora pána z Chudobíc. Učiteľ Sloboda nepadne do osídien kocúrkovských mamičiek a ožení sa s Ľudmilou, dcérou chudobného učiteľa.

Záver: Tesnošilovci žijú naďalej pokrytecky, charakterovo sa nezmenili. Kocúrkovské ženy naďalej klebetia, žijú malomeštiacky.

Postavy:

Učiteľ Sloboda: Slovák, vzdelaný, optimistický, vtipný, ovláda cudzie jazyky, ale odmieta odnáródňovanie.

Mešťan Tesnošil: pôvodom Slovák, odrodilec, používa maďarčinu, žije pokrytecky, „obracia kabát“ - kam vietor – tam plášť, len aby v hanbe nezostal.

Pani Tesnošilová: je plná falše a ohovárania rovnako ako suseda Vojtechová, má všetky vlastnosti malomeštiacky, navonok sa tvári inak, ako myslí, závidí každému a všetko, na svojom dieťati nevidí chyby a na cudzom vidí aj najmenšiu, je hlúpa, ale cení si svoje spoločenské postavenie pani majstrovej v meste.

Anička Tesnošilová – dcéra Tesnošilovcov, hlúpa, prasa piekla aj s vnútornosťami.

Pán z Chudobíc: má pred domom kopu hnoja a okná bez skiel, je Slovák, ale demonštruje svoju „vzdelanosť“ používaním latinských formuliek, prejavuje lásku k maďarčine, ktorú neovláda, zo svojho syna Attilu chce mať Maďara. Ničomu nerozumie, ale preto, že je zeman, rozhoduje o miestnej škole.

Romantizmus

Štúrovci nepísali hry, ale divadlo hrávali. Študenti evanjelického lýcea v Bratislave hrali divadlo na Myjave a v Sobotišti.

Od romantizmu k realizmu

Jonáš Záborský - veselohra **Najdúch** (z dedinského prostredia, odporovaním zo života sa do jeho diela dostali realistické prvky).

Dej: zemiansky syn Gejza Kobozy je zvyknutý na to, že mu môže patriť každé poddanské dievča. Maňuša Rojkovičová s ním čaká dieťa. Keďže sa dobrovoľne o dieťa a matku nepostaral, dievča podľa starého feudálneho zvyku položí dieťa na prah domu otca. Pred celým svetom tak označí otca. Mladý zeman sa snaží aféru utajiť, obáva sa, že by mu nepomohla vo voľbách, v ktorých kandiduje, a navyše by neprišiel k peniazom bohatej statkárky Chrenovskej, ktorej dcéru si chce vziať za ženu. Dievčinu zavrú. Maňušina matka zbúrcuje ľudí v dedine. Sedliaci sú ochotní zúčtovať sa pyšnou zemianskou rodinou, chcú podpáliť kaštieľ. Situáciu upokojí dedinský kňaz farár Kozák, Kobozyovci nepoužijú proti sedliakom zbraň. Maňuša si dieťa odnesie.

Gejza voľby prehrá, víťazný kandidát Jablonkay sa ožení s Ľudmilou Chrenovskou. Gejza vlastného syna nakoniec prijme do domu, ale len ako paholka.

Ján Palárik – veselohra Zmierenie alebo Dobrodružstvo pri obžinkoch

Autor využil moliérovský princíp zámeny postáv.

Cieľ autora: poukázať na potreby tolerance a zmierenia medzi národmi (Slováci, Maďari) a medzi spoločenskými vrstvami (šľachta – zemanstvo, inteligencia). Oslavuje vlastenectvo, úctu k rodnému jazyku a starostlivý vzťah k ľudu.

Vonkajšia kompozícia: 3 dejstvá.

Vnútorňa kompozícia:

Expozícia: Miluša Orieková je spoločníčkou a priateľkou grófky Elisy Hrabovskej. Jej otec – učiteľ Oriška, žiada grófkou o príspevok na opravu školy, teší sa, že má záujem o stav obecných škôl.

Kolízia: Elisa sa dozvie, že mladý barón, ktorý je podľa sobášnej dohody jej snúbencom, príde na jej panstvo. Miluša vyjadří svoju nespokojnosť s tým, že si grófka vezme za muža baróna Kostrovického, o charaktere ktorého nevie nič. Dohodnú sa na skúške. Počas dožinkovej slávnosti, ktorú odložia až na deň príchodu baróna, grófka poniesie v ľudovom kroji dožinkový veniec a bude sa vydávať za učiteľovu dcéru. Miluša privíta hostí v úlohe grófky Hrabovskej. Mladý barón prišiel s priateľom na vidiek nazlostý, že si má zobrať podľa zvyklostí rodu dievča, ktoré už dávno nevidel a ktoré dobre nepozná. V tomto názore ho podporuje priateľ zememerač Rohon. Dostanú taký istý nápad ako slečny, zamenia si úlohy.

Kríza: V kaštieli ich víta pekná nepravá „grófka“. Sú jej smiešni vystupovaním i rečou – hovoria len po maďarsky. Baróna víta veľmi plamenne po slovensky, za čo si od neho vyslúži meno – Panslávka. Nepravá grófka vzbudí sympatie u Rohona a barón začína ľutovať, že ho s ňou viaže sobášna zmluva. Nepravý barón sa začína pod vplyvom oduševnenej „grófky“ meniť. V srdci Elišky narastá zlosť na to, že sa má za neho vydať.

Peripetia: Rohon vyznáva lásku krásnej „grófkou“ – Miluši. Tá sa prizná, že grófkou nie je a je šťastná, že muž, ktorý sa jej páči, nie je barón, ale zememerač. Pravá grófka necháva baróna ešte naďalej v napätí, zjavuje sa pred ním v krásnom kroji ako žnica z ľudu a barónovi sa natoľko páči, že je ochotný riskovať i nerovné manželstvo.

Záver: Nakoniec sa všetko vyrieši a po príchode starého baróna Kostrovického budú dve svadby.

Realizmus

Predstavuje na scéne skutočnosť videnú očami autora. Veľmi dôležitým faktorom je prostredie, v ktorom sa hra odohráva, musí byť pre jednotlivé postavy typické. Autori sa snažia o autenticitu typov, reči, činov, prostredia.

Jozef Gregor Tajovský – Statky-zmätky

Tajovského nazývali tupiteľ národa, lebo zobrazoval prostých chudobných ľudí, ktorí žijú. Poukazuje na ľudské neresti, kritizuje negatívne vlastnosti, tvrdohlavosť, klebety, intrigy, slovenskú pasivitu a odnárodňovanie. Súvisí to s jeho metódou zobrazovania skutočnosti: **kritickorealistickou**. Analyzuje dušu dedinského človeka.

Literárny druh: dráma

Literárny žáner: divadelná hra sociálneho charakteru

Téma: dramatický príbeh dvoch mladých ľudí, ktorí uzavreli manželstvo bez lásky za prísľub majetku.

Idea: statky (t. j. majetky) spôsobujú zmätky v medziľudských vzťahoch, nad ľúbostným citom víťazia majetkové záujmy a tým autor kritizuje mamonárstvo, chce ukázať spoločenské, morálne i osobné následky honby za majetkom: rozbroje v rodinách, vzájomnú nenávisť, rozbitie manželstiev, morálny úpadok.

Miesto: slovenská dedina.

Čas: obdobie pred 1. svetovou vojnou, 1. dejstvo – Vianoce, 4. dejstvo – po roku Vianoce u Kamenských.

Forma: autor využíva ľudový jazyk s mnohými dialektizmami.

Vonkajšia kompozícia: 4 dejstvá.

Vnútorňa kompozícia:

1.Expozícia: predstavenie postáv, prostredia, načrtnutie zdroja konfliktu. Je vianočný čas, Ľavkovci sa vyjadrujú k novej svadbe Ďurka. Prídu k nim švagrovci Palčíkovci, ktorí im navrhnú, aby si ich syn Ďurko zobral za ženu Zuzku Kamenskú. Chudobní Ľavkovci súhlasia, aby sa ich syn Ďuro oženil s chudobnou Zuzkou, keď im bohatý gazda Palčík prepíše majetok. Bývať budú u neho. Palčík ich chce mať ako lacné pracovné sily. Palčíkovci idú po Kamenských, privádzajú ich k Ľavkovcom. Mladí sa vezmú.

2.Kolízia: Zuzka a Ďurko si nerozumejú – Ďurko chodí za Betou, Palčíkovci sú nespokojní s ich prácou /Zuzka je pracovitá, snaží sa/.

3.Kríza: Zuzka opúšťa muža, Ďuro si privádza Betu, Palčík odmieta prepísať majetok, no ešte je možné zmierenie. Beta vynáša potraviny z domu, vyvára, nabáda Ďurka, aby pýtal majetok.

4.Peripetia: hádka. Palčík nechce platiť za službu, strieľa na Ďura, Palčík vyženie Ďurka i Betu. Rozbitý rodinný život Ďurka, Zuzky, Bety – rozorvané vnútro postáv.

5. Záver: Vianočný čas - Ďurko s rodičmi prichádza odprosiť Zuzku, Palčíkovci odprosia Kamenských, Zuzka však odmieta návrat k mužovi, vyvíja sa z naivného dievčaťa na hrdú a samostatnú ženu, ktorá sa postaví proti osudu. Príbeh sa nekončí sentimentálnym zmierením. Končí sa víťazstvom mravných zásad rodiny Kamenských.

Postavy:

Ľavkovci:

Ďurko: mládenec po vojne, urastený, švárny, nemá páru medzi mládencami, vyberá si z dievčat iba bohatšie, chodí za Betou, pozná svoje hodnoty, je namyslený, rád sa predvádza, je pracovitý, rád chodí do krčmy, vyvoláva bitky.

Jano Ľavko: Ďurkov otec, povozník, pracovitý, ale chválenkár, ulakomí sa na majetok, rád si vypije, v mladosti bol rovnaký búrlivák ako syn..

Žofa Ľavková: sestra Palčíkovej, Ďurkova matka, neúprimná, vie sa líškať, prvá súhlasí s navrhovaným „šťastím“, nie je jej ľúto Zuzky, prijme aj druhú nevestu Betu, Zuzku po pôrode nejde ani pozrieť, neskôr sľubuje, že sa o vnúča postará.

Kamenský: netúžia po živote bez práce, po cudzom majetku, sú hrdí, statoční, vedia sa postaviť proti zlu.

Tomáš Kamenský: kresár, Zuzkin otec, stojí na čele veľkej rodiny, ktorá má pekné vzťahy, vidieť, že jeho rodine viac záleží na šťastí ako na majetku.

Kata: jeho žena, inak sa pozerá na chudobu, chce svojej dcére dopriať ľahší život, a preto od prvej chvíle súhlasí s manželstvom.

Zuzka: tichá, ústupčivá, nevýrazná, dobrá a poslušná, slúžila u gazdov, za Ďurka ide s dôverou, že ich manželstvo bude šťastné, nepozerala sa na majetok, záleží jej na láske, na Ďurkovi, ale keď si priviedol Betu, prestala ho mať rada.

Palčíkovci:

Ondrej Palčík: brat Katy Kamenskej, Mara Palčíková: sestra Žofy Ľavkovej.

Bezdetní, bohatí gazdovia, manželstvo ponúkajú Ďurkovi a Zuzke zo zištných dôvodov - chcú ušetriť na sluhoch. Sľúbia prepísať majetok, ale Palčík je bystrý človek, neprepíše svoj majetok Ďurkovi. Nepodporia Zuzku, no v závere jej sľubujú, že v záveti budú na ňu pamätať.

Konflikt: medziľudský - zápas o majetok. Zlo zapríčinené zápornými postavami zasahuje nevinných, bezbranných, mravných. Na Zuzkinom osude autor ukázal, kam až vedie túžba po majetku.

Kontrasty: rozpor medzi túžbou jednoduchých ľudí po šťastnom živote (Zuzka Kamenská) a krutým a vykorisťovateľským životom (Palčíkovci). Ďurko Ľavko ↔ Zuzka Kamenská (hrdý, sebavedomý, namyslený ↔ tichá, vyrovnaná, charakterná).

Svetový realizmus

Spoločenská situácia:

- industrializácia, rozmach technických a prírodných vied,
- liberalizmus, nacionalizmus,
- pozitivizmus (filozof August Comte) – objektívne poznanie skutočnosti, t. j. za skutočné považuje len to, čo je zmyslami overiteľné, skúsenosťami a experimentmi dokázateľné,
- nové národné štáty (Grécko, Belgicko, Rumunsko), zjednocuje sa Taliansko, Nemecko,
- prvé organizované politické strany,
- populačná explózia, veľká migrácia obyvateľstva – najmä do Ameriky.

Znaky realizmu:

- z lat. realis – skutočný,
- kritické poznávanie skutočnosti, analýza nedostatkov spoločnosti, rozoberajú sa aj tabuizované témy – napr. prostitúcia, kariérizmus, problémové manželstvá, nevery...
- naturalizmus (človek je ovplyvnený svojou dedičnosťou a prostredím, v ktorom sa vyvíja, opisuje temné stránky ľudského života, drastické i kruté scény bez prikrášlenia)
- pravdivé zobrazenie ľudskej osobnosti, prostredia a spoločenského života,
- realisti sa snažia vystihnúť všeobecný charakterový typ (vlastnosti typu sú charakteristické pre množstvo podobných ľudí),
- neobracia sa do minulosti, zaujíma sa o zobrazovanú súčasnosť,
- postavy sú zo všetkých spoločenských vrstiev,
- rôzne jazykové prvky (nárečie, hovorové výrazy, archaizmy, argot...),
- žánre: najmä realistický román → zobrazuje široký okruh života v širšom časovom rozpätí, analyzuje duševný svet hrdinov, postavy sú produktom prostredia, v románe sa vyvíjajú, menia, pretvárajú fyzicky i psychicky, oscilujú často medzi dobrom a zlom, vyskytuje sa tu drobnokresba a realistický detail.

Anglická literatúra

Charles Dickens: Oliver Twist – spoločenský román, kriticky zobrazil nefungujúcu starostlivosť anglického kráľovstva o výchovu sirot, opisuje londýnske podsvetie.

Francúzska literatúra

Honoré de Balzac

Je tvorcom rozsiahleho cyklu diel, ktoré označil za „**Ľudskú komédiu**“ – zachytil v ňom spoločnosť svojej doby a ľudské typy z rôznych spoločenských vrstiev. Je majstrom psychológie svojich postáv.

Otec Goriot – spoločenský román.

Ruská literatúra

Fiodor Michajlovič Dostojevskij

Zločin a trest – psychologický román o ľudskom svedomí. Zameriava sa na duševnú katastrofu a zmätok v ľudskej psychike. Hlavný hrdina spoznáva, že falošná cesta za šťastím nevedie k oslobodeniu osobnosti, ale k jej rozpadu a vina hľadá trest. Ide o príbeh chudobného petrohradského študenta Raskol'nikova, ktorý je presvedčený o tom, že silný jedinec v záujme dobrej veci má právo zneškodniť človeka, ktorý škodí väčšej skupine ľudí. Miluje Soňu, ktorá bola čistým a nevinným dievčaťom, ale okolnosti ju prinútili zarábať pre svoju rodinu prostitúciou (jej otec všetko prepil a zadlžil rodinu u starej úžerničky). Raskol'nikov zabije starú bezcitnú úžerničku, prichytí ho pri tom jej sestra, a preto zabije aj ju. Chce očistiť svet od takejto ženy. Neunesie ťarchu viny za zločin, prizná sa na polícii. Odchádza do vyhnanstva na Sibír. Tvrdil: „Nezabil som človeka, ale princíp!“ Napriek tomu, že sám seba zaradil medzi silných jednotlivcov, nemôže sa zbaviť výčitiek svedomia.

Lev Nikolajevič Tolstoj

Anna Kareninova – spoločenský román z prostredia ruskej šľachty v 19. storočí. Zachytáva rozmach železničnej dopravy, vlak a stanica sú kľúčovými motívami. Autor zobrazuje dva ťubostné a rodinné osudy: Anna odchádza od staršieho manžela, opúšťa i svojho malého syna pre vášnivú lásku k slobodnému Vronskému, s ktorým odchádza z Ruska do cudziny, aby neboli spoločnosťou na očiach, má s ním dcérku. Po návrate do prostredia ruskej šľachtickej spoločnosti zisťuje, že ju pre jej čin úplne odmietajú, jej malému synovi nahovorili, že umrela, manžel si neželá, aby sa s ním stretávala, upadá do depresie, ukončí svoj život samovraždou pod kolesami vlaku – zničujúca láska. Protikladom je šťastie manželov Levinových, mravne čistý a krásny vzťah – povznášajúca moc lásky.

Vojna a mier - historický román o vojne Ruska proti Napoleonovi.

OTEC GORIOT

Literárny druh: veľká epika

Žáner: román

Žánrová forma: spoločenský kriticko-realistický román.

Kompozícia: chronologická. **Konflikt:** rodinný, spoločenský, medziľudský, individuálny.

Vonkajšia kompozícia: 4 kapitoly.

Prvky vonkajšej kompozície: rozprávanie, opis prostredia, úvaha.

Téma: Tragický životný osud starého obchodníka Goriot, otca 2 nevďačných dcér, a mladého študenta práva Eugéna Rastignaca, ktorého cieľom je dostať sa do vyššej spoločnosti. Obraz francúzskej spoločnosti 19. storočia.

Ideovo-estetický zámer autora: Autor zobrazuje sebaobetujúcu otcovskú lásku, poukazuje na všemocnosť peňazí vo francúzskej spoločnosti 19. storočia, stratu ideálov mladého človeka, ktorý nemôže žiť dôstojne; kritika dobovej spoločnosti, úpadku morálky.

Miesto a čas: Paríž, 19. storočie.

Vnútoraná kompozícia:

1. expozícia: Goriot sa ubytuje v penzióne pani Vauquerovej, ktorý je symbolom sociálneho rozvrstvenia francúzskej spoločnosti od šľachty cez buržoáziu až k zločinu. Goriot prišiel do penziónu, pretože sa musel vzdať svojich obchodov, keď vydal dcéry Anastáziu a Delfínu za šľachticov a nebolo mysliteľné, aby sa naďalej živil výrobou cestovín a kšeftovaním s obilím. Anastázia je ženou schudobnelého šľachtica zo starobylého rodu de Restaud, Delfína je ženou skúpeho bankára Nucingena, ktorý si šľachtický titul kúpil. Manželstvá sú akýmijsi finančnými transakciami, každý si žije, ako chce, ale nesmie vyvolať škandál a dostať sa do rečí.

2. kolízia: Otec podporuje dcéry finančne, snaží sa im od skorej smrti matky splniť každé prianie. Muži dcér otca Goriot nechcú, aby sa ich ženy stretávali s otcom, lebo nie je vznešený (nemá urodzený pôvod); otec Goriot sa zbližuje s Eugénom, ktorý mu rozpráva o dcérach; Eugène sa na ples stretáva s krásnou Anastasiou, dcérou Goriot, a v talianskom divadle s dcérou Delfínou s ktorou nadviaže milostný vzťah pre postup v spoločnosti.

3. vyvrcholenie: Otec Goriot platí dcéram šperky, šaty na plesy, dlhy, napr. zariadil byt pre Delfínu a jej milenca. Čím vyššie otec Goriot postupuje v budove penziónu, tým je chudobnejší a tým nižšie sa sociálne zaradí. Postupuje zo slnečného prízemí s dverami do záhrady až do podkrovia, v ktorom žijú chudobní študenti. Pani Vauqueorová spočiatku dúfala, že sa možno s ňou ožení, plán jej nevyšiel a o chudobného Goriota už záujem nemala. Dcéry už nie sú ochotné verejne preukázať lásku k otcovi (s otcom sa stretávajú potajomky a iba ho využívajú).

4. peripetia: Otec Goriot je chorý, dostal porážku od rozčúlenia – vidí svoje dcéry nešťastné, manželka im nedovolila žiť život, aký chcú. Rastignac a jeho kamarát Bianchon, študent medicíny, sa o neho starajú, potrebujú peniaze na lieky (nedočkali sa pomoci ani od jeho zaťov ani dcér, ktoré ho dokonca neprišli ani pozrieť, pretože boli na ples). Otec Goriot si uvedomuje chybu pri výchove, umiera...

5. rozuzlenie: Eugène si požičal peniaze od sluhu v penzióne, aby mohol zaplatiť výdavky za Goriotov pohreb, ani jedna z dcér neprišla na pohreb (poslali prázdne koče). Eugène si uvedomuje, aká bezcitná je parížska spoločnosť, vyzýva ju na súboj so slovami: „A teraz uvidíme, kto z koho.“

Pásmo rozprávača: vševediaci rozprávač.

Pásmo postáv:

otec Goriot - otec Goriot, bývalý výrobca rezancov, makarónov a škrobu, vypuklé bruško, spuchnuté, vyvrátené oči, dlhý hranatý nos; svoje dcéry po smrti svojej ženy rozmaznal.

Eugène de Rastignac - krásny, mladý muž zo schudobnenej šľachtickej rodiny, bol usilovným študentom práva, má výchovu, ale nemá peniaze, stráca ilúzie, lebo ho zaslepila túžba dostať sa do vysokej spoločnosti, čo sa mu podarilo vďaka jeho sesternici, ktorá mu radí, že čím chladnejšie bude kalkulovať, tým väčšími bude napredovať; ma vplyvnú milenkou Delfínu, dcéru otca Goriot a manželku pána de Nucigen, ktorú zahŕňa láskou a pozornosťou; školu života dostáva od zločince Vautrina, ktorý ho naučil, že parížske dámy by kvôli peniazom „vypitvali vlastné matere“; stará sa o otca Goriot a má ho rád.

Anastasia de Restand - staršia dcéra otca Goriot, krajšia, elegantnejšia, jej manžel je zo staršej šľachty, má mladého milenca, z otcových peňazí platí jeho zmenky, na ples musela dokázať, že má diamanty, o ktorých sa šepkalo, že ich dala do záložne.

Delfína de Nucigen – ústretovejšia, závidí sestre postavenie a styky, manžel je len z „novej“ šľachty, nedovolí jej použiť financie pre seba, preto odčerpáva otcov zdroj. Obe dcéry sú v prostredí, ktoré im bráni prejavovať prirodzený cit k otcovi, majú ho rady, ale nechcú sa dostať do rečí spoločnosti.

Vautrin – skúsený, prefikáný, bývalý trestanec z toulonskej väznice, v penzióne sa skrýva pod cudzím menom, pociťuje k Rastignacovi otcovskú príťažlivosť; láka ho na zlé chodníčky, vidí vlčie zákony, zaručujú úspech – predajnosťou, nezásadovosťou, zneužívaním citov, situácie, ľudí...

Problematika zemanstva v dielach slovenských autorov

Už v klasicizme – zemaniam v tomto období boli nižšou šľachtou vo feudálnom spoločenskom systéme.

Ján Chalupka: Kocúrko – nastavil zrkadlo zemanom, ktorí boli chudobní, lebo nerozvíjali svoje vzdelanie a nepracovali na svojich majetkoch, ale úrady mali napriek tomu vo svojich rukách (pán z Chudobíc), kritizuje ich dobrovoľné odnárodňovanie – maďarizáciu.

Romantizmus

Ján Kalinčiak: Reštavrícia (humorno-parodický román)

Okrem doznievajúcich prvkov romantizmu má už toto dielo realistický pohľad na charakter zemanov a ich životný štýl.

Dobové pozadie: v čase, keď tvorili realisti, t. j. v dobe kapitalizmu už feudálna spoločenská vrstva nemala opodstatnenie ani výsadné práva, pri živote ju udržalo iba to, že vzhľadom na hektáre pôdy, ktoré vlastnili, mohli voliť. So svojimi hlasmi kupčili, vďaka tomu dostávali menej významné úradnícke funkcie v rámci župy.

Kalinčiakovo zobrazenie: zemanstvo stvárnil ako rozkladajúcu sa spoločenskú vrstvu bez morálky a bez perspektívy.

Pojem reštavrícia: je voľba vicišpána.

Na pozadí volieb sa stretnú záujmy troch zemianskych rodín:

1. **Adam Bešeňovský** by si chcel obhájiť svoj úrad, a preto angažuje svojho príbuzného **Matiáš Bešeňovského**, aby mu naháňal (**kortešoval**) hlasy. Matiáš zarobí peniaze, ale hneď ich aj minie. Nevie gazdovať. V Adamovom dome žije jeho synovec, sirota, **Štefan Levický**, vedie mu celú agendu úradu. Adam sľúbil svojej umierajúcej sestre, že sa o sirotu postará, ale nedodrжал to. O seba sa vždy vedel postarať, už počas štúdia sa oženil so staršou ženou, ktorá ho financovala. Štefan má rád jeho dcéru Aničku a ona jeho city opätuje. Adam Bešeňovský chce viac. Rozhodne sa vydať svoju dcéru za starého grófa, aby spoločensky postúpil a aby získal financie na volebnú kampaň.
2. Protikandidátom je **Ján Potocký**, ktorý tiež zaplatí Matiášovi. Matiáš sa nerozpakuje zradiť príbuzného, hlavne, keď o podporu Potockých žiada aj Štefanov strýko **Ondrej Levický**.
3. **Ondrej Levický** sa postaral o štúdium Štefana. Chce dopriať šťastie svojmu synovcovi, ktorý ľúbi Aničku Bešeňovskú. Adam vyhlásil, že by Štefanovi svoju dcéru dal, len ak by sa stal druhým vicišpánom. Potocký Levickému sľúbi, že sa Štefan ním stane, ak vyhrá voľby, a preto rodina Levických mu dá svoje hlasy. Stane sa tak a mladí sa môžu zosobášiť.

Autor poukazuje na predvolebnú spoločenskú situáciu: zemaniam sa nerozpakuje hrať nečisto – v deň volieb jedni druhým zahatajú cestu stromom, aby sa nemohli dostať na voľby, Potockovci zavrú Matiáša Bešeňovského, zbijú ho a potom vydierajú, že na neho prezradia, ako hral na dve strany. A hlavne kupčia s hlasmi, podplácajú, spájajú ľudí vínom a hostia gulášmi. Namiesto zemanov poobliekajú do zemianskych šiat sedliakov a idú voliť.

Realizmus

Svetozár Hurban Vajanský: nezobrazuje zemanstvo pravdivo, inšpiruje sa svetovou literatúrou. Zemanov považuje za suchú ratolesť na strome života slovenského národa, ale chce, aby sa rozzelenala tak, že sa príslušníci zemianskej vrstvy manželstvami spoja so slovenskou inteligenciou. Bol presvedčený, že z ich detí vyrastie slovenskému národu verná aristokracia.

Letiace tiene (novela) – zeman Jablonský, ktorý sa dal Nemcom Hermanom nahovoriť na podnikanie v oblasti spracovania dreva, príde o majetok. Má dve dcéry. Krásna Ela sa vydá za mladého lekára Milka Holana, syna slovenského národného buditeľa prenasledovaného za svoj národný postoj – to je návod na to, čo so zemanmi → spojiť ich manželstvom so slovenskou inteligenciou.

Suchá ratolesť (román) – mladý, vzdelaný zeman Stanislav Rudopoľský (študoval právo vo Viedni, cestoval po Európe a k slovenskému národu nemal žiadny vzťah) sa pod vplyvom svojho priateľa učiteľa Tichého a svojej lásky Adely Rybáričky prinavráti k slovenskému národu a rozhodne sa preň pracovať, súhlasí s tým, aby jeho rod prestal byť „suchou ratolesťou“ na strome slovenského národa a naopak, aby sa zemanstvo zapájalo do národného života.

P. O. Hviezdoslav

Autor sám pochádzal zo schudobnelého zemianskeho rodu, ale jeho otec sa už živil ako roľník. Vie, že tade vedie cesta pre slovenských zemanov, a preto jeho postavy uzatvárajú sobáš so sedliackami a splynú s ľudom.

Ežo Vlkolinský

Zemania sa od sedliakov neodlišujú majetkom ani spôsobom obživy ale len zvykmi, oblečením a hlavne udržiavaním odstupu od sedliakov v dedine aj tým, že deti krstili biblickými menami, napr. Ezechiel, Eliáš, Estera... Sedliaci sa menia – tí chudobnejší sú paholkami, pracujú na cudzích gazdovstvách a tí bohatší sú rovnocennými partnermi zemanov. Často sa im majetkovo darí lepšie. Sú hrdí, dodržiavajú svoj zvyky, aj keď sa im zemania vysmievajú. Eža považujú za dobrú partiu preto, že je rozumný a pracovitý gazda. Už aj bohatší sedliaci majú nižšie latinské triedy.

Dej: Vdova **Estera Vlkolinská** poctivou prácou uchovala majetok pre svojho syna, ktorého dobre vychovala. Má veľkú autoritu v dedine, každý si ju váži. Vzťahy so synom sa narušia, keď sa **syn Ežo** rozhodne oženiť so **Žofkou Bockovie** z bohatej sedliackej rodiny. Matka nepovolí a syna vyhodí z domu. Chystala mu za ženu zemianske dievča a urazilo ju, že syn si vybral sám. Ežo ide bývať k svojmu strýkovi Eliášovi, ktorý len čaká, aby urobil niečo naprotiveň Estere (bol pohnevaný so svojím bratom, Esteriným mužom, kým ešte žil, súdil sa s ním o majetok). **Eliáš** nemal deti, uvítal, že Ežo bude u neho zadarmo pracovať, vystrojí mu svadbu, hoci predtým mal povest' skupáňa. Je tradíciou, že budúca svokra posiela neveste vyšitý čepiec. Estera Žofke nepošle zemiansky, ale sedliacky, aby ju pokorila. Na svadbe Ežo vyhlási, že už niet výsad zemanov, ľudia sú si rovní pred Bohom i svetom a musia sa naučiť vedľa seba žiť. Ežo sa rozhodne prenajať si od svokrovcov zemiansku kúriu, ktorú kúpili a úspešne na nej hospodári. Osamostatnil sa od Eliáša. Matka sa so synom zmieri až po piatich-šiestich rokoch, keď ju na ceste domov osloví malý **vnuk Benko** a pýta si jablčko z jej sadu. Dieťa jej povie, že ju má rado a vojde s ňou do dvora – kfmia spolu sliedky, prezerá si izbu a obrazy na stenách a veľmi dobre sa cíti u starej mamy. Estera sa nedokáže ubrániť citu k vnukovi, prijme naspäť svojho syna a s láskou aj svoju sedliacku nevestu.

Gábor Vlkolinský

Gáborovi rodičia prepíjú majetok, tento úpadok rodičov sprevádza strata dobrého mena a Gábor prestane byť vhodným ženichom pre zemianske dievča, ktoré miloval. Ani ďalšie pokusy o získanie si srdca nejakého zemianskeho dievčaťa mu nevyšli. Chce spáchať samovraždu, no jeho bratranec Ežo Vlkolinský mu poradí, aby si nevestu hľadal medzi sedliačkami. Tak aj urobí.

Martin Kukučín zobrazuje zemianstvo pravdivo v jeho sociálnom i morálnom úpadku. Pod vplyvom názorov Tolstého verí v mravné prerodenie sa človeka, preto sa postava Aduša Domanického mení na lepšieho človeka.

Keď báčik z Chochoľova umrie

Literárny druh : krátka epika

Literárny žáner: poviedka

Žánrová forma : humoristická poviedka

Vonkajšia kompozícia : šesť častí pomenovaných názvami, napr. Ondrej Tráva u pána Domanického, Pri zemianskych hroboch...

Kompozičné prvky: chronologické, kronikárske rozprávanie, opis prostredia, charakteristika postáv.

Téma : konfrontácie 2 svetov – upadajúceho zemianstva a rodiaceho sa sveta podnikateľov/obchodníkov na slovenskej dedine koncom 19.storočia.

Miesto a čas : slovenská dedina (Domanice) – 19.stor.

Ideovo-estetický zámer autora : autor je presvedčený o duchovnom i hmotnom úpadku zemianstva, ktoré nie je schopné stať sa vedúcou silou slovenského národa. Verí však, že jednotliviec sa môže mravne zmeniť k lepšiemu. Poukazuje na tragikomickosť zemanov – lenivosť, ľahostajnosť, neúžitocnosť zemianskej vrstvy.

Rozprávač : vševědci.

Umelecké výrazové prostriedky:

Paradox – nenapraviteľný klamár a podvodník za malú chvíľu je iným človekom (morálna obroda) ; vyobliekaný Aduš je chudobný.

Slovný humor a hyperbola (zveličenie) – Adušové historky o vojenčine, ženbe, Aduš vysvetľuje, prečo nemôže Ondreja ponúknuť slivovicou (kocúr skočil, zabil fľašu)...

Situačný humor, frazeologizmy, príslovia, porekadlá, zastaralé slová, dialektizmy, prirovnania.

Kompozičná osnova :

1. Expozícia => Stretnutie Ondreja a Aduša v krčme – po jarmoku. Aduš je opitý, vychvaľuje sa bohatstvom a jačmeňom. Klame o svojom majetku.

2. Kolízia => Aduš Domanický sa dohodne na obchode s Ondrejom Trávom, že mu predá jačmeň. V skutočnosti ho Aduš nemá, ale napriek tomu zoberie od Ondreja zálohu – krčmár je svedkom obchodu.

3. Kríza => Ondrej príde po dohodnuté obilie a namiesto hrdého zemianskeho kaštieľa našiel ruiny, biedu, špinu. Aduš stále rozpráva, nepripustí Ondreja k slovu. Vyhovoriť sa, že jačmeň už nemá, lebo dlho poň nechodil. Ondrej Adušovi pohrozí, že bude žalovať báčikovi (Adušov bohatý báčik bol pre Ondreja zárukou dobrého obchodu, lebo Aduš sa vystatoval, že keď jeho báčik z Chochoľova umrie, zdedí po ňom majetok). Aduš vymyslí plán, že nech ide za báčikom, nech ten za neho zaplatí dlžobu a nech ho oklame, že mu dlží nie desiatku, ale päťdesiatku. Dvadsiatku nech si Ondrej nechá a tridsať nech prinesie jemu = Adušovi. Táto situácia vyjadruje skazenosť, zhýralosť, úpadok duše zemanu.

4. Peripetia => Sluha Adam Ondrejovi poradí, aby namiesto zálohy žiadal jasene – stromy, ktoré sú vysadené pri hrobách zemianskych predkov. Stromy sú symbolom hrdosti, cti zemanov. Aduš si uvedomil že by už neokrádal len živých, ale i mŕtvych. Uvedomil si svoju duchovnú skazenosť a že už nemôže takto ďalej žiť.

5. Rozuzlenie => Pri jaseňoch sa dohodnú, že o týždeň Aduš všetko vráti Ondrejovi. Aduš sa priznal, že ho oklamal a vrelo mu stisol ruku. Sľub splnil. Po čase báčik umrie a nezanechá Adušovi dedičstvo. Od tých čias nebolo počuť Adušovo chválenkárstvo, že keď báčik umrie... Napriek tomu Aduš za báčikom (strýkom) smútil...

Záver je typický kukučínovský => láskavý.

Umelecké prostriedky: kontrast (protiklad) 2 hlavných postáv, charakterových typov

Aduš Domanický

Pán **Aduš Domanický** (doma nič) z **Domaníc** je vlastným pričinením schudobnený zeman. Je ženatý, jeho mladá žena Žofka Potocká sa za neho vydala z lásky. Prišla do spustnutého obydľia, sluhov jej platí otec, lebo muž nemá z čoho. Aduš na pohľad pôsobí ako zámožný pán, rozkazovačný, hrdý, vyberavý. Na jarmoku sa prehŕňa v kožušinách, nakoniec si žiadnu nevyberie, pretože nemá peniaze. V krčme má sólo, rozpráva o svojich koňoch, psovi, vychvaľuje sa svojím báčikom z Chochoľova, boháčom, čo mu za života pomáha a po ktorom bude raz dediť. Dokáže súkať príbeh za príbehom, zabúda, čo povedal pred chvíľou, len aby neprišiel k slovu ten, čo od neho niečo chce. Nepovažuje sa za zlodeja, aj keď vezme neoprávnené preddavok, všetky dlžoby prizná, len nemá čím splatiť. To, že klame, si prizná až nakoniec, keď hrozí, že svojich mŕtvych zbaví stromov, ktoré dlhé roky stoja nad hrobmi. Okrem stromov už nie je v gazdovstve nič na predaj. Chudú kravičku by sotva niekto chcel. Pán býva aj so ženou v domčeku pre sluhov, krčmár má zakázané dať mu čokoľvek na dlh. Nemá nič, len plány: opraviť dom, vysadiť kvetinové záhony so smutnými vrbami. Keď si uvedomí svoj stav, do ktorého sa dostal, ako zázrakom sa za malú chvíľu mení, vie, že takto ďalej nemôže žiť.

Ondrej Tráva

Podnikateľ – prispôsobivý dobe. Symbolika mena => rozrastá sa jeho majetok, je podnikavý, reč: rozpráva málo, ale autorovi inponuje jeho životaschopnosť, ale ironizuje nový typ egoistického podnikateľa = prílišná túžba získať peniaze, egoizmus. Gazdovstvo zanechal synovi. Rád zjednáva, teší ho lacná kúpa. Vie obchodovať a komunikovať s ľuďmi. Medzi ním a Adušom je medziľudský konflikt.

LYRIKA P. O. HVIEZDOSLAVA

Dokonalosťou formy svojich diel, bohatstvom tém a žánrovou pestrosťou je Hviezdoslav najvýznamnejším básnikom celej slovenskej poézie. V jeho básnickej tvorbe je veľmi častý jamb a čisto daktylská stopa. Často využíva vlastné básnické výrazy, tzv. okazionalizmy. Píše v sylabotonickom veršovom systéme.

Reflexívna, t. j. úvahová poézia: o národe, vesmíre, svete, napr. **Sonety** (boj so zlobou a nenávisťou sveta), časti **Letorostov**, **Žalmy a hymny** (forma i motívy biblického žalmu), **Dozvuky** (pokúša sa naznačiť budúci obraz sveta).

Prírodná lyrika: Prechádzky jarom (kontrast medzi mladou prírodou a starnúcim básnikom) , **Prechádzky letom** (zamýšľa sa nad človekom ako súčasťou Božieho stvorenia, prírodu vníma ako stálu hodnotu pre ľudstvo – je balzomom pre dušu človeka).

Osobná lyrika: cyklus **Čierny rok z Letorostov II** – bol inšpirovaný početnými úmrtiami v rodine – otec, matka, svokra, brat. **Stesky** (básnik si uvedomuje, že už prekročil zenit života, že prichádza čas na rekapituláciu života).

Protivojnová lyrika: Krvavé sonety

Sociálna lyrika: Letorosty III a Prechádzky letom – chváli prácu roľníka a žatvu.

LETOROSTY I

Úvahy básnika nad zmyslom jeho umeleckej tvorby, vkladá svoju nádej do mládeže, pretože tuší, že jeho generácia zmenu nedosiahne.

LETOROSTY II

Cyklus Čierny rok

LETOROSTY III

Autor rozmýšľa o svojej ceste životom, spomína ako ho cudzí svet nahováral proti vlastnej reči a vlastnému národu (snahy o maďarizáciu) a nebyť milovanej matky, bol by medzi tými, ktorí svoj ľud opustili. Vyčíta pánom, že nepozdvihli svoj ľud a obrátili sa mu chrbtom, hoci z jeho rúk žijú a bohatnú.

KRVAVÉ SONETY

V čase vypuknutia 1. svetovej vojny mal autor 65 rokov, nemohol byť teda vojakom, napriek tomu nezostal k nej ľahostajný, reaguje na nezmyselné zabíjanie ľudí, ničenie kultúrnych pamiatok a vôbec hodnôt civilizácie. Básnická skladba má **32 sonetov** (4+4+6).

Motívy:

- 1. Spev o krvi:** autor sa pýta, kde má nájsť človek útočisko pred utrpením.
- 2. Obraz vojny:** prirovnáva padanie ľudských tiel k padaniu zrelých klasov obilia v žatve, zachytáva ukrutnosti vojny, výberom spoluhlások vytvára zvukový dojem praskajúceho zvuku pušky, t. j. uplatňuje zvukomaľbu, napr. kres spráskal pušiek. Poukazuje na to, že vo vojne umierajú najzdravší, najmladší ľudia, ničí sa všetko, čo človek v histórii vytvoril, pošliapava sa ľudská dôstojnosť a práva. A ťažké je toto všetko pozorovať staršej generácii, za všetkých básnik vyjadri, že by im bolo ľahšie v hrobe.
- 3. Obžaloba ľudstva a kresťanstva:** človek a kresťanstvo sa nedržia Kristovho učenia, človek sa správa ako barbar, Hviezdoslav bol kresťan, napriek tomu kritizuje kresťanov, že nedodržiavajú Božie prikázanie nezabíjať.
- 4. Hľadanie vinníka:** za hlavnú príčinu vojny považuje autor sebeckosť a panovačnosť ľudí.
- 5. Úvaha o mieri:** čo bude po vojne, či zvíťazí pravda a príde pokoj, či nebude hlad.
- 6. Slovanstvo a Slováci:** prosí Boha, aby mu dovolil nazrieť, ako z tejto vojny vyjde Slovanstvo, Slováci dúfajú, že bude sloboda a budú môcť o sebe rozhodovať sami. Vyjadruje právo každého človeka a národa na slobodnú existenciu.
- 7. Privolávanie mieru:** oslavuje mier – hymnus, v Hviezdoslavovej predstave mier = ľudskosť – t. j. láska a pokoj v medziľudských vzťahoch, lúči sa s krvavými piesňami, posielajú ich k ľuďom, aby ich čítali so slzami v očiach.

HVIEZDOSLAVOVA EPIKA

Epos: Ežo Vlkolinský, Gábor Vlkolinský.

Ežo Vlkolinský

Zemania sa od sedliakov neodlišujú majetkom ani spôsobom obživy ale len zvykmi, oblečením a hlavne udržiavaním odstupu od sedliakov v dedine aj tým, že deti krstili biblickými menami, napr. Ezechiel, Eliáš, Estera... Sedliaci sa menia – tí chudobnejší sú paholkami, pracujú na cudzích gazdovstvách a tí bohatší sú rovnocennými partnermi zemanov. Často sa im majetkovo darí lepšie. Sú hrdí, dodržiavajú svoj zvyky, aj keď sa im zemania vysmievajú. Eža považujú za dobrú partiu preto, že je rozumný a pracovitý gazda. Už aj bohatší sedliaci majú nižšie latinské triedy.

Dej: Vdova **Estera Vlkolinská** poctivou prácou uchovala majetok pre svojho syna, ktorého dobre vychovala. Má veľkú autoritu v dedine, každý si ju váži. Vzťahy so synom sa narušia, keď sa **syn Ežo** rozhodne oženiť so **Žofkou Bockovie** z bohatej sedliackej rodiny. Matka nepovolí a syna vyhodí z domu. Chystala mu za ženu zemianske dievča a urazilo ju, že syn si vybral sám. Ežo ide bývať k svojmu strýkovi Eliášovi, ktorý len čaká, aby urobil niečo naprotive Estere (bol pohnevaný so svojím bratom, Esteriným mužom, kým ešte žil, súdil sa s ním o majetok). **Eliáš** nemal deti, uvítal, že Ežo bude u neho zadarmo pracovať, vystrojí mu svadbu, hoci predtým mal povest' skupáňa. Je tradíciou, že budúca svokra posielala neveste vyšitý čepiec. Estera Žofke nepošle zemiansky, ale sedliacky, aby ju pokorila. Na svadbe Ežo vyhlási, že už niet výsad zemanov, ľudia sú si rovní pred Bohom i svetom a musia sa naučiť vedľa seba žiť. Ežo sa rozhodne prenajať si od svokrovcov zemiansku kúriu, ktorú kúpili a úspešne na nej hospodári. Osamostatnil sa od Eliáša. Matka sa so synom zmieri až po piatich-šiestich rokoch, keď ju na ceste domov osloví malý **vnuk Benko** a pýta si jabĺčko z jej sadu. Dieťa jej povie, že ju má rado a vojde s ňou do dvora – kŕmia spolu sliepky, prezerá si izbu a obrazy na stenách a veľmi dobre sa cítí u starej mamy. Estera sa nedokáže ubrániť citu k vnukovi, prijme naspäť svojho syna a s láskou aj svoju sedliacku nevestu.

Gábor Vlkolinský

Gáborovi rodičia prepíjú majetok, tento úpadok rodičov sprevádza strata dobrého mena a Gábor prestane byť vhodným ženichom pre zemianske dievča, ktoré miloval. Ani ďalšie pokusy o získanie si srdca nejakého zemianskeho dievčaťa mu nevyšli. Chce spáchať samovraždu, no jeho bratranec Ežo Vlkolinský mu poradí, aby si nevestu hľadal medzi sedličkami. Tak aj urobí.

Porovnanie Hájnikovej ženy (realistické dielo) so Sládkovičovým Detvanom (dielo z obdobia romantizmu).

HÁJNIKOVA ŽENA

Literárny druh: epika s lyrikou.

Literárny útvar: lyricko-epická skladba.

Vonkajšia kompozícia: Začína básňou **Pozdrav**, ktorou sa prihovára horám a lesom. Nasleduje 15 kapitol.

Dielo uzatvára báseň na rozlúčku **Zbohom**.

Kompozičný postup: chronologický postup radenia motívov, do 6., 12. a 14. kapitoly sú vložené ľudové piesne maliniarok a poľovnícke piesne, ktoré dotvárajú atmosféru prostredia. Hlavným kompozičným prvkom je kontrast medzi mravnou úrovňou ľudu a zhýralosťou šľachty.

Téma: Zobrazenie života šľachty a ľudu.

Idea: Vyzdvihnutie postáv z ľudu ako nositeľov dobrých, čistých mravných ľudských vlastností.

Miesto: Orava.

Čas: 19. storočie.

Kompozičná osnova:

Expozícia: opis chalupy a kaštieľa, ktorý je zároveň porovnaním sveta ľudu a šľachty. Starý hájnik Čajka zomrel v lese pri práci v osemdesiatich rokoch. Jeho syn Michal sa rozhodne požiadať majiteľa lesa a horárne, aby mohol pokračovať v otcovej práci. Je smelý, slušný, bol vojakom, s puškou vie narábať, starému grófovi Villánimu sa pozdáva, prácu dostane. Michal má miesto, nemusí robiť paholka u gazdov a má aj horárňu, kam môže priviesť svoju lásku Hanku. Oženi sa s ňou. Bola dcérou bohatých rodičov a do neistých podmienok by ju z domu nepustili. Autor uvažuje o šťastí a opisuje šťastie mladých Čajkovcov.

Kolízia: Mladý pár ide do kostola, Hanke sa sníval nepekný sen, je nepokojná. V kostole si ju vimne mladý záletný gróf Artuš Villáni. Nebol dobrým pánom, mal rád pekné ženy, poľovačky, pijanské akcie, o majetok sa nestaral. Pieseň o láske. Michal si poctivo vykonáva svoju prácu, akoby robil na svojom. Artuš príde k horárni, keď Hanka perie na potoku. Do krčiazka, z ktorého sa napil vody, hodí peniaz. Miko je veľmi prudký, Hanka sa mu bojí povedať o zvláštnej návšteve. Peniaze vyhodí. Piesne maliniarok. Po ich odchode prišiel opäť Artuš. Hanka stihne zavrieť dvere.

Kríza: Poľovnícke piesne. Artuš počas poľovačky naschvál pošle Mika na druhú stranu. Artuš príde do horárne tretíkrát, je dotieravý, potom násilnícky a Hanka si bráni česť a manželskú vernosť. Nechtiac ho zabije záražcom. Miško ju nájde v zlom psychickom stave. Zaprisaháva ju, aby neprezradila, že pána zabila ona a udá sa. Hankini rodičia vinia Miška z nešťastia dcéry a ona nesmie nič prezradiť. Matka jej zomrie. Hanka sa pomáti. Chodí bez rozumu po kraji.

Peripetia: Je súd. Mika neodsúdia, lebo do súdnej siene príde Hanka a všetko prezradí. Pomätenú nemôžu odsúdiť. Je búrka, Miško kontroluje, či vietor nepoškodil horu, hoci už nie je hájnik. Zachráni koč so splašenými koňmi, ktorý smeruje k potoku so strhnutým mostom. V koči je starý gróf Villáni s dcérou. Gróf Čajkovcom za odmenu odpustí a dovoľí im bývať v horárni.

Záver: Hanka sa po narodení dieťaťa vráti zdravý rozum. Opäť sú šťastní.

Postavy z ľudu:

Miško: hrdý, úctivý, pracovitý, poctivý, prchký, pobije sa s chlapmi, udrie robotníka v lese, keď sa s ním kvôli robote pohádal.

Hanka: pekná, dobrá dcéra, pracovitá, hoci vyrástla v blahobyte a nemusela ťažko pracovať, verná, parádnica.

DETVAN

Autor napísal dielo ako reakciu pre tých, ktorí neuznávali slovenský národ.

Literárny druh: epika s lyrikou.

Literárny útvar: lyricko-epická skladba.

Vonkajšia kompozícia: 5 spevov – Martin, Družina, Slatinský jarmok, Vohľady, Lapačka.

Kompozičný postup: chronologický postup radenia motívov - spevy postupne rozvíjajú dej, dopĺňajú ho lyrické (napr. opisy slovenskej prírody, postáv) a reflexívne, t. j. úvahové časti (napr. o ľudovom umení, kultúre, o budúcnosti slovenského ľudu).

Téma: obraz slovenského života prostredníctvom príbehu lásky Martina a Eleny.

Miesto: Detva pod Poľanou.

Čas: obdobie vlády kráľa Matiaša

Kompozičná osnova:

1.) **EXPOZÍCIA** - lyrický úvod - oboznámenie sa s prostredím, oslava krás prírody pod Poľanou, narodenie Martina.

2.) **ZÁPLETKA** - Martin zabije sokola, lebo sa vrhol na bezbranného zajaca, o ktorom sa neskôr dozvie, že bol kráľovský, úvahy o ľudovom umení, večer na salaši, vyslobodí Elenu z rúk zbojníkov, jedného z nich zabije.

3.) **VRCHOL** - stretnutie Martina s kráľom na jarmoku, Martin sa ospravedľuje za zabitie sokola, vyjde najavo, že zabil zbojníka, za čo dostane od kráľa dar - koňa a kantár.

4.) **PERIPETIA** - Elena v podvečer čaká na Martina, prestrojený kráľ obdivuje jej hru na drumbli, spev i krásu. Elena odmieta nápadníka (preoblečený kráľ), je verná Martinovi. Na pamiatku jej daruje prsteň, ktorý ako cudzí prvok symbolizuje tušenie zlých časov.

5.) **ROZUZLENIE** - obraz veselej i tragickej verbovačky na dedine, Martin vstupuje do Čierneho pluku kráľa Matiaša pod podmienkou, že si nechá kroj, fujaru, valašku, vrkoče.

Horizontálne členenie:

A.) **Pásmo rozprávača:** vševediaci, on forma = 3. os. sg. Autor je akoby ďalšou postavou diela, je vnútorne spriaznený s hlavnými postavami, cíti sa byť súčasťou celého národa, hovorí v jeho mene – vyjadruje sa v pluráli.

B.) **Pásmo postáv** – postavy sú zidealizované. **Martin Hudcovie** – ideál slovenského mládenca – čestný, spravodlivý, pracovitý, láskavý, miluje Elenu, slobodu a ctí si svoj pôvod, je však netradičnou romantickou postavou – bez konfliktov a protikladov. **Elena** – ideál Slovenky, je čestná, cnostná, milujúca žena, mravná.

Martin i Elena sú postavy z ľudu – autor v nich vidí budúcnosť slovenského národa, predstavujú silu a krásu slovenského národa.

Kráľ Matiaš – idealizovaná postava, demokratický panovník, ktorý sa zaujíma o ľud, jeho názory, má vrúcny vzťah k slovenskej prírode, páči sa mu Elena, zvädza ju, no keď ho odmieta, daruje jej prsteň.

Vertikálne členenie:

1. Dejová línia = je vyjadrená v kompozičnej osnove.

2. Významová rovina: = ideovo-estetický zámer autora = vyzdvihnutie krásy slovenského ľudu, láska k národu, odpor k násiliu, boj za slobodu, spätosť človeka s prírodou. Autor chce ukázať vrstovníkom perspektívu národnej budúcnosti, ktorá vyrastá z koreňov ľudového života.

Odkaz diela: Nepozerať sa v cudzom zrkadle = kritika obdivovania cudzieho sveta, váž si to, čo máš doma, váž si pôvod a tradície = otázka vlastenectva.

Dedina v slovenskom realizme

Martin Kukučín

Znaky tvorby: na postavy z dediny sa díva zmierlivo, nie kriticky, každý konflikt sa snaží ukončiť zmierením, využíva láskavý humor.

Keď báčik z Chochoľova umrie (povinné dielo na rozbor!)

Stret postavy z ľudu a zemianskeho sveta (autor vníma zemiansku vrstvu v jej duchovnom i hmotnom úpadku, ale verí v mravné prerodenie sa človeka ako jednotlivca – Adušova zmena).

Ondrej Tráva – pôvodne sedliak, odovzdal gazdovstvo synovi a sám sa stal kupcom, Aduš Domanický sa k nemu správa povýšenecky, vníma ho ako sedliaka, človeka z nižšej spoločenskej vrstvy. Kukučínovi typ Ondreja Trávu (prefikáný obchodník) nebol veľmi sympatický, ale pochopil, že vývoj na slovenskej dedine ide tým smerom.

Rysavá jalovica - poviedka

Dvaja susedia z dediny Adamovce Adam Krt a Adam Trnka sa pohádali pre hlúposť a zmieria sa až na jarmoku, keď jeden predáva a druhý kupuje jalovicu. Po kúpe zapíjajú oldomáš a Eva Krtová odviaže jalovicu spred krčmy netušiac, že jej muž už jalovicu predal, a odvedie ju domov nahnevaná, že muž namiesto obchodovania trávi svoj čas v krčme. Keď vyšli z krčmy, jalovicu hľadali, zašli aj za richtárom. Zdá sa im, že ich straší (stavy prežívané z opitosti), Adam nevie trafiť domov a všade sa musí vypytovať, či majú gazdu doma. Jeho žena povie, že má muža doma. Adam napraviť to, čo spáchal, prácou na pôle. Adam Krt vrátil Eve peniaze a sľúbil, že už nikdy nebude piť. Sedliaci popíjajú, ale autor ich za to nekritizuje. Oldomášom podľa Kukučina neškodí nikomu, len sebe (na rozdiel od postáv alkoholikov v Tajovského tvorbe).

Neprebudený - poviedka

Ondráš Machuľa je mladý chlapec sedliackeho rodu, je mentálne postihnutý, rozumom zostane navždy na úrovni chlapca. Na živobytie si musí zarobiť, lebo je sirota. Pasie husi – svoju prácu má rád a o húsky sa stará s láskou. Mladé dievča podcení jeho chorobu (ľudia sa slabomyseľným často vysmievali alebo sa zabávali na ich účet) a prisvedčí mu, že sa za neho vydá. Ondráš pod vplyvom rozprávok, ktoré mu hovorila tetka (tetka), žil v tom, že Zuzka je jeho nevesta.

Zuzka si uvedomí chybu, až keď ju napomenie jej matka – Ondráš uplietol košíky a podaroval ich rodine svojej nastávajúcej. Svadba síce je, ale je to svadba Zuzky a Janka. Ondráša doma zavreli, ale aj tak utiekol a nerozumel, prečo jeho nevesta tancuje s iným. Priviažu ho ku kolíku, aby neobťažoval. Zuzka sa nad ním zmiluje, pustí ho, Ondráš je smutný, že svadbu nestihol. V svadobnom dome vypukne požiar. Spočiatku si všetci myslia, že podpaľáčom je Ondráš. Zachraňujú všetko, čo má vyššiu hodnotu, ale na starú hus s mladými nikto nemyslí. Ondráš vyslobodí mladé, ale stará hus zahynie aj s husiarom – padne na nich horiace brvno.

Smrť Ondráša tu nie je vnímaná tragicky, ale ako vyslobodenie.

Božena Slančíková Timrava

Znaky tvorby:

- prístupuje k svojim sedliackym postavám veľmi kriticky, ironicky, nekompromisne,
- sústreďuje sa na vzťahové otázky medzi ľuďmi, život na dedine zobrazuje pravdivo,
- nazerá svojim postavám do duše, komentuje, čo postava hovorí a robí, ale aj to, čo si myslí (tzv. psychologický realizmus),
- zaujíma ju uzatváranie manželstiev z rozumu, okrem napr. poviedky Skon Paľa Ročku,
- kritizuje zadubenosť, nepracovitosť, nečistotnosť, susedské zvady, zlé vzťahy medzi členmi rodín (napr. Ťapákovci),
- vyniká v charakteristike postáv – napr. charakterizuje postavu jedným výstižným slovom – Il'a (kráľovná), Anča (zmija), často využíva aj nepriamu charakteristiku...

Skon Paľa Ročku – psychologická poviedka

Téma: o vine, utrpení a odpúšťaní.

Postavy:

Paľo – syn sedliackych rodičov, jeho rodina pre otcovo opilstvo vyšla na mizinu, matka nedokázala otca uchrániť pred alkoholizmom a rezignovala. Paľo musel pracovať, aby si zarobil na jedlo a odev. Z majetku rodičov mu zostal len kúsok pôdy, na ktorom si postavil s manželkou dom. Nevytvorila sa u neho túžba po majetku, chcel iba spokojne žiť, no nedarilo sa mu to.

Po otcovej smrti matke nepomáhal, žila u cudzích, robotou splácala stravu a bývanie.

Zuza – z bohatej rodiny, no napriek tomu pracovitá, chce dokázať, že príde k majetku iba z práce svojich rúk, podpichuje Paľu proti matke, od ktorej nič nedostal a ktorá nechcela bohatú nevestu, lebo vedela, že bohatstvo od rodičov nedostane a ešte aj rodina sa od nej odvráti.

Dej: Paľo sa oženil so Zuzou proti vôli jej rodičov, zmrzačil si kvôli nej ruku, len aby nemusel ísť na vojnu.

Vydedili ju a nikto okrem matky sa s ňou nerozprával. Po čase Paľo začína pochybovať, či ho žena ešte ľúbi, má pocit, že ho iba večne poháňa do roboty. Zuze sa zas zdá, že Paľo nerobí naplno. Paľo nedodrží dohodu

s farárom, u ktorého slúžili. Opustili službu na Zuzino naliehanie hneď, ako si na farárovom záprahu navozili materiál na stavbu domu. Keď prišli do dediny stúpenci komunizmu, ktorí tvrdili že farárov netreba, lebo Boha niet, Paľo sa pridal k ich názorom. Keď dokončili dom, Paľo svoju matku neprijal do novopostaveného domu, navyše ju vysotil tak, že spadla a ublížila si, matka syna prekľala. Paľa začalo pobolievať v pravom boku, ale Zuza si myslí, že je príliš precitlivý. Nakoniec ho chlapi prinesú v plachte. Zuza ho ošetrí, ale po niekoľkých dňoch je opäť nervózna, že jej muž polihuje. Paľo sa nechce dať operovať, má čas rozmýšľať o ich spoločnom živote. Má výčitky svedomia, v halucináciách sa mu vracia všetko zlé, čo vykonal. Túži po mravnej očiste duše – prosí o odpustenie tých, ktorým ublížil – farár, matka a o tri dni ticho skončil.

Názor autorky na lásku v príbehu: láska v biede dlho nevydrží.

Ďapákovci (povinné dielo na rozbor!)

Literárny druh:	krátka epická próza	Literárny žáner:	poviedka
Žánrová forma:	kritická realistická poviedka	Štýl:	umelecký
Kompozícia:	chronologická, prvky vonkajšej kompozície: rozprávanie, opis, charakteristika.		

Téma: Život na slovenskej dedine - obraz patriarchálneho spôsobu života, zaostalosť, pasivita a lenivosť, rozpad patriarchálnych feudálnych rodín, ktoré žili v jednom dome a hospodárili na malom poličku, len aby sa majetok nedrobnil na vyplatenie súrodencov alebo veno dcéram.

Miesto a čas: slovenská dedina; 19. stor./zač. 20. stor.

Ideovo-estetický zámer autora: Kritika pasivity slovenskej dediny s cieľom zbaviť slovenskú dedinu zaostalosti. Snaha prinútiť človeka z ľudu o zmenu spôsobu myslenia a života. Autorka verí, že „Ďapákovčina“ (symbol lenivosti, dedinského konzervativizmu, t. j. zastaralých tradícií) zo slovenských dedín postupne zmizne.

Rozprávač: vševediaci, pásmo rozprávača sa strieda s pásmom postáv. **Forma rozprávania:** 3. os. j. č.

Kompozičná osnova:

1. Expozícia: Rodina Ďapákovcov žije patriarchálnym spôsobom v jednej chyži, v ktorej žili ich predkovia. V dome sa tlačia šesťnásť (4 bratia so ženami a deťmi, slobodný brat Mišo a slobodná sestra Anča). Všetci sú napáchnutí „Ďapákovčinou“, okrem najstaršej nevesty Ili - Paľovej ženy. Paľo je najstarší brat.

2. Kolízia: Konflikt medzi Ďapákovcami a Iľou. Iľa je nespokojná s ich lenivosťou.

Iľa v úlohe gazdiny je aktívna, chce poriadok a zmenu zaostaleho spôsobu života (napr. oprava zrubu na studni). Ostatné ženy v rodine ju nemajú rady pre jej rozkazovanie, panovačnosť, poučanie. Preto ju aj volajú Iľa kráľovná.

Spor sa vyhrocuje najmä medzi Iľou a Ančou – zmijsa/kalika. Anča sa odlišuje od ostatných Ďapákovcov svojou pracovitosťou (krásne vyšíva). Protirečí Iľe nie preto, že by si neuvedomovala, že má pravdu, ale preto, že jej samej život nedoprial lásku a zdravie – preto nenávidí svet. Jej život je tragický, nedáva jej možnosti ľudského šťastia, a tak zo vzdoru chce, aby všetko bolo po starom, aby sa ani iným nenaplnili túžby. Iľa ju nazýva zmijsa pre jej ostrý jazyk a studené srdce. Anča nemôže chodiť, v desiatich rokoch dostala látku, nohy jej pokrivilo, chodí na dlaniach alebo kolenách. Iľa dá mužovi Paľovi na výber: buď postaví dom a oddelia sa od Ďapákovcov, alebo odíde. Paľo ju neberie vážne, veď už raz odišla, aj sa vrátila. (Aj Iľini bratia s rodinami majú zanedbaný majetok, sú nepokrokoví a nevzdelaní).

3. Kríza: Iľa odchádza do služby k pani rektorke. Autorka prostredníctvom Ili kritické slová slovenskej inteligencie, pretože v službe v rodine učiteľa nemá oddychu, strpčujú jej život bezcitnosťou. Iľa je šokovaná, že aj vzdelaní ľudia môžu byť takí nepríjemní.

Paľo sa pre pýchu nevedel zmieriť s tým, že by gazdovská žena mala byť slúžka. Za ženou ide až po čase, keď je motivovaný žiarlivosťou (sused mu prezradí, že sa okolo jeho ženy motá nápadník). Iľa sa nenechá prehovoriť, aby sa vrátila k Paľovi. Notár oznámi, že Iľa nemôže vykonávať dve služby, aj slúžiť, aj byť babicom. Iľa odchádza zo služby a ide bývať k rodičom.

4. Peripetia: O týždeň príde Paľo za ženou Iľou a na jeseň postaví dom.

5. Rozuzlenie: Iľa je šťastná a spokojná. Ďapákovci sú tiež spokojní, hoci žijú naďalej štrnásť v jednej chyži.

Postavy:

Iľa - kráľovná - symbol aktivity, pokroku, vysoká, štíhla, pekná, vzdelaná, rázna, zásadová, hrdá. Má kurz pôrodnej asistentky, vie o potrebe hygieny. Švagriné sú urazené, keď o ich deťoch vyhlasuje, že sú choré – celé dni ich nevezmú na slnko, žijú v hline, vlhkom dome.

Anča - zmijsa - pekná v tvári, mrzáčka na nohy, vyšíva šaty, čepce pre nevesty, hoci vie, že sama nikdy nevestou nebude, nešťastná, zatrpknutá, vnútri je citlivá a nežná, no osobné nešťastie ju robí drsnou, uštipačnou, chladnou, hádavou a závistlivou. V súvislosti s touto postavou Timrava kritizuje primitívne názory a poverby na slovenskej dedine = napr. keď Anča dostala látku, sused im poradil, aby ju pribili na dosku, že ostane rovná.

Ďapákovci = sú takí leniví, že niekedy ani neodpovedajú na hádky či otázky - nechce sa im ani ústa otvoriť. Lipnú na zvykoch, napr. keď majú ísť orať, nevšímajú si počasie, ale to, či je to piatok, lebo ich rodina oračku vždy v piatok začínala. Keby chceli, boli by veľmi šikovní, majú talent. No nie sú schopní konať zmeny.

Jozef Gregor Tajovský

Znaky tvorby:

- zobrazuje chudobných ľudí, ktorí živorili a predsa boli naplnení bohatstvom ľudského citu,
- kritizuje ľudí, ktorí si svoje nešťastie zapríčinili vlastnou vinou, nič neodpúšťa, pranieruje alkoholizmus,
- útočí proti slovenskej pasivite, odnárodňovaniu, neochote prijať vzdelanie,
- kritizuje sociálne pomery na dedine, útlak,
- tvorí poviedky, kde sa sústreďuje na jednu postavu, na jej utrpenie, biedu, vyjadruje súcit,
- nahrádza kukučínovskú mäkkosť podania osobnou prítomnosťou v rozprávaní,
- typický je detail zovňajšku postavy – oblečenie, gesto, mimika a reči.

Mamka Pôstková – poviedka

Téma: utrpenie čestnej, pracovitej a statočnej dedinskej ženy.

Rozprávač: bankový úradník, stretol sa s hlavnou postavou v banke, jeho rozprávanie pôsobí objektívne, prejavuje svoju náklonnosť pomocou zdobenín, prísloví, nárečia.

Dej: Mamka Pôstková prežila ťažký život s mužom pijanom, ktorý sa nechcel chytiť žiadnej roboty a synom ľahťákom, ktorý šiel v otcových šľapajach, opustil ženu s deťmi a robil v inej dedine. Mamka celý život ťažko pracovala, ale nedokázala ani tak vyžiť. Musela odísť z domu a bývala v prenajatej komôrke. Aby užívala seba i deti svojho syna a nevestu, požičala si v banke peniaze a začala piecť chlieb. Nikdy nemala žiaden zisk. Dlhovala banke tri koruny a úradníci vždy udivení sledovali, ako čestne vracala grajciar po grajciari zo svojej dlžoby. Zjedнала sa na sezónne práce na Dolniaky, peniaze uložila u gazdu, aby ich nestratila, ale on ich prehajdáka. V zime spadla z pôjda, zlomila si ruku, liečili ju len ženy z dediny, v komôrke skoro zmrzla, obec ju musela dať do budy pre nakazených cholerou. Synovi sa pohlo svedomie a vzal si ju k sebe. Mala svojho syna rada. Predáva postupne všetky šaty, aby mali čo jesť. Poslednú perinku predá na jar, keď je už teplejšie – prišla zaplatiť úrok z troch koruniek aby mohla pokojne zomrieť. Chystá sa najat' do práce na repnom poli, aby si zarobila na pohreb.

Autor zachytil sociálnu situáciu na dedine, kde pracovitý a poctivý človek ako mamka Pôstková častokrát nemohol vyžiť. Mamka Pôstková predstavuje na rozdiel od Maca Mlieča morálnu silu ľudu.

Maco Mlieč (povinné dielo na rozbor!)

Literárny druh: krátka epická próza

Literárny útvar: poviedka

Žánrová forma: kriticko- realistická monografická poviedka (sústreďuje sa v nej na 1 postavu) so sociálnymi prvkami.

Jazykový štýl: umelecký

Kompozícia: chronologická i retrospektívna bez zvrátov a napätia:

1. Stretnutie rozprávača a Macom Mliečom
2. Vysvetlenie rozprávača, prečo zachytil stretnutie
3. Prerozprávanie života Maca Mlieča

Prostriedky vonkajšej kompozície: rozprávanie, opis a charakteristika, úvahy, ľudový jazyk, dialektizmy, hyperbolické prirovnania, expresívne výrazy.

Téma: ťažké životné podmienky biedneho človeka dediny, ktorý sa nedokáže brániť.

Miesto a čas: slovenská dedina, 19.stor.

Ideovo-estetický zámer autora: kritika útlaku a biedy obyčajných ľudí, ľahostajnosti voči slabším a postihnutým, k slabšiemu alebo postihnutému človeku sa dedina správa ako k nedospelému, kritika sociálnych pomerov na slovenskej dedine v 19.stor.

Kompozičná osnova:

1. **Expozícia** = stretnutie rozprávača s Macom Mliečom, ktorý pri ceste pásol kravy, ich komunikácia o Macovom živote.
2. **Kolízia** = Maco od detstva tvrdo pracuje. Pokiaľ žil jeho otec, rodina sa o neho postarala, pomáhal otcovi pri ovciach. Po otcovej smrti ho matka doviedla k richtárovi do služby. Od osemnásteho roku teda pracuje u majetného gazdu. Kým bola Macova matka na živu, gazda Macovi za služby platil. Po jej smrti slúžil iba za oblečenie, tabak a pálenku. Maco sa neoženil, žiadna ho nechcela, tak na ženy zanevrel. Maco bol najprv pri koňoch, oral, zväžal, pracoval okolo dreva, hnoja, vozil gazdu i gazdinú do mesta.
3. **Kríza** = keď raz išiel po gazdu do mesta, mladé, nevycvičené kone sa mu splašili, prevrátili voz a Maco si zlomil nohu. Gazda dal Maca do nemocnice, aby neprišiel o tak dobrého robotníka. Noha mu však ostala krivá, v kolene ho stále píchalo, nemohol na ňu poriadne stúpať. Nemohol už pracovať s koňmi, tak ho gazda preložil ku kravám, so zle zrastenou nohou chodil kilometre za kravami ako

pastier. Keď nevládal, dal mu gazda robotu pri voloch, potom sa príkladne staral o teliatka. Maco sa nikomu nesťažoval, bol vďačný Bohu, že nie je na tom horšie. Nemal možnosť sa umyť, nikto sa o neho nepostaral. Ľudia sa mu vysmievali – napr. richtár si strúhal žartíky, kedy sa oženi, sluhovia ho ostrihali podľa rajnice tak, aby bol všetkým na posmech, dievky pri ňom, špinavom, nechceli jesť, preto mu dávali misku na prah čeladince /izba pre sluhov/. Maco si to uvedomuje, ale je veľmi dobrý, ústupčivý, vo všetkom hľadá tú lepšiu stránku. Keď ako šesťdesiatročný na jeseň prechladol, cíti sa zle a poprosil dievky navariť „plúcnička“. Tie mu nenavarili, musel si sám k ohnisku priložiť. Nepomáhali žiadne bylinky, tak si už pýtal len tabak a pálenku.

4. **Peripetia** = počas Vianoc ho dusilo, tak zoslabol, že nevládal robiť okolo statku. V telinci, kde spával, ho triaslo od zimy. Maco cíti smrť, preto ide za gazdom opýtať sa, čo mu je dlžný. Prvýkrát ho vpustia do izby. Gazda sa zahanbí, keď počuje, ako sa Maco obáva, že mu je dlžný za tie roky, počas ktorých u neho býval. Gazda urobí vyúčtovanie (prešibane len za 1 rok). Maco peniaze nechce, ale poprosí, aby mu gazda urobil pohreb. Túži byť pochovaný uprostred cintorína, nie pod plotom, kde pochovávajú tulákov a samovrahov a túži mať obrad, kríž, kde bude napísané meno Mlieč a nie Mliečnik, ako ho pre hluchotu prezývali. Gazda Macovi sľúbil, že mu ráno pošle „liečiteľku“. Maco gazdovi poďakoval, že ho živil, šatil a pobožkal mu ruku z vďačnosti. Macova dobrota pohla svedomím gazdu, aj slzy mu vypadli.
5. **Rozuzlenie** = Maca našli ráno v telinci mŕtveho. Gazda mu vystrojil krásny pohreb, celá dedina ho chválila. Sluhovia si však pošepkávali, že ho mal začo pochovať.

2 protikladné svety na slovenskej dedine: svet chudobných ↔ svet bohatých.

Postavy:

Maco Mlieč - pozitívne vlastnosti, čestný, pracovitý, duševne čistý až prostý, nemá pocit, že ho gazda zdiera, vyzerá zanedbane, je špinavý, sluhovia s ním nechcú pre jeho výzor jedávať, preto neje v spoločnej miestnosti pre čelad', nepozná cenu peňazí, lebo ich nepoužíva, 40 rokov ho prezývajú Mliečnikom (hlinený hrniec na mlieko) možno preto, že bol krátky, bez krku, alebo že bol nahluchlý (od detstva mal poškodený sluch). Vysmievajú sa mu, on sa neuráža. Vo všetkom vidí len to dobré. Je trpezlivý, v tichosti trpí, nesťažuje sa. Žil sám, nepochopený inými. Nemá podmienky, aby kultúrnejšie vyzeral, no nemá ani záujem.

Gazda - negatívne vlastnosti, nenásytný, ziskuchtivý, nevšíma si ľudské utrpenie, využíva Maca Mlieča – gazda sa nespráva k Macovi ako k dospelému človeku, cca 60 rokov. Maco je asi o 2 roky mladší, ale vyzerá staršie, strhanejšie.

Literárna moderna (prelom 19. a 20. storočia)

Spoločenská situácia:

- prudký priemyselný rozvoj vedie k vzniku veľkých miest, človek opúšťa pole, vidiek a žije anonymne vo veľkých domoch v meste – pocit samoty uprostred ľudí, absencia rodinných kontaktov vedie k frustrácii,
- rýchle životné tempo, konkurenčný boj, sociálne problémy,
- neistota, nepokoj, kríza myslenia a kultúry.

Znaky literatúry:

- ✓ **pocit samoty** a absencia rodinných kontaktov sa v lyrike prejavili napr. častým motívom matky, domova, potreby lásky, šťastia,
- ✓ mesto v ostrom protiklade k vidieku a prírode,
- ✓ kritika malomeštiactva a moci,
- ✓ odmietanie symbolov štátnej moci, ktorá riadi život človeka, ale aj spoločenského systému, ktorý zvyrazňuje nerovnosť medzi ľuďmi,
- ✓ vytvára sa **bohéma** – životný štýl umelcov a intelektuálov a s ňou spojený motív tuláctva, prestali rešpektovať meštiacke normy v styku s ľuďmi, v obliekaní, v spôsobe života,
- ✓ autorom sa nedostáva uznanie za ich tvorbu, pociťujú **nespokojnosť** so svojim súkromným životom a **zatrpknutosť**,
- ✓ **provokačná tvorba**, napr. nové, netradičné stvárnenie tematiky lásky, provokačný vzťah k cirkvi,
- ✓ autori si vyslúžili pomenovanie **prekliati básnici** (podľa básne Paula Verlaine: Prekliati básnici),
- ✓ **autori ovplyvnení** tvorbou amerického spisovateľa **E. A. Poe** – symbol havrana (smrť, zánik, zatratenie),
- ✓ zrodil sa **voľný verš**.

Tri prúdy literárnej moderny:

1. symbolizmus: vznikol ako **popretie parnasizmu** (fr. literárny smer, ktorý sa snažil o dokonalú krásu literárneho diela precíznou formou a rozmanitosťou žánrov bez spätosti básne s realitou – t. j. akési umenie pre umenie, ideálom krásy bola antika) a **naturalistického realizmu**. Autori symbolizmu sa nevyjadrujú priamo, ale pomocou **symbolu**, znaku. **Znaky** symbolickej básne: **obraznosť** a **predstavivosť**, **hudobnosť verša**, **zmyslové vnímanie skutočnosti**, **časté využitie synestézie** (básnický prostriedok, pri ktorom sa spájajú dva rôzne zmyslové vnemy napr. štihlá sviežosť tráv...), **metafor**, **personifikácií**.

2. dekadencia: z fr. decadence = **úpadok**, literárny smer označovaný ako krajný individualizmus, autorov označovali za skazených a zvrátených kvôli témam smrti, rozkladu, pesimizmu, hazardu so životom, neexistovalo **nič**, **v čom by nachádzali zdroj nádeje** (nihilizmus) a **zmysel existencie človeka**.

3. impresionizmus: z fr. impression = **dojem**, výtvarný a hudobný smer, ale ovplyvnil aj básnikov, najmä symbolistov, nešlo o reálne zachytenie objektívneho sveta, ale o **zachytenie dojmu**, **atmosféry**, **svetla**, **chvíle**, **okamihu**. V lyrike zachytáva básnik prchavosť chvíle, zobrazuje sluchové a zrakové dojmy napríklad z krajiny, pod vplyvom impresionizmu **zdôrazňuje hudobnosť verša**, zachytávajú atmosféru krajiny, preberajú aj **vplyvy senzualizmu** (filozofický smer, ktorý tvrdí, že svet sa dá poznať pomocou zmyslov a zachytiť pomocou výrazov označujúcich farbu, zvuk, tvar...). Časté využitie synestézie, napr. sladké vône (chut' a čuch)..., nezvyčajné prirovnania, napr. široká ako noc, svieže vône jak bývajú tielka detí...

Svetová literatúra – francúzska, tzv. prekliati básnici:

Kritizujú dobovú spoločnosť.

Charles Baudelaire:

Prekladal amerického spisovateľa E. A. Poe (inšpiroval básnikov svetovej a slovenskej moderny, využívaný **symbol havrana** = symbol smrti, beznádeje, zániku, zatratenia alebo odvrhnutého človeka).

Kvety zla (básnická zbierka), v názve je oxymoron (t. j. spojenie predstavy krásy a zla). Autor sa sústreďuje na vlastné vnútro, na nevšedné pocity, typické sú pre neho protiklady: viera ↔ skepsa, neha ↔ vzdor, radosť ↔ zúfalstvo, hľadá krásu v ošklivosti. Základom jeho tvorby je cynizmus a nenávisť voči pretváрке. Vyhlasuje, že človek nemôže dosiahnuť šťastie. Zbierka vyvolala odpor meštiackej spoločnosti a bola z mravnostných dôvodov kritizovaná.

Napr. **báseň Mrcina**: naturalisticky opisuje krásnej žene rozkladajúcu sa mrcinu, pripomína jej, že po smrti bude presne tak vyzerat' aj ona. Provokuje témou, vytvára pocit hnusu obrazmi, nedovolí človeku, aby si postavil veľmi vysoko svoj vlastný obraz.

Báseň Albatros: tento vták je symbolom básnika – letí v ústrety človeku, aby mu priniesol posolstvo o blízkosti pevniny a ľudí, ale námorníci (symbol sveta) ho zrážajú k zemi → chcel vyjadriť, že mu svet nerozumie, nechápe, čo mu chce povedať.

Báseň Súvislosti: hymnus zmyslov, spája nezlučiteľné zmyslové vnemy – synestézia, nezvyčajné prirovnania.

Jean Arthur Rimbaud: Moja bohéma, Iluminácie – básnické zbierky

Najčítanejší z prekliatych básnikov.

Napr. **báseň Opitý koráb**: voľne plávajú loď je symbolom básnika, hľadanie neznámeho sveta je únikom z reality, hľadaním slobody, končí poznaním o nemožnosti zmeniť život, ideál sa stáva ilúziou.

Paul Verlaine: Prekliati básnici

Báseň Básnické umenie: sformuloval v nej princípy symbolizmu, zdôraznil **hudobnosť verša**, **zmyslovosť**.

Slovenská literárna moderna:

Znaky:

- **symbolizmus a impresionizmus**,
- okrem symbolov využívajú aj biblizmy a slová z latinčiny, alegorické bytosti, nadprirodzené veci...
- lyrický hrdina sa cíti **osamotený v cudzom svete alebo v príliš materiálnom svete**, ktorý ho obklopuje,
- **túžba po šťastnej láske**, no **neschopnosť dosiahnuť ju**,
- nešťastie z nemožnosti naplniť svoje ambície, **pocit sklamaní** zo svojho spôsobu života, pocit, že životná šanca unikla,
- **deprimovanosť** všednosťou pomerov, v ktorých žije,
- citlivé **spomienky na detstvo, matku, rodný kraj** – túžba po harmónii a pokoji,
- **smútok**, melanchólia,
- **počasie a krajina** vyvolávajú asociácie a **spomienky**,
- **smútok a beznádej z postavenia slovenského národa**, netrpezlivosť v očakávaní zmeny postavenia slovenského národa, na rozdiel od svetovej moderny (bohém, tuláci) sa lyrický hrdina chce zapojiť do práce pre národ,
- všimá si **sociálnu nerovnosť medzi ľuďmi**.

Autori:

Ivan Krasko (vlastným menom Ján Botto)

Nox et solitudo (Noc a samota) – básnická zbierka (prevládajú témy osobného smútku, nenaplnenej lásky, domova, matky).

Najznámejšie básne:

Jehovah – v Starom zákone Biblie Jahve meno Boha. Báseň je napísaná na spôsob starozákonného žalmu, básnik posiela najhroznejšie rany, pomstu na svoj vlastný národ, ak sa nepreberie z pasivity.

Už je pozde – o nenaplnenej, neopätovanej láske,

Šesť hodín je – pocity osamelosti v cudzom svete (Krasko študoval na gymnáziu v Rumunsku, na vysokej škole v Prahe, pôsobil v Čechách).

Topole – osamelosť, smútok človeka, okolo ktorého nie je nikto, kto by mu pomohol, no napriek tomu hrdo prijíma rany osudu, odoláva náporu.

Vesper dominicae (z lat. nedeľný večer) – v cudzom svete si v spomienkach privoláva obraz matky, ktorá si v nedeľu pri starom stole prespevuje duchovnú pieseň z evanjelického spevníka – Transcendental, básnik si obraz matky predstavuje ako impresionistický maliar.

Verše – básnická zbierka (prevládajú témy filozofické, národné, sociálne).

Najznámejšie básne:

Otcova roľa – tulák symbolizuje človeka, ktorý sa po rokoch vracia domov, ktosi blízky mu vyčíta, že rodnú zem (symbol Slovenska) nechal bez obrancu, lyrický hrdina sa chce zapojiť do práce pre národ.

Otrok – úvahy lyrického hrdinu o tom, že nevyrastal v slobodnej krajine, ale v krajine zotročenej.

Janko Jesenský

Do slovenskej literárnej moderny patrí len jeho prvá básnická zbierka **Verše**.

Impresionistická poézia, lásku chápe ako prirodzený ľudský cit, preto ironizuje sentimentalizmus, rojčenie, kupčenie s láskou, využíva významové protiklady. Nachádzame tu verše plné nálad, dojmov z veľkomesta. Častá je nečakaná pointa. Využíva aj sonet.

Napr. báseň Pieseň poddaných – všimá si sociálnu nerovnosť bohatých a chudobných, „poddanstvo“ spája s celkovým postavením svojho národa v dejinách.

Avantgarda (z franc. predvoj) = moderné umelecké smery a školy v rôznych druhoch umenia na začiatku 20. stor.:

1. **Kubizmus** = najskôr sa sformoval vo výtvarnom umení (Picasso), rozkladá realitu na pravouholníky, pyramídy, kocky (la cube – kocka), obraz sa skladá z geometrických častí, využívajú koláž a stereometriu (zobrazujú skutočnosť z viacerých uhlov pohľadu), to sa prenáša do literatúry. Podstatná je umelcová fantázia. Predstaviteľom je **Apollinaire a jeho Pásmo**, kde jednotlivé časti, motívy majú aj svoje vlastné opodstatnenie, keď stoja izolované od ostatného textu. **Apollinaire** vytvoril aj básne-obrazy, napr. básnická zbierka **Kaligramy**.
2. **Futurizmus (la future – budúcnosť)** = oslavuje modernú civilizáciu, zrýchlený rytmus života, dôveruje technike, moderným zbraniam. **Manifest futurizmu** vytvoril **Tommaso Marinetti** – „nová krása je krása rýchlosti“. Futuristi milujú rýchle dopravné prostriedky. V poézii využívajú zvuk slova a verša – onomatopoeju a kakofóniu (škaredý zvuk), schodíkovú úpravu verša, polytematickosť básne, pásma (typ básne s mnohými témami). Základné témy v básni **Pásmo**: nový svet, cenníky sú novodobé denníky, spomienky na detstvo, pocity v kostole, viera v Boha v kontraste s novým svetom, kde sa do popredia dostáva oslava človeka a jeho schopností, mytologické motívy (napr. Ikarus), biblické motívy (napr. anjeli), cestopisné črty, striedanie slohových postupov (opisy, úvahy), bohatá slovná zásoba z rôznych jazykových štýlov, porušovanie slovosledu kvôli rýmu, voľný verš, bez interpunkcie.
3. **Dadaizmus (dada=detská reč, koník, hračka)**, špičkou noža náhodne otvorili slovník a našli slovo dada, podľa ktorého pomenovali svoj umelecký smer, ktorý sa vyznačuje absurditou, nezmyselným svet treba zobrazovať nezmyselným jazykom, poézia nie je na to, aby zobrazovala realitu, dôležitá je hravosť, bezstarostnosť, reprezentantom je **Tristan Tzara a časopis Dada**. Nastrihali text a spojili ho.
4. **Surrealizmus (nadsukutočný)** = manifest skupiny vytvoril **André Breton**. Vo výtvarnom umení je reprezentantom **Salvatore Dali**. Cieľom je oslobodiť človeka od zaužívaných postupov, oživiť predstavivosť, hravosť, ľudské podvedomie (vychádzajú s psychoanalýzy **S. Freuda**, podľa ktorého osobnosť človeka tvorí id – pud + ego – ja + super ego – nad ja + libido – sexuálna túžba). Pre poéziu je typický automatizovaný text, predstavy a sny sú často chaoticky usporiadané. Skutočnosť je deformovaná, torzovitá – „krčovitá krása“. Tento smer ovplyvnil fašizmus, apokalyptické vízie, strach. Básne sú polytematické s motívmi katastrofy, smrti, tmy, zániku, samoty, opustenosti. Využívajú voľný verš, bez pravidelného rytmu a rýmu, bez interpunkcie, polysémantickosť, princíp koláže (napr. **Rudolf Fabry** takto tvoril), genitívové metafory, výrazová stereotypnosť, opakovacie figúry.

1. svetová vojna vo svetovej literatúre

Francúzska literatúra

Henri Barbusse

Oheň – protivojnový román s prvkami naturalizmu, nemá fabulu ani hlavného hrdinu, autenticky zachytáva zážitky z 1. svetovej vojny v zákopoch francúzsko-nemeckého frontu, denníková forma umožňuje, že hrdinami sú jednotliví vojaci, vrátane autora – rozprávača.

Romain Rolland – odsudzuje vojnu, vyznáva presvedčenie Tolstého, že proti zlu netreba bojovať násilím. Sústreďuje sa na dopad vojny na civilné obyvateľstvo, preto **prináša pohľad na vojnu očami civilistov**. Poukazuje na to, že všetci ľudia sú obeť, zomierajú na bojisku, pri bombardovaní mesta, strácajú zmysel života a akékoľvek ideály v neustálom strachu o život.

Peter a Lucia – novela, za ktorú dostal autor Nobelovu cenu.

Čas: od stredy 30. 1. 1918 do Veľkého piatka 29. 3. 1918

Miesto deja: Paríž

Téma: zrodenie, rozvíjanie a tragický koniec lásky meštianskeho syna Petra a dcéry robotníčky v továrni, nedostudovanej výtvarníčky Lucie, odcudzenie rodín počas vojny vzdialenosťou (Filip a jeho rodina) i rozdielnym posudzovaním vojnového stavu a politiky (napr. rodičia Aubierovci a Peter) alebo hľadaním nových priorít v živote (Lucia a matka).

Postavy:

Peter Aubier = dospieval v zámožnej rodine, ktorá poskytla deťom najlepšie vzdelanie, starostlivosť, ale málo citu, hoci ich rodičia milovali. Všetko muselo byť také, ako sa to v spoločenskom prostredí očakávalo. Peter sa nemohol porozprávať o svojom strachu a neistote z vojny s otcom, pre ktorého by bola česť, keby jeho dieťa umrelo za vlasť. Matka sa v kostole modlila za víťazstvo – to ale znamenalo porážku a zabíjanie nepriateľských vojakov. Peter mal pocit, že ho už v živote nečaká nič, hoci ešte nestačil ani žiť. Nechcel myslieť na deň nástupu do armády. Mal reálnu šancu prežiť vojnu. Povolávací rozkaz už dostal a na front by nastúpil o pol roka. Kým by prešli tri mesiace sústredenia nováčikov a zácviu – bol by už pomaly aj mier. 1. svetová vojna bola oficiálne ukončená podpísaním prímeria s Nemeckom 11. 11. 1918.

Filip Aubier = Petrov brat, už narukoval na front, keď sa počas vojenskej dovolenky vrátil nakrátko k rodine, Peter zisťuje, že je z neho úplne iný človek poznačený vojnou, žije v neustálom strachu o život.

Lucia = žila iba s matkou, otec jej zomrel. Matka hľadá svoje osobné šťastie, myslí si, že jej dcéra je dospelá, a preto sa teší, že s mužom, ktorého ľúbi, čaká dieťa. Lucia má ale pocit, že osirela a nemá už ani matku.

Dej: Vojna je prítomná od prvej chvíle, keď sa Peter a Lucia videli. Bolo to v čase, keď Nemci začali bombardovať Paríž. Po náhodných stretnutiach v metre (prvé bombardovanie, inštinktívne sa prvýkrát chytili za ruku) a v parku sa vzťah Petra a Lucie vyvíja a prerastá v lásku. Obaja veľmi často myslia na to, že Peter odíde. Vojna sa pripomína vojenskou výrobou vo fabrike, kde pracuje Luciina matka, zranenými ľuďmi po bombardovaní, výbuchom v tesnej blízkosti Petra a Lucie. Tento výbuch spôsobil, že Peter chce zmeniť doteraz platonický vzťah. Nechce si ani predstaviť, žeby odišiel na front a Lucia mu nebude patriť ako žena. Lucia nechce zmenu vzťahu uponáhľať, dohodnú sa, že si budú patriť na Vzkriesenie. Pred Veľkou nocou sú stále spolu. Tešia sa na to, že ich láska sa na deň Vzkriesenia naplní. Na Veľký piatok vojdú do kostola sv. Gerváza, aby si vypočuli pašiovú hudbu. Pred obrazom Krista (svojho Priateľa) si šepkali slová, ktoré sa hovoria pri sobášoch. V tom sa pohol pilier, pri ktorom stáli. Lucia inštinktívne objala Petrovu hlavu, aby ho chránila a pritisla si ústa na jeho šíju. Pilier sa na nich zrútil.

Dej je prerušovaný úvahami rozprávača, dvakrát sa objavuje tvár **rusovlasého dievčatka**, ktoré vidí iba Lucia – ohlasovanie skorej smrti. Ohraničenie vzťahu – **krvou na začiatku a smrťou na konci** – vytvára **dojem fatality**. **Smrť dvojice je nevyhnutná**, tušíme ju od začiatku románu.

Nemecká literatúra

Erich Maria Remarque (vlastným menom Kramer) – zažil vojnu ako 18-ročný vojak nemeckej armády, poznal každodenný život frontového vojaka, každodenné čakanie na smrť. Hrdinovia jeho diel sú poznačení vojnou.

Pre jeho tvorbu je typický expresionizmus:

- zobrazenie skutočnosti podlieha naturalizmu (t. j. detailným opisom aj tých najodpudivejších scén a zážitkov), realizmu (pravdivý obraz skutočnosti) a romantizmu (postavy túžia po harmónii, lepšom živote, láske, úniku zo spoločnosti, v ktorej žijú – rozpor medzi túžbou a skutočnosťou),
- psychika postáv je najdôležitejšia, stojí nad dejom – pocity bolesti, prázdnoty, zúfalstva, skepsy, bezmocnosti, beznádeje,

- subjektívnosť autora (1. os. sg.),
- časté využitie kontrastu.

Na západe nič nového – povinné dielo na rozbor!

Literárny druh: veľká epická próza

Žáner: protivojnový román

Kompozícia: chronologická, miestami retrospektívna

Štýl: umelecký

Prvky vonkajšej kompozície: rozprávanie, opis, charakteristika, úvaha

Miesto a čas: nemecko-francúzsky (t. j. západný) front; 1914-1918

Téma: Obráz života a smrti mladých vojakov na fronte počas 1. svetovej vojny

Idea: Protest proti vojne, násiliu a všetkému, čo vyvoláva vojnu a ničí mladú generáciu.

Rozprávač: subjektívny/priamy, hlavná postava Paul, ktorý rozpráva životné osudy vojakov počas bombardovania i v čase pokoja, vojenského výcviku, v ošetrovni, doma na dovolenke.

Forma rozprávania: Ja - rozprávanie – počas celého príbehu, On - rozprávanie – posledných 7 riadkov.

Kompozičná osnova:

1. Expozícia: predstavenie Paula Bäumera – má 18 rokov, so svojou rotou je 9 km za frontom, opisuje život vojakov.

Retrospektívny návrat do minulosti = celá gymnaziálna trieda (20 žiakov) sa dobrovoľne prihlásila na vojnu pod vplyvom triedneho učiteľa Kantorka, do rovnakej rotý sa dostali siedmi z triedy. Prežívajú životné sklamanie – dospelí im nehovorili pravdu o vojne, ale krmili ich vznešenými frázami o hrdinstve – vyčítajú to otcovi i učiteľovi.

2. Kolizia: vojenský výcvik (10 týždňov), stali sa z nich suroví, nedôverčiví, tvrdí a neľútostní ľudia, hoci vo vnútri boli citliví. Majú nepríjemného veliteľa Himmelstossa – zneužíva svoje postavenie na ponižovanie a trápenie vojakov, napr. zubnou kefkou drhne izbu, plazia sa v blate... Neskôr sa mu kruto odplácajú (počkali naňho, keď vychádzal z krčmy a zbili ho). Odchádzajú do prvej línie, prežiť im pomáha hlavne priateľstvo.

3. Kríza: podrobný opis vojny (nálety, paľba, zákopová vojna, boj muža proti mužovi, míny, bojový plyn), nedostatok potravín, zabíjanie vší, obrovských potkanov (surovo lopatami) – sú hladné, napadli psa.

Najdôležitejší faktor prežitia: jedlo (neprekáža im, že je chlieb od krvi) + dobrá úkryt, rozklad tiel ranených.

Poučovanie nevycvičených nováčikov (Nemecko už nemá zbrane, posielajú na front nevycvičených nováčikov).

Obráz ruských zajatcov, ktorí sú hladní a vyberajú v zúfalstve odpadky.

Paulova prvá skúsenosť s dievčaťom, je nežný a je jej vďačný za ľudský cit = tri francúzske dievčatá sú hladné, s kamarátmi im prinesú z vojenského prídeltu potravín.

Paul sa po 2 rokoch dostáva na dovolenku (14 dní), no cíti sa cudzincom vo vlastnej krajine. Obdivujú ho ako hrdinu. Otec tvrdo pracuje, lebo ich mama sa lieči – má rakovinu. Paul má ešte sestru. Neskôr v kasárňach stretáva bývalého spolužiaka, ktorý velí Kantorkovi (ich triednemu) = je k nemu krutý a bezcitný, žiak neodpustí učiteľovi nič.

Paul sa vracia na front, počas prieskumu sa dostáva do krátera, padne naňho nepriateľský francúzsky vojak, Paul je preľaknutý, bodne ho bodákom, vojak zomiera. Paul sa cíti vinným, snaží sa pomôcť, prezerá mu doklady (vojak je francúzskym typografom), chce aj on sa chce stať typografom a pomôcť rodine obete, zapíše si adresu, avšak o niekoľko hodín už naňho zabúda, pretože vlastné prežitie je mu prednejšie. Je ranený do nohy spolu s kamarátom Kammerichom, tomu amputujú nohu, nemôže sa vrátiť do vojny. Paul sa vylieči a po čase sa vracia na front.

4. Peripetia: Katczinsky (prezývaný Kat, pomocník skupiny, Paulov vzor, mal šiesty zmysel, cítil nebezpečie, chránil ich pred strelami, plynom, bol starší ako študenti, bývalý remeselník) je ranený. Paul ho nesie na chrbte, keď príde na obväzisko, prekvapene zistí, že je mŕtvý, mal aj iné zranenia. Paul opisuje obráz ruských zajatcov, uvedomuje si, že kvôli rozkazu sú nepriateľmi, no kvôli rozkazu by mohli byť aj priateľmi. (V ohrození života je jedno, či je Nemec alebo Francúz = je len človek, ktorý chce prežiť!) Paul zostáva posledný živý zo siedmich spolužiakov, zisťuje, že patrí medzi tzv. „stratenú generáciu“ (neschopní zaradiť sa do normálneho života, cítia sa zbytoční, unavení vojnou, cítia beznádej, neschopnosť žiť).

5. Záver: Paul zomiera, jeho denník dopíše niekto iný, zomrel v čase, keď zúrila zákopová vojna, keď vojaci nedobýjali nové mestá, ale bojovali niekoľko dní o úsek medzi jednotlivými zákopmi. Je október 1918. Správa z bojiiska znela: Na západe nič nového / = smrť 1 človeka nič neznamená/.

V diele nenájdeme výčitky vojakov, že sú vo Francúzsku a zabíjajú, zodpovednosť podľa nich nesie ten, kto ich tam poslal (sú príliš mladí na to, aby hľadali osobnú zodpovednosť). Zabíjajú, aby neboli zabíjani. Presvedčili sa, že vojna nie je o odvahe, nie je o nenávisti voči nepriateľovi, je len o prežití. Dril a poslušnosť, to bola armáda. Človek prestal mať svoju vôľu, svoju dôstojnosť, bol „len“ vojakom. Museli sa pozerieť do tváre svojich obetí. Vidia umierať svojich priateľov a spolužiakov v bolestiach a nemôžu im pomôcť. Odišli z domu ako deti, keď sa vracajú domov na dovolenku, sú odcudzení, ich rodiny sú zbadačené dlhotrvajúcou vojnou. Nesúhlasia s názorom starších vojakov, že mladým sa ľahšie umiera, lebo nezanechávajú rodiny. Mladí si myslia, že starší sú na tom lepšie. Zomrú, ale aspoň vedeli, čo je život.

Moderné zbrane a vojnová stratégia: šrapnely, bomby, bojový plyn, bubnová paľba, zákopová vojna.

Ďalšie postavy:

Albert Kropp - mysliteľ, satirický, mrzutý, amputujú mu nohu

Müller - snívajú o vojnovom maturite, realista

Leer - sukníčkár, nosí dlhú bradu, svetácky

Tjaden - stále hladný, nenávidí veliteľa, lakomec, bezstarostný

Hale Westhus - silný, málovravný, vystihne vždy podstatu

Detering - sedliak, nenávidí, keď zvieratá zbytočne umierajú

Americká literatúra

Ernest Hemingway – nositeľ Nobelovej ceny

Zaraďuje sa do tzv. Stratenej generácie: skupina amerických spisovateľov, generácia, ktorá zažila jednu – dve svetové vojny za život, ak mali šťastie, že prežili, mali problémy vyrovnat' sa s tým, čo zažili na frontoch, v civilnom živote boli už úplne iní ako pred vojnou – poznačení pocitmi „stratenosti“. Stratenou generáciou ich nazvala Gertrúda Steinová, novinárka, veľká mecenáška umenia, žijúca v Paríži: „Vy všetci ste stratená generácia.“ Pre túto literárnu skupinu bolo typické využívať v umeleckej literatúre jazyk publicistického štýlu.

Zbohom zbraniam

Inšpirácia: skúsenosti autora z frontu 1. svetovej vojny v Taliansku v postave dobrovoľníka americkej armády (do oficiálnych jednotiek nebol zaradený kvôli slabému zraku) v jednotke Červeného kríža. Bol ranený pri Piave, mal zranenú nohu, vytrhnuté lýtko, tri mesiace strávil v nemocnici, potom ešte krátky čas slúžil pri pechote. Dostal mnohé vojenské vyznamenania. Hemingway tiež veľa boxoval. Navštevoval mnohé krajiny i Švajčiarsko a Taliansko. Je o ňom známe, že veľa a rád pil. Sám tvrdil: „...každý detail, ktorý pravdivo zobrazíte bude predstavovať celok..”

Literárny druh: veľká epika.

Literárny útvar: román.

Žánrová forma: vojenský /frontový román.

Čas: 1. svetová vojna.

Miesto: taliansky front, Gorizia, Miláno, Švajčiarsko.

Téma: poukazuje na nezmyselnosť vojny, román o láske, ktorá prišla v nevhodný čas, chcela poprieť všetko existujúce okolo seba.

Idea: antimilitaristický zámer.

Hlavné postavy:

Frederick Henry – americký poručík, autobiografická postava, pôvodom z Ameriky, pôsobí ako dobrovoľník v talianskej armáde, tenente - poručík, má na starosť kontrolu áut a prevoz chorých do poľných lazaretov.

Catherine Barkleyová – sestrička, pôvodom z Veľkej Británie, pôsobí ako ošetrovateľka v lazarete pre chorých, v meste, kde je ubytovaný aj Frederick.

Vedľajšie postavy: Rinaldi - Frederickov najlepší priateľ, chirurg. Helen Fergusonová - priateľka Catherine, ošetrovateľka, Škótko. Manželia Guttingenovci - majitelia chalupy v švajčiarskych horách.

Vonkajšia kompozícia: 41 kapitol.

Dej: Frederick sa vracia z vojenskej dovolenky znova na front do mestečka Gorizie, kde jeho oddiel býva v malej vile. Opäť sa stretáva so svojimi priateľmi a spoznáva mladú anglickú ošetrovateľku Catherine Barkleyovú, ktorú mu predstaví jeho najlepší priateľ chirurg Rinaldi. Catherine sa mu zdá pekná, no tento nový románik berie len ako spiestenie svojho inak nudného života na fronte a lepšiu zábavu ako bordel a prostitútky, ktorú doteraz využíval. Catherine je však časom do neho stále viac a viac zaľúbená. Často sa stretávajú, pričom sa ich rozhovory uberajú k téme, ako ich vojna veľmi odpudzuje a ako veľmi túžia, aby sa už skončila. **Frederick** Henry je ranený v boji o Piavu, dostane sa do poľnej nemocnice, neskôr bol operovaný v Miláne. Do tejto nemocnice prichádza náhodne ako výpomoc aj Catherine a Frederick si po opätovnom stretnutí s ňou uvedomí, ako veľmi ju miluje. Vzájomný vzťah medzi Catherine a Frederickom sa prehĺbuje a Catherine mu oznámi, že spolu čakajú dieťa. Frederick sa chystá spolu s Catherine na dovolenku, resp. kúpeľnú liečbu, ale plány skríži Frederickova žltáčka, ktorú má zo značného množstva alkoholu, ktorý tak rád a často pije. Keď sa to dozvie jeho ošetrojúca, chce ho dať pred vojenský súd za úmyselné škodenie si na zdraví, no napokon ho iba zbavia dovolenky a musí sa vrátiť na front. Catherine ostáva v Miláne so svojou priateľkou Helen Fergusonovou. Po návrate sa Frederick znovu začleňuje do každodenného života na vojne. Opäť zažije vojnu zblízka, keď jeho zdravotnícky oddiel sprevádzal sanitné vozy v čase ústupu talianskych vojsk. Fredericka zajmú v podozrení, že ide o Nemca a chce ho popraviť. Podarí sa mu ale utiecť skokom do rieky a dostane sa na hlavnú vlakovú linku z Benátok do Terstu. Tu tajne nasadne na vlak, zbaví sa uniformy a oficiálne sa stáva vojenským dezertérom. Je mu zima je hladný, spomína na svoj starý život, na priateľov a prepadáva pocitom zúfalstva. Z vlaku zoskakuje v Miláne, kde hľadá Catherine, ale tá odišla do Stresy, a preto odchádza za ňou. Teší ho jej prítomnosť a je rád, že nemusí myslieť na vojnu. Bojí sa ale, že ho chytia a zastrelia a keď ho barman hotela, kde spolu s Catherine bývajú, varuje, že sa ho polícia chystá zatknúť, rozhodne sa na barmanovej loďke utiecť cez Ženevské jazero do Švajčiarska. Vo Švajčiarsku sa spolu s Catherine usadia v horách neďaleko mestečka Montreux, kde bývajú v podnájme u manželov Guttingerovcov. Frederick občas túži vidieť svojich starých priateľov, ale zo všetkého najviac sa sústreďuje na príchod svojho dieťaťa. V horách žijú celú zimu. Odchádzajú do mesta Lausanne, kvôli nemocnici. Vtedy sa píše marec roku 1918 a začína sa nemecká ofenzíva. Catherine si v meste zariaďuje potrebné veci pre dieťa a Frederick chodí boxovať (podobnosť s Hemingwayom). V jednu noc začne Catherine rodiť, no jej pôrod je veľmi zdĺhavý a namáhavý, a tak musia dieťa vybrať cisárskym rezom, no ani to nepomôže. Dieťa sa narodí mŕtve a onedlho s veľkou stratou krvi umiera aj Catherine.

1. svetová vojna v slovenskej literatúre

Svoj pohľad na obdobie vojny spracovali ako prví spisovatelia realizmu. Z opisného realizmu to bol P. O. Hviezdoslav a z kritického realizmu B. S. Timrava. O vojne písali z pohľadu pozorovateľa – civilistu.

P. O. Hviezdoslav

KRVAVÉ SONYTY – básnická zbierka (napísaná už v r. 1914)

V čase vypuknutia 1. svetovej vojny mal autor 65 rokov, nemohol byť teda vojakom, napriek tomu nezostal k nej ľahostajný, reaguje na nezmyselné zabíjanie ľudí, ničenie kultúrnych pamiatok a vôbec hodnôt civilizácie. Básnická skladba má **32 sonetov** (4+4+6).

Motívy:

- 1. Spev o krvi:** autor sa pýta, kde má nájsť človek útočisko pred utrpením.
- 2. Obraz vojny:** prirovnáva padanie ľudských tiel k padaniu zreých klasov obilia v žatve, zachytáva ukrutnosti vojny, výberom spoluhlások vytvára zvukový dojem praskajúceho zvuku pušky, t. j. uplatňuje zvukomalbu, napr. kres spráskal pušiek. Poukazuje na to, že vo vojne umierajú najzdravší, najmladší ľudia, ničí sa všetko, čo človek v histórii vytvoril, pošliapava sa ľudská dôstojnosť a práva. A ťažké je toto všetko pozorovať staršej generácii, za všetkých básnik vyjadrí, že by im bolo ľahšie v hrobe.
- 3. Obžaloba ľudstva a kresťanstva:** človek a kresťanstvo sa nedržia Kristovho učenia, človek sa správa ako barbar, Hviezdoslav bol kresťan, napriek tomu kritizuje kresťanov, že nedodržiavajú Božie prikázanie: „Nezabiješ!“.
- 4. Hľadanie vinníka:** za hlavnú príčinu vojny považuje autor sebeckosť a panovačnosť ľudí.
- 5. Úvaha o mieri:** čo bude po vojne, či zvíťazí pravda a príde pokoj, či nebude hlad.
- 6. Slovanstvo a Slováci:** prosí Boha, aby mu dovolil nazrieť, ako z tejto vojny vyjde Slovanstvo, Slováci dúfajú, že bude sloboda a budú môcť o sebe rozhodovať sami. Vyjadruje právo každého človeka a národa na slobodnú existenciu.
- 7. Privolávanie mieru:** oslavuje mier – hymnus, v Hviezdoslavovej predstave mier = ľudskosť – t. j. láska a pokoj v medziľudských vzťahoch, lúči sa s krvavými piesňami, posielala ich k ľuďom, aby ich čítali so slzami v očiach.

Božena Slančíková Timrava

Patrí do kritického a psychologického realizmu – t. j. zaznamenáva reakciu slovenskej dediny na vojnu a venuje sa hlavne psychológii svojich postáv. Ukazuje, čo sa mení v hierarchii životných hodnôt, v charakteroch ľudí. Všíma si reakciu dedinských ľudí a pánov na vojnu. Vojna narušá rodiny, medziľudské vzťahy, zbavuje ľud súcit, ale aj demaskuje „vlastenectvo“.

Hrdinovia (v diele naozajstných vojnových hrdinov niet, preto názov chápeme ironicky)

Dej: Bubeník zobudí dedinu, ktorá sa zbehne počúvať oznam o vypuknutí 1. svetovej vojny. Autorka prechádza z rodiny na rodinu, ukazuje ich reakcie a zároveň vnútorné vzťahy. Dedinčania jeden druhého presviedčajú, že to očakávali. Najviac sa ozýva **Paľo Peko**, so zle rastenou chrbticou, lebo ten sa vojny báť nemusí. Čo bolo doteraz jeho nešťastím, to je teraz dar od narodenia. Muži opustia svoje rodiny a majetky, ale on zostane doma. Jeho žena **Zuza** sa za neho vydala, pretože nemala iného. Dlho chodila s krásnym chlapcom **Ďurkom**, spolu slúžili a sľúbili si vernosť. Ďurko však dal prednosť **boháčke Anke Matvejov**, ktorá si mohla medzi ženíchmi vybrať. Zuzka zažila hanbu, pokorenie a smútok z nešťastnej lásky. Vo chvíli, keď sa dozvie o vojne, cíti sa pomstená. Presvedčí sa, že Boh je spravodlivý a krásavica Anka Ďurka nebude mať, keď ho nemohla mať ona. V jej srdci je len pomsta a zlosť, chýba súcit a zľutovanie. U Matvejov je smutno, Anka svojho muža Ďurka miluje. Dedina si robí z Ďura posmech, pretože nedoviedol ženu do svojho domu, ale on sám išiel do domu svokrovcov. Niekoľkoročná **vdova Anča Demákov** ďakuje Bohu, že jej muž zomrel doma a môže sa starať o jeho hrob. Aj ako vdova musí žiť so svojimi deťmi u svokrovcov, ktorí si z nej namiesto nevesty urobili slúžku. Bojí sa však odísť, lebo jej deti by niť po otcovi nezdedili. **Slečna Liza** sa cíti obťažovaná hlukom a plačom dedinčanov. Žije sama s matkou a na Širického, ktorý ju má rád, si v tej chvíli nespomenie ako na možnú obeť vojny. **Podnotár Štefan Širický** je smutný z toho, že má rád pyšné dievča Lizu Malinskú, ktorá sa tvári, že je pre ňu vzduch. Až keď má odísť na front, Liza si uvedomí, že aj ona ho miluje, ale jej matka nedovolí, aby sa s ním rozlúčila osamote. Podali si ruky ako cudzí ľudia. **Notár Baláž** má vlastenecké reči, iných posielal do vojny a sám podplátil lekára, aby ho uznal za neschopného boja. Po istom čase už aj dedina má vojnové vdovy. Z dediny 20 mužov padlo, 17 je ranených a 30 nezvestných. Na dovolenku prichádza **Paľo Dubov**, priniesol správu, že pán **podnotár Širický padol** ako dobrý a spravodlivý človek pri ošetrovaní nepriateľského vojaka, teda nie ako vojnový hrdina, ktorý s presvedčením pomáha svojej vlasti. Dedina sa bojí každého príchodu pošťára. Jedného dňa dostala obálku s tragickou **správou o Ďurovej smrti** aj Anka Matvejov. Zuza sa teší, že ho už nemá a že bude trpieť tak, ako ona trpela, keď jej ona prebrala Ďura.

Medzivojnová próza

Milo Urban - expresionizmus

Spracúva tematiku 1. svetovej vojny, reakciu slovenskej dediny na vojnu, katastrofálne následky vojny, politickú situáciu – zánik Rakúska-Uhorska a vznik I. ČSR – rozpad východného frontu a dezercie našich vojakov.

Živý bič

Literárny druh: veľká epika

Literárny žáner: román

Žánrová forma:

- ✓ **unanimitický** román (una ánima = jedna duša, kolektívny hrdina – ľud Ráztok vystupuje v masových scénach ako jeden hrdina, napr. pochod dediny na vojakov, namočenie notára do potoka, rabovačka židovského krčmára Árona...),
- ✓ **sociálny** román (na jednej strane dedina, na druhej strane páni, žandári, vojaci, vojna prináša biedu, hlad, zhoršenie sociálnej situácie ľudu a zbohatnutie úradníctva),
- ✓ **expresionistický** román (**postava buriča** – individuálneho, napr. Ilčíčka, Štefan Ilčík, Adam Hlavaj a kolektívneho – ľud Ráztok, vzburá ľudu je dopredu neorganizovaná, živelná, postavy málo rozmýšľajú o svojej situácii a viacej konajú pudovo, pociťujú silný cit, všetko sa koná vo vybičovanej atmosfére, správanie človeka ovplyvňuje temperament),
- ✓ **protivojnový** román.

Miesto deja: malá hornooravská dedina Ráztoky

Čas deja: 1. svetová vojna

I. časť – Stratené ruky:

Dedina Ráztoky sa stretne s prvými prejavmi vojny. Do toho času považovali vojnu za čosi vzdialené, čo možno môže byť aj dobrodružstvom a príležitosťou opustiť rodný chotár. Vojna svoju prítomnosť ohlásila prostredníctvom zmrzačeného Ondra Koreňa, ktorého ani krstná matka nespozná – má zjazvenú tvár, nehovorí, chýba mu ruka. Doma ho čaká zlá správa, jeho milá Krista správa so žandármi a vojakmi. Na vojnu musel odísť aj mladý gazda Adam Hlavaj a jeho pekná žena zostala sama so synkom. Chce svojho muža vyreklamovať z vojny, preto získa za notárom. Notár jej sľúbil prepustenie muža, ale raz zamkol dvere a zneužil situáciu. Eva čaká dieťa. Po čase urguje u notára návrat svojho muža z vojny, notár si však dá podmienku – nesmie prezradiť, kto je otcom dieťaťa. Dedina odsúdi Evu za nemanželské dieťa. Tehotná nevládze sama robiť na poli. Má problémy zabezpečiť stravu pre svojho prvorodeného syna. Navyše sa bojí reakcie svojho muža. Eva si po narodení dieťaťa zvolí smrť utopením. Ilčíčka sa radí s kňazom o synovi Štefanovi, zakáže mu ujsť pred vojnou do Piľska, obáva sa prezradenia prenasledovania. Krista sa nevráti k svojmu zmrzačenému milému, chodí so žandárom Angyalom. Dedina sa zbedačuje, sediaci musia odovzdávať armáde, čo dopestujú alebo dochovávajú. Štefana Ilčíka odvedli, mal nešťastie, že sa dostal do oddielu, ktorému velil čatár Róna. Šikanuje vojakov natoľko, že jeden chlapec, ktorého prezývali „pánča“, spáchal samovraždu. Štefana Ilčíka popravujú za vraždu čatára Róna. Zabil ho v afekte, keď po dlhom pochode ich ešte nechal kopat zákopy a slovne útočil na unaveného Štefana.

II. časť – Adam Hlavaj:

Adam Hlavaj zbehol z ruského frontu. Dozvedel sa o Evinej smrti. Notár Okolický začína mať strach o svoj život. Iba jeden človek vedel, s kým Eva čakala dieťa a ako sa to stalo – bol to dedinský sluha Kúrňava – opilec a slaboch. Vždy držal s pánmi. Prezradí žandárom úkryt Hlavaja, pod hrozbou dediny mu neskôr pomôže ujsť. Vie, že žandári odídu, ale on ostane žiť medzi dedinčanmi. Dedina na čele s Ilčíčkou nesie Evino dieťa notárovi pred prah. Notár si na toto vzbúrenie ľudu privolá posilu – vojsko. Adam sa skrýva po lazoch, ale jedného dňa si vystriehne notára, ktorý je na poľovačke len so svojim psom. Notár sa tak bojí Hlavaja, že ho porazí. Adamovi sa protiví bojovať s takým zbabelcom. Deti v Ráztokách umierajú na červienku. Aj Matajkine umreli a ona si žiaľ lieči alkoholom. Pije viac ako chlapi. Z frontu sa vracajú ďalší chlapi, niektorí prichádzajú s puškami. Dedina sa viac nechce dať vyjedat vojskom, všetci sa pustia smerom k škole, kde sú vojaci. Vedie ich rozhnevaná Ilčíčka, ktorá v každom vojakovi vidí vraha svojho syna. Arogantne pristúpi k veliteľovi a vojaci ju zabijú bodákom. Dedina vojakov vyhnala. Vzbúrený ľud sa obráti proti krčmárovi Áronovi, vyrabujú a vypália krčmu. Notára Okolického objavujú vo voze slamy, namočia ho do potoka. Niekoľko mu odstráni podpierku hlavy a notár sa utopí. Na záver románu zaznie slobodný smiech Adama Hlavaja. Dedina vzala svoj osud do svojich rúk.

Najprepracovanejšou a najdynamickejšou postavou je Ilčíčka – živelná, prudká, pudová.

Nešťastie jednotlivcov je chápané ako kolektívne nešťastie:

Vojnové zranenia (Ondrej Koreň), vojna zabíja (synovia Komára), bieda a hlad (Eva Hlavajová so synom), dezercia (Adam Hlavaj), choroby (červienka, umrie veľa detí z dediny), rekvirácie, zbohatnutie obchodníkov, nekontrolovaná moc štátnej správy (notár a žandárstvo), alkoholizmus (Matajka, Kúrňava), vraždy (Štefan Ilčík zabil veliteľa Rónu, dedina utopila notára), samovraždy (vojačik „pánča“ neznesol šikanovanie veliteľa, Eva Hlavajová neznesla hanbu a neschopnosť postarať sa o synčeka).

Slovenská medzivojnová poézia (1918-1945)

NEOSYMBOLIZMUS

Emil Boleslav Lukáč

Znaky:

- neosymbolizmus,
- dolorizmus – bolestivosť, sebatrýzeň,
- meditatívna poézia,
- túži po poznaní a harmónii – nenachádza ju, v básňach prevažuje smutný pohľad na svet, pesimizmus,
- vyjadruje sa v paradoxoch,
- zdôrazňuje idey humanizmu.

Literárna tvorba:

O láske neláskavej – názov je oxymoron, ironizuje sľub vernosti, nechce sa pútať k jednej osobe, sloboda je dôležitejšia. Známa je **napr. báseň Modla v prachu**, v ktorej opisuje zrútenie sa predstáv o milovanom človeku, hovorí v nej o vzťahu, ktorý sa na lásku iba hrá, dlhé roky sa lyrický hrdina klamal, ale za tento omyl viní len seba, tvrdí, že rozčarovanie prichádza preto, lebo svoju lásku si prikrášľil, zidealizoval, prisudzoval mu lepšie vlastnosti, ako v skutočnosti mal – svoje schopnosti využil na stavanie modly a dosiahol len efekt zbytočnosti, v závere cítiť psychickú úľavu, pocit oslobodenia sa. Slovo modla symbolizuje idealizáciu, pudrovaná paruka pretváрку, prehnanú starostlivosť o zovňajšok.

VITALIZMUS

Ján Smrek

Znaky:

- autor si váži každodenné malé životné radosti,
- názor, že základom života je životný elán, energia,
- snaží sa zachytiť čaro okamihu, chvíľkové vnemy, pocity, optimistické nálady, aktivitu, čínorodosť, senzualizmus,
- preferoval témy o ženách, láske kráse,
- hedonizmus – slasť a rozkoš považuje za cieľ a najvyššie blaho života.

Literárna tvorba:

Cválajúce dni – polytematická zbierka, v ktorej je prítomná radosť zo života, optimizmus, použil spontánny spôsob písania – t. j. nepravidelnosť formy, neusporiadanosť, princípy hry a hravosti.

Básnik a žena – básnická skladba napísaná v podobe dialógu, dominuje v nej obdivný vzťah k žene vo všetkých ročných obdobiach, autor vyjadruje galantný postoj k žene ako bytosti, ktorá v sebe skrýva mnohé tajomstvá a dokáže pôsobiť na básnika tak, že sa mu život vidí ako zázrak a sen.

AVANTGARDNÁ ĽAVICOVÁ POÉZIA

Laco Novomeský

- písal pod vplyvom poetizmu,

Literárna tvorba:

Nedeľa – básnická zbierka, ktorou vniesol do literatúry poéziu mesta, díva sa na svet očami pracovitej slúžky, prostitútky, na ktorú nečaká láska, ale pohlavná choroba, chlapca, ktorý má tuberkulózu a nenávidí súcit, sám autor im chce pomôcť, ale vie, že jeho pieseň nie je dost silná, jeho poézia je naplnená novým myslením a názormi na svet.

Otvorené okná – zbierka básní, otváranie okien symbolicky vyjadruje otváranie sa európskej kultúre a literatúre, prenikanie nových literárnych smerov do našej literatúry.

Do mesta 30 minút – poéma venovaná pamiatke Vladimíra Clementisa, ktorého nespravodlivo obvinili a popravili v 50. rokoch.

NADREALIZMUS

Znaky:

- snaha o novátorstvo – chceli dokázať nové rytmické a obrazotvorné vlastnosti slovenského jazyka,
- odmietanie tradičných hodnôt,
- tvorili na základe tzv. psychického automatizmu – t. j. bez kontroly rozumu, pod vplyvom automatického textu je báseň výrazovo stereotypná, používa veľa opakovacích figúr, celé syntaktické konštrukcie,
- opájanie sa krčovitou krásou a šokujúcim obrazom ako protikladom k tradične chápaným ideálom krásy,
- polytematickosť textu (mnohonámetovosť) a viacvýznamovosť, nadrealistická báseň vyzerá ako prúd motívov,
- dominancia voľného verša, interpunkcia sa nevyznačuje,
- nepravidelné strofy, asociatívna metóda, apollinairovské pásma.

Rudolf Fabry

Ja je niekto iný – vrcholná básnická zbierka slovenského nadrealizmu, obsahuje dve pásma. Prvé stretnutie s Féneom. Féneo je vybájaná postava, raz diabol a inokedy básnikov dvojník, dominuje minulosť, tragické zážitky ľudstva, zlo, utrpenie, apokalyptické obrazy.

Druhé stretnutie s Féneom. Je zamerané na prítomnosť a budúcnosť. V dialógu sa autor konfrontuje so svojim vlastným vedomím.

V závere tuší lepší život, koniec vojny, tragickosť nahradil harmóniou, neobmedzenou dôverou v budúcnosť, ktorá hraničila až s utopickým rojčením.

KATOLÍCKA MODERNA

Znaky:

- cesta a pohyb – hľadanie a smerovanie k Bohu, ktorý je prítomný všade a vo všetkom, čo je živé,
- žena – nie je to konkrétna žena, ale žena vo všeobecnej rovine ako inšpirátorka umenia, nevystupuje priamo, ale v spomienkach, žena v spojení s obrazom biblickej Panny Márie,
- motív svetla a tmy – svetlo symbolizuje čistotu, nádej, život bez hriechu, krásu, slnko, tma symbolizuje hriech duševné temno, stratu cesty, mlčanie, duševnú smrť,
- motív rodnej zeme, vlasti, domova, raja – jedine prostredníctvom tohto motívu sa katolícka moderna približovala k spoločenskej problematike.

Rudolf Dilong

V jeho tvorbe sa prejavila úcta k životu, láska bez egoizmu, skromnosť a chudoba, duchovný vzťah k Bohu, verše zahalené v mystike.

Literárna tvorba:

Dýchajte, lazy – básnická zbierka s témou dediny a sedliackeho spôsobu života.

Ja, svätý František – básnická zbierka spirituálnej lyriky.

Mladý svadobník – básnická zbierka, surrealistická poézia.

Medzivojnová próza (1918-1945) – umelecké smery a predstavitelia

Spoločenská situácia:

- Obdobie po 1. svetovej vojne a počas 2. svetovej vojny.
- Rozvoj školstva, vznik rôznych vedeckých a osvetových inštitúcií, kultúrne a literárne časopisy.

Znaky:

- **Umelecká pestrosť prózy v rokoch 1918-1945.** Doteraz každú vývinovú fázu slovenskej literatúry reprezentovala jedna generácia, v medzivojnovnej literatúre však už vedľa seba existujú viaceré umelecké smery.
- **Témy:** vojnové zážitky, spomienky na mladosť, povojnová skutočnosť, spoločenské, politické a kultúrne problémy.
- **Vplyv moderných umeleckých smerov svetovej literatúry** medzivojnovného obdobia:
 - **Naturalizmus** (z lat. natura – príroda) = zakladateľom je francúzsky spisovateľ Émile Zola. Snaží sa zobraziť skutočnosť čo najvernejšie, bez prikrášlenia, detailne rozoberá aj neprijemné stránky života, choroby, zranenia..., človek je ovplyvnený dedičnosťou, rasou, pôvodom a prostredím, v ktorom vyrastal. Naturalizmus nevytvára typy, postavy sú jedinečné. Tento smer ovplyvnil v slovenskej literatúre napr. **L. N. Jégého a Geju Vámoša**.
 - **Expresionizmus** (z lat. expresio – výraz) = snaží sa pochopiť svet a človeka zvnútra. Zobrazuje zo sveta len to, čo sa odráža v mysli človeka. Využíva výrazné vyjadrovacie prostriedky, časté sú protiklady, lyrické vyjadrenia v próze. Postavy konajú pudovo, sú plné citu, správanie človeka riadi temperament. Využíva sa priamy rozprávač, autobiografické prvky. Postavy túžia po lepšom živote, spoločnosť je bezcitná. Tento smer ovplyvnil v slovenskej literatúre napr. **J. Cigera Hronského a Mila Urbana**.
 - **Naturizmus** (z lat. natura – príroda) = Zakladateľom je francúzsky spisovateľ Jean Giono. Žiada návrat k prírode. Zobrazuje všedného človeka a jeho každodenný život v prirodzenom vidieckom či prírodnom prostredí. Prírodné prostredie je v protiklade s dehumanizujúcim vplyvom civilizácie mesta. Patria sem autori: **Ľ. Ondrejov, M. Figuli, D. Chrobák a František Švantner**.

Medzivojnovú prózu rozdeľujeme z hľadiska uplatňovania umeleckej metódy na:

1. Tretia vlna realizmu: L. Nádaši Jégé

2. Sociálno-psychologický realizmus – sústreďuje sa na vnútro človeka, napr. J. C. Hronský, Milo Urban.

3. Socialistický realizmus: napr. Peter Jilemnický

4. Lyrizovaná próza:

- **Ornamentálna próza** – ozdobnosť jazyka, experimentovanie s jazykom, uplatňuje expresionizmus, drastickosť, kontrast medzi škaredým a krásnym, vzbura proti konvenciám, pesimistické a tragické životné pocity, spisovatelia zobrazujú nešťastné postavy a zvláštne postavy vo zvláštnych situáciách. Napr. Gejza Vámoš, Ján Hrušovský, Ivan Horváth
- **Próza naturizmu** – najvyšší stupeň lyrizovanej prózy, v ktorom dominuje rozprávko-mýtický princíp, napr. Ľ. Ondrejov, D. Chrobák, F. Švantner, M. Figuli.

Ladislav Nádaši Jégé (písal pod menom Ján Grob a z iniciálok tohto mena vznikol pseudonym Jégé).

Zaraďujeme ho do tretej vlny slovenského realizmu, píše naturalisticky (opis smrti, obrazy mučenia, opis primitívneho stredovekého liečenia, obrazy špinavých ulíc miest, hygieny...).

Adam Šangala – historický román zo 17. storočia – zachytáva udalosti z protináboženských a protitureckých bojov. Vystupujú tu historické postavy: Gabriel Betlen (vodca protihabsburského povstania) a Peter Pázmaň (arcibiskup, predstaviteľ rekatolizácie). Kompozícia je rámcovaná, román sa začína smrťou Adamovho otca a končí Adamovou smrťou. Dej je situovaný do stredovekých hradov a miest (Beckov, Trnava, Žilina). Idea: potreba názorovej a náboženskej tolerancie (katolík Šangala a evanjelik Konôpka si navzájom zachránia život).

Dej: Mladý Adam z Oravy sa po obesení otca rozhodol vybrať do sveta. Neďaleko Žiliny sa zaplietol do bitky a korbáčom vyšľahal zemana. Utiel do Žiliny, kde sa konal trh. Mesto bolo plné ľudí, žobrákov, biedy a špiny. Mestskí drábi hľadali previnilca, ktorý zbil grófa Markoča. Preto sa Adam dal zverbovať do vojska. Poslali ho spolu s vojakom Mihvokom na Beckov. Cestou sa Adam zoznámil s Betkou. Mladí ľudia si padli do oka. Na hrade sa Adam priznal Praskovskému, že zbil šľachtica. Nechtiac spôsobil, že sa ho manželka mladého Praskovského zľakla a potratila, preto ho zatvorili do žalára a mali popraviť. Na hrade bol farárom Konôpka, evanjelik, ktorý si bol vedomý toho, že u hradného pána má neisté postavenie, lebo ten striedal vierovyznanie podľa výhodnosti podmienok. Pomohol Adamovi a spolu utiekli. Cestou do Trnavy vyslobodili mladého Praskovského z rúk zločincov. V meste sa Adam zamestnal u Pohánkovcov a získal si dôveru ich dcéry Betky. Konôpku uväznili a Adam sa mu chcel odvdáčiť za svoj zachránený život: upozornil Bethlenových vojakov a oslobodený Konôpka sa dostal šťastlivo na dvor samotného Bethlena. Adam si zobral za ženu Betku a ona sa

po piatich rokoch manželstva zdôverila svojej priateľke o vyslobodení Konôpku. Adama odsúdili na smrť s'atím.

Jozef Čiger Hronský

Zaraďujeme ho do sociálno-psychologického realizmu. Píše expresionisticky.

Jozef Mak – sociálno-psychologický román. Dej sa odohráva na prelome 19. a 20. stor. Hlavnou postavou je usilovný človek, človek milión (mak), ktorý prijíma svoj osud, koná v súlade so svojou povahou a s ohľadom na okolnosti znesie všetky životné útrapy: zradu milej, zradu brata, matkinu smrť, ženinu smrť. V závere diela sa autor prihovára postave: „*Trp, Jozef Mak. Človek-milión si, nuž vydržíš všetko, keďže nie je pravda, že najtvrdší je kameň, najmocnejšia je oceľ, ale pravda je, že najviac vydrží na svete obyčajný Jozef Mak.*“ V románe je veľa lyrických prvkov v opise prírody, ktorá je často personifikovaná.

Dej: Jozef sa narodil ako nemanželské dieťa, a preto sa oňho často staral jeho starší brat Jano. V mladosti Jozef slúžil u baču a iba raz sa vzbúril proti nespravodlivosti, keď mu bača nechcel dať to, na čom sa zjednali. Zamiloval sa do Maruše. Rozhodol sa postaviť si vlastný dom, ale musel ísť na vojnu. Po vojne zistil, že Maruša sa vydala za jeho brata Jana a bývajú v jeho domci. Jozef si zobral za ženu Julu. Maruša striedala na Joža a on nedokázal povedať nie. Vedel, že to už nie je tá jeho mladá Maruša, ale znetvorená žena, ktorá stráca kontrolu nad svojím citom. Jula sa mu medzitým odcudzovala. Opitá Maruša sa utopila pri praní bielizne. Jula čakala dieťa, zmierila sa s Jožom až po jeho narodení. Uvedomili si, že sa majú radi, ale jej srdce nevydržalo a zomrela.

Milo Urban

Patrí do sociálno-psychologického realizmu. Píše expresionisticky.

Živý bič – unanimitický román (lat. una anima – jedna duša) s kolektívnym hrdinom.

Peter Jilemnický

Patrí do socialistického realizmu.

Pole neorané – román, v ktorom zjednodušil obraz slovenského roľníka a predstavoval ho iba ako vykorisťovaného proletára, ktorý sa vyjadruje v politických frázach.

Ján Hrušovský

Patrí do ornamentálnej lyrizovanej prózy. Jeho postavy majú výnimočné duševné znaky, prežívajú vášnivé citové zážitky. Jeho diela väčšinou začínajú in medias res. Rozprávač komentuje príbeh.

Muž s protézou – román s podtitulom Prípady poručíka Seeborna. Tematika je vojnová, motív lásky, dopadu vojny na obyvateľstvo. Prostredie rakúskeho mesta. V úvode si rozprávač spomína na smrť Seeborna, po ktorom ostali zápisky. Kompozícia: 1. časť – vediaci rozprávač predstavuje Seeborna, 2. časť je napísaná v dennikovej podobe vo forme ja-rozprávania samotným poručíkom, nahovára si, že si dal vyoperovať srdce, teraz má protézu a všetko zlo, ktoré koná blízkym ľuďom, spôsobuje zloduch: jeho druhé ja.

Ivan Horváth

Patrí do ornamentálnej lyrizovanej prózy. Vo svojej tvorbe zachytáva rozpor medzi predstavami a realitou, nespokojnosť so spoločenskými pomermi, dôraz kladie na asociácie a emócie.

Laco a Bratislava – novela. Autor opisuje osudy a pocity mladého študenta, ktorý v Bratislave prežíva svoju prvú lásku. Personifikuje mesto, píše o Bratislave ako o veľkomeste, vykresľuje jej históriu. Hlavné postavy – Laco, Želka a Igor – sú mladí, neviazaní, žijú len pre radosť zo života, prežívajú šťastné chvíle rozmarnosti, slnečnej pohody. Príbeh sa končí rozchodom Laca so Želkou, ale niet v ňom tragiky, smútku, ani bolesti. V novele sa prelínajú impresionistické postupy s poetickými, autorská reč pripomína Apollinairovo Pásmo, všetko vyznieva chlapčensky, dynamicky, premenlivo, hravo, vtipne, duchapľne a vyznačuje sa bezproblémovosťou.

Gejza Vámoš

Patrí do ornamentálnej lyrizovanej prózy. Píše naturalisticky. V popredí jeho diel je filozofická myšlienka.

Editino očko – autobiografická novela. Téma: zranenie oka malej sestry rozprávača. Obeťou zlého osudu je dobré, láskavé dieťa, ktoré nenesie ešte za nič vinu. Naturalistické sú autorove cynické názory na človeka a ľudstvo. Brat pozoruje svoju malú sestričku ako objekt vedeckého skúmania, sleduje jej správanie, konanie.

Dej: Edita je deväťročné dievčatko, rozprávača ju (brat) s ňou veľmi neprichádza do styku, lebo je od neho oveľa mladšia. Okrem má voči malým deťom predsudky. Opisuje ju ako malú, útlú, s krásnymi modrými očami a plavými vláskami. Považuje ju za hlúpejšiu, lebo ju nebaví čítanie. Je láskavá, každého očarí svojou milotou. Neskôr sa z Editky stáva priateľka staršieho brata, ktorý je už spisovateľ. Hovorí jej o úskaliach literárnej tvorby, vysvetľuje jej svoj pohľad na život a na ľudí. Bráva ju na prechádzky k Váhu, učí ju po anglicky. Editka sa snaží dobre učiť, je usilovná, ale učenie ju nebaví, hlavne matematika. Jedného dňa si zavolať priateľku, aby jej

pomohla s úlohou, a tá jej nešťastnou náhodou zhrdzaveným perom zraní pravé oko. Slúžka jej oko opláchla v špinavej vode a až večer išiel otec a brat s Editkou do mesta do nemocnice. No zakalená šošovka je už natrvalo poškodená. Rozprávač sa nevie zmieriť s tým, čo sa sestričke prihodilo, rúha sa Bohu za to, čo dopustil. Malá Edita však všetko treznelivo znáša. Je láskavá k všetkým okolo a čas v nemocnici využíva na drobné práce.

Próza naturizmu

Znaky:

- Využíva umelecké postupy a prostriedky lyriky, napr. lyrické opisy prírody.
- Filozofia prírodného človeka - pudová, priamočiara psychika, nevie sa pretvarovať, koná prirodzene. Často nepoznáme hrdinovu rodinu, pôvod, miesto, odkiaľ prišiel. Čas je tu biologický, dej sa meria vekom postavy, striedaním dňa a noci, ročných období, nevieme, čo sa práve vtedy deje s krajinou, so svetom.
- Prostredie hrá v každom diele dôležitú úlohu. Mesto sa stáva symbolom zla a špiny – svet tam dole. Čistotu symbolizujú odľahlé samoty, salaše, lesy, drevorubačské chatrče – uprostred prírody – svet tam hore (neskazení ľudia, láska, pokoj).
- Dejová línia je slabá. Častými útvarmi sú poviedka a novela.
- Jazyk diel je ovplyvnený slovenskou ľudovou slovesnosťou. Ľudová symbolika – napr. magické číslo tri, nadprirodzené schopnosti postavy. Dobro víťazí nad zlom.
- Postavy sa rozdeľujú na kladné a záporné. Záporné postavy sú aktívnejšie. Postavy žijú intenzívnym citovým životom. Hrdina je často vyčlenený z dedinského kolektívu.
- Pre diela je typické rozprávanie v 1. osobe.

Ľudo Ondrejov

Zbojnícka mladosť – román. Hlavná postava – Jerguš Lapin – žije uprostred prírody, je obklopený ušľachtilými hodnotami – priateľstvo, láska, odvaha, krása, sila. Je tu prítomná animizácia (oživenie prírody a vecí), personifikácia (zosobnenie prírody). Z ľudovej slovesnosti sa tu uplatňuje folklórny motív zbojníctva.

Dobroslav Chrobák

Znaky:

- Dedinský človek – pracovitý, úprimný, čestný, ochotný pomôcť.
- Postavy vykresľuje postupne od tajomnosti k realite.
- Príroda vytvára atmosféru a predpovedá činy postáv.
- Témy: láska muža a ženy, vzťah muža a prírody, morálne problémy.

Drak sa vracia – novela.

Zobrazuje konflikt medzi jedincom a spoločnosťou. Autor zdôrazňuje tradičné hodnoty – lásku, priateľstvo, prekonávanie prekážok, česť. Postavy sú vykreslené kontrastne ako dobré (Eva, Šimon) a zlé (Drak). V diele prebiehajú dva konflikty (Drak – dedina, Eva – dvaja muži). Osoba rozprávača sa v príbehu mení podľa toho, kto rozpráva udalosť, napr. príchod Draka vidíme očami Evy, dediny a Šimona – on-rozprávanie, inokedy rozprávač k sebe priberá čitateľa – my-rozprávanie. Dej rámcuje postava Evy (v úvode je to mladá žena čakajúca na svojho muža Šimona, v závere stará mama, rozprávajúca rozprávku deťom). Celý príbeh pripomína rozprávku, lebo tu vystupuje postava Draka. Stará mama rozpráva rozprávku o časoch, keď žili čarodejnice, duchovia a dobro víťazilo nad zlom.

Dej: Eva, žena Šimona Jariabka, čaká na svojho muža, ktorý si ju zobral za ženu napriek tomu, že mala dieťa s Drakom. Šimon jej oznámi novinu: Drak sa vrátil. V spomienkach sa vrátila do minulosti: ako starý Lepíš Madlušovie našiel na ceste malého chlapca, ako z neho vychoval hrnčiara, ako starec záhadne zomrel, ako ho celá dedina nenávidela a dávala mu za vinu všetky nešťastia, ktoré sa v dedine udiali, ako mu ľudia dali prezývku Drak, ako ho jedného rána našli v jame na hlinu s rozbitou hlavou. Ona ho chodievala opatrovať a nedokázala odolať jeho uhrančivým oči. Jedného dňa bez rozlúčky zmizol. Po narodení syna sa vydala za

Šimona, bez party (závoja), čo znamenalo, že celá dedina vedela o jej priestupku. Ľudia očakávali, že vypukne konflikt medzi Drakom a Šimonom. Drak chce zachrániť stádo dobytká: ako jediný poznal priesmyk, ktorým by doviedol statok naspäť do dediny z horiacich pastvín. Šimon ide s ním. Drak je veľmi priateľský k Poliakom, a preto si Šimon domýšľa, že čriedu predal. Bez dôkazov, ale plný zlosti, uteká naspäť do dediny a podpáli Drakovi chalupu. Drak sa vracia po prekonaní všetkých nástrah s celým dedinským stádom a vedie si aj mladú dievčinu Zošku – týmto si vybojoval svoje miesto v dedinskom spoločenstve.

Margita Figuli

Znaky:

- Sociálne motívy, kresťanská morálka.
- Ženy zápasia s tlakom konvencií doby.
- Rozprávačom je postava z príbehu.
- Príroda rámcuje dej, je v pozadí.
- Biblizmy.

Tri gaštanové kone – novela s ľúbostnou tematikou, v pozadí je sociálny problém spočívajúci na majetkových rozdieloch.

Príbeh je o láske Magdalény a dvoch mužov: Jána Zápotočného – zlo (náruživý, vášnivý, schopný spáchať zločin), Petra – dobro (etický, miluje so sebazaprením).

Rozprávačom je Peter, predstaviteľ dobra, ktorý po celý život koná podľa noriem kresťanskej etiky. Magdaléna je ideálom milujúcej ženy, ktorá je ochotná prekonať všetky útrapy života, aj týranie zo strany manžela, napriek tomu, že je spočiatku pasívna a podriaďuje sa, jej láska premôže zlo.

Dej: Peter ide po mnohých rokoch odlúčenia za svojou láskou z Turca na Oravu. Magdaléna sa s rodičmi presťahovala do Leštín. V oravských lesoch sa Petrov koň splašil a pridala sa k stádu pašerákov koní, ktorých naháňali financie. Medzi nimi spoznal Magdalénin bratranca Jozefa Greguša, ktorý mu prezradil, že najdrsnejší pašerák koní Jano Zápotočný sa chystá na pytačky k Magdaléniným rodičom. Je sviatok svätého Jána. Magdaléna mala ísť na Janovom koni páliť svätajánske ohne. Magdalénu si posadí na koňa Peter. Jano tručuje a ide s cudzím dievčaťom. Magdaléna Petrovi sľubí, že bude oddaťovať sobáš s Janom, kým sa Peter nevráti materiálne zabezpečený tak, aby to vyhovovalo aj jej matke. Bude mať polia, dom a privedie tri gaštanové kone, ktoré budú symbolom, že všetko splnil. Jano si vypočul sľub, a keď Peter odíde, znásilní Magdalénu, lebo vedel, že dievča si musí vziať toho, kto ju pripravil o česť. Magdaléna príde o dieťa, Jano ju týra. Keď sa Peter vráti, v hostinci sa dozvie, že Magdaléna je už vydatá. Nájde ju na poli, kde Jano orie s utýraným koňom, ktorý priváľ Magdalénu. Peter kriesi Magdalénu pri studničke a Jano sa ho pokúsi zabiť kameňom. Magdaléna je chorá, keď trochu uzdravie, Jano ju vyvedie na dvor, do rúk jej dá uzdu koňa, ktorý mal iba jedno oko a na bok mu vypálil Petrovu prezývku: Tulák. Jano vypáli koňovi i druhé oko, od bolesti zdivené zviera Jana kopytami zabije. Magdaléna ho pochová, postará sa o jeho hrob a až potom súhlasí, že s Petrom odíde do rodného kraja – do Turca. Dobro a láska zvíťazili.

František Švantner

Malka – novela. Dej je prerušovaný lyrickými opismi krajiny, expresívnymi opismi duševného stavu valacha, opismi Malkinho výzoru.

Valach je náruživo zaľúbený do Malky, ktorá slúži u Michalčíka v krčme. Chce si ju vziať, ale Malka sa najprv chce poradiť s bratom, o ktorého existencii nemá valach ani poňatia. V krčme je Michalčíčka sama, lebo jej muž už niekoľko dní neprišiel domov z jarmoku, kam išiel s peniazmi. Valach zbadá Malku so Šajbanom, prišielcom, ktorý sa odrazu zjavil na salaši. Vidí, ako jej dáva zakrvavenú košeľu a z reči vyrozumie, že Šajban zabil Michalčíka. Valach zo žiarlivosti oznámi v doline vraždu, a keď sa s tým pochváli Malke, tá mu povie, že je to jej brat. Uteká pred žandarmi na miesto, kde je Šajban. Je tam aj Malka. Valach má dobrý pocit, že zmiatol žandárov a Malka ho bude čakať. Čaká, ale mŕtva – vystretá v kolibe. Dej novely má baladický charakter – umiera neviná.

Slovenská medzivojnová dráma

Spoločenská situácia:

- V roku 1919 vzniklo Slovenské národné divadlo, pomáhali nám českí umelci, pretože sme nemali ani umelecké školy, ani umelecky vzdelanú inteligenciu. Českí herci v roku 1920 tu odohrali po slovensky Tajovského hry Hriech a V službe. Prví slovenskí herci boli prijatí r. 1921 – Andrej Bagar, Janko Borodáč (neskôr slávni režiséri), Oľga Borodáčová.
- Neskôr vzniklo Východoslovenské národné divadlo v Košiciach a Slovenské ľudové divadlo v Nitre.

Ivan Stodola

Bačova žena

Eva Muranicová bola manželkou Ondra Muranicu, ktorý išiel za prácou do Ameriky, aby pre svoju ženu a syna Ondriku zabezpečil lepší život. Ondrej je však po banskom nešťastí vyhlásený za mŕtveho a Eva sa vydala za dobrého a čestného muža Miša, ktorý je bačom na salaši pod Krčahovou. Je to dobrý manžel, stará sa aj o Evinho syna z prvého manželstva. Evina svokra nemôže zniesť to, že sa Eva vydala, hoci mŕtvolu svojho muža nevidela. Neverí, že zomrel. Tvrdí, že ona by to materinským srdcom cítila, keby bol mŕtvy. Mišo raz prišiel domov s prekvapujúcou správou. Starí páni predali panstvo, kam patrí aj salaš, a kúpil ho akýsi Amerikán. Nový pán si predvolá Evu a tá v ňom pozná svojho prvého muža. Stará matka je šťastná. Ondrej v Amerike ťažko pracoval, aby Eva a syn niečo mali. V bani nastal výbuch, dostal sa von vedľajšou šachtou, takže ho nikto nenašiel. Mal zranenú hlavu a trpel dočasnou stratou pamäti. Vôbec nevedel, kto je, ani odkiaľ je. Snívalo sa mu o horách, ale nevedel, kde sú. Neskôr mal nehodu vo vlaku a opakovaným udretím hlavy sa mu pamäť vrátila. Rodina zažije rozvrat. Ondrej žiada Evu, aby sa vrátila, lebo manželstvo nebolo zrušené. Miovi už ďalej nedovolí robiť baču, ostáva bez práce. Pohroží, že ak sa Eva nevráti, zoberie si syna Ondriku. Mišovi navrhuje, aby sa odsťahoval do Ameriky. Mišo bez Evy nechce odísť. Mišo žiarli, že sa Eva s prvým mužom stretla a rozhodne sa, že odíde, ale Miška, ich syna, vezme so sebou. Eva uteká za ním na salaš, kde jej to povie. V dramatických chvíľach prichádza na salaš aj Ondrej, muži sa bijú. Eva už vie, že každý z nich jej vezme dieťa. Vyrieši to tak, že nebude mať ani jedno dieťa, ani jedného muža. Prekole sa nožom.

Július Barč-Ivan

Matka

Za Annou Pavlíčkovou, matkou dvoch synov – Jano je doma a pracuje v bani, Paľo je v Amerike – prichádza suseda, ktorá je plná obáv a strachu. Opäť sa povráva, že cítiť v bani plyn. Pavlíčka ju upokojí, vraj sa nemusí báť – ich synovia sa vrátia, ona by vycítila nebezpečenstvo. Anna Pavlíčka je podľa dediny čudáčka, trpí vidinami, dopredu vidí, čo sa stane. Suseda sa vypytuje na okolnosti, za ktorých zomrel v bani Pavlíčkin muž. Videla dopredu, čo sa stane, chcela manželovi zabrániť, aby sfáral. Tehotná bežala za ním, ale on so zlosťou odmietal. Muž umrel a jej sa narodilo mŕtve dieťa. Svoj dar vidieť dopredu pociťuje ako kríž. Keď sa to blíži, dostáva sa do tranzu, neovláda sa, bojí sa tých chvíľ. Sama seba presviedča, aby bola silná a zvládla to, čo jej Boh chce oznámiť. Suseda s hrôzou v očiach odchádza. Matka má vidinu: vidí svojho syna Paľa, ako sa vracia z Ameriky a prináša nôž ako dar pre brata. Paľo sa vráti, matke prinesie modlitebnú knižku a Janovi nôž, ktorý matka ukryje medzi bielizou. Jano ho prijme s nenávisťou. Majetok po otcovi už je jeho (dal zaň Paľovi peniaze na cestu do Ameriky) a bol by rád, keby aj bývalé Paľovo dievča patrilo jemu. Chodievala k nim na vohľady, odkedy Paľo odišiel do Ameriky. Katka, ktorá kedysi chodila s Paľom a ktorá sa teraz páči Janovi, prichádza pozrieť tetku Pavlíčku. Mrzí ju, že Paľo často sedí v krčme a prepíja zárobok. Chlapi vravia, že v Amerike nepil. Katka si myslí, že pije kvôli nej. Prosí Pavlíčku o pomoc, chce, aby Paľo prišiel k nim na gazdovstvo a celú čiastku

nechal Janovi. Matka nechce popustiť a Katke sa zdá, že nemá rada svojho syna. Jano si hľadá košeľu, medzi bielizňou nájde nôž a vezme si ho. Matka má opäť vidiny, že Jano prekole Paľa. Začne bojovať proti Božej vôli (expresionistická vzburá). Oznámi Paľovi, že sa Katka večer chystá Janovi povedať, že ho nechce. Paľo musí odísť, lebo ho inak Jano naozaj zabije. Paľo je nešťastný, že ho vlastná matka vyháňa z domu. V dramatickej chvíli vchádza do domu Katka. Volá ho, aby išiel robiť k nim do domu, pretože nemajú paholka. V predsieni počujú prichádzajúceho Jana, má nôž v ruke. Katka na neho prezradí, čo narozprával jej rodičom, len aby zabudli na Paľa. Matka pristúpi k Janovi a vyhlási, že je na jeho strane, žiada Paľa, aby opustil dom. Nadáva mu. Paľo až neskôr pochopí, že mu tým zachránila život. Jano sa prestáva kontrolovať, nevie znieť, že Paľo s Katkou budú mať ohlášky, navyše má pocit, že všetci chlapi sa mu vysmievajú a že matka bola len naoko proti Paľovi. Chce ísť na tancovačku so susedovým Martinom, preto matka zavolá na susedu, aby ju varovala. Jano viedol susedinho chlapca k alkoholizmu. Matka povie Paľovi, že už nemusia s Katkou utekať z dediny – našla iné východisko. Vchádza Jano, je uštipačný, robí si posmech z Paľa, že bude bohatý. Obviňuje ho, že kvôli Kate a majetku z neho blázna spravil a odrazu vysloví vetu, ktorú matka už raz počula: „*za to mi raz dušu dáš*.“ Matka zhasne lampu, aby Jana pomýlila, ten miesto Paľa bodne nožom matku. Bratia sa zmieria. Jano sa ide udať.

Peter Zvon

Tanec nad plačom

Komédia postavená na kontrastoch minulosti a prítomnosti. Konfrontáciou feudálnej a súčasnej spoločnosti ukazuje, že pokrok je zdanlivý. Dejiny sú obmenami spoločenského modelu, v ktorom sa vždy zaznamenáva hlas silných. Historické postavy vystupujú z obrazov, spoznávajú mravy a spôsob života súčasníkov a konfrontujú s nimi vlastné názory. Autor chcel kritizovať spoločnosť a tiež dokázať, že technický pokrok moderných čias sa vôbec nekryje s pokrokom vzdelania a dokonalejšej mravnosti, ale naopak, vzdelanie a morálka má, žiaľ, klesajúcu úroveň. Podľa autora však skutočnou hodnotou v živote človeka je láska a nie pseudoláska (akási lacná náhrada skutočnej lásky úprimne milujúceho srdca).

Lúbostná tematika v slovenskej literatúre

Klasicizmus: J. Kollár – Slávy dcera (lásku k žene a lásku k vlasti chápe ako súperiaci cit).

Romantizmus: Marína (lásku k žene a lásku k vlasti chápe ako vzájomne sa dopĺňajúce a harmonizujúce hodnoty).

Realizmus: Hviezdoslav – Hájnikova žena, Kukučín – Neprebudený, Dom v stráni, Timrava – Bez hrdosti.

Medzivojnová poézia: Ján Smrek - vitalizmus, E. B. Lukáč - neosymbolizmus.

Medzivojnová próza: Figuli – Tri gaštanové kone, Chrobák – Drak sa vracia, Švantner – Malka.

Literatúra po r. 1945: Kostra – Ave Eva, Válek – Jablko, Moravčík – Erosnička...

Jašík – Námestie sv. Alžbety, P. Jaroš – Tisícročná včela...

Martin Kukučín: Dom v stráni (povinné dielo na rozbor)

Autor: Martin Kukučín (vlastným menom Matej Bencúr, pseudonym si vytvoril z detskej prezývky svojej matky - Kukuča)

Literárny druh: Veľká epika

Literárny žáner: sociálno-spoločenský román

Motto románu: Dve veci má svet – lásku a smrť.

Miesto: chorvátske prostredie Dalmácie.

Čas: 19. storočie.

Téma: všetko, čo je medzi láskou a smrťou – život a jeho problémy, osudy jednotlivca i rodín, jednotlivých spoločenských vrstiev i celej spoločnosti na ostrove Brač v priebehu jedného roka, v popredí záujmu autora je hlavne problém lásky Nika a Katice na podklade majetkových a stavovských rozdielností, zasadený do životného príbehu dvoch rodín.

Idea: Aj napriek láske medzi Nikom a Katicou sa rozdiely v ich spoločenskom postavení nedali prekonať. Z toho vyplýva, že pri výbere životného partnera nie je dôležitá len fyzická príťažlivosť.

Kompozícia: Skladá sa z dvoch častí a osemnástich kapitol, ktoré sú pomenované podľa hlavnej tematickej zložky obsiahnutej v kapitole. Hlavná dejová línia je priamočiara, chronologická. Do deja sú vložené aj retrospektívne rozprávania o mladosti Mateho Beraca alebo o živote Luku Dubčicia, ktorý už vlastne do príbehu nezasahuje. **Pásmo rozprávača sa prelína s pásmom postáv.** V pásme rozprávača sú obsiahnuté pomerne rozsiahle opisy minulosti, prírody, práce, zvykov, módy. Najväčšia pozornosť je venovaná opisom prírody, v ktorých jasne cítiť autorovu lásku k prostrediu, kde žil. Opisuje more, chorvátske polia a vinice, zameriava sa na cudzokrajné rastliny ako olivovníky a iné, približuje spôsob života Chorvátov, ich každodennú prácu, zvyky a obyčaje, zábavy, stolovanie, zriadenie domácností. Pásma postáv sú plné monológov a dialógov. Monológy prevládajú nad dialógmi. Cez monológy je vyjadrená vnútorná charakteristika postáv. Keďže sú veľmi časté, umožňujú hlboký prienik do psychiky postáv, do ich zmýšľania a je veľmi jednoduché rozanalyzovať ich city, vlastnosti a myšlienky.

Dej prebieha v etapách:

1. Začiatky romantického vzťahu a Katicin pocit víťazstva.
2. Zmena Katicinho vnímania sveta, výhľady do budúcnosti.
3. Ochladenie vzťahu, Katica si všíma Nikove odbočovanie od vzťahu.
4. Rozpad vzťahu, návrat do vlastnej spoločenskej vrstvy, Katicina nenávisť.
5. Zmierenie, smrť Mateho.

Jazyk: autor kvôli autenticite vkladá do textu juhoslovanské a chorvátske slová.

Postavy:

1. Sedliaci:

- a) **težak Mate Berac** – pracovitý, poctivý, hrdý na svoju spoločenskú vrstvu, rozumný sedliak, verí v Boha, je predstaviteľom otca – patriarchu. Je v úcte všetkých spoločenských vrstiev, cenia si ho za múdrosť a pracovitosť. Miluje svoje deti, chce šťastie pre Katicu. Nepatrí medzi najchudobnejších, získal peniaze na dom a vinohrady ako námorník u kapitána Dubcica, Nikovho otca.
- b) **Jera Beracová** (Mateho manželka) – vypočítavá, často zákerná, nevychádza dobre s nevestou Baricou, a preto dochádza v rodine ku častým hádkam.
- c) **Ivan Berac** (Mateho syn) - je ženatý s Baricou.
- d) **Matija Beracová** (dcéra)
- e) **Katica Beracová** (dcéra) - dcéra Mateho, krásna sedliacka dievčina. Služí v meste. Dala slovo Paškovi Bobicovi, ale po čase zbadá, že k nemu nič necíti. Tuží sa dostať do vyššej spoločnosti. Je vnímavá, cíti, že Nikova láska k nej sa vytráca. Má pocit, že sa proti nej sprisahali, že jej nikto nepraje.

f) Paško Bobica

2. Statkári, zemanía

- a) **Šora Anzula Dubčičová** – múdra žena, predstavuje životaschopnú vrstvu statkárov, vdova po kapitánovi Dubcicovi. Vydala sa za neho, hoci pochádzala zo zemianskej rodiny a on bol neurodzený. Vychovala syna, zo škôl ho zobrala, aby neochorel. Každý hľadá pomoc u nej, ale sa jej aj boja, vzbudzuje rešpekt. Vysoko si váži Mateho.
- b) **Niko Dubčič (syn)** - syn Anzuly, vychovávaný s láskou a porozumením. Má za sebou dosť pestrú mladosť. Úprimne sa zaujíma o ľud, rád by mu vlastenecky pomohol. Niko, ktorý pociťuje silnú vášeň, sa chcel manželstvom so sedliačkou vrátiť k svojim sedliackym koreňom. Zisťuje, že sa mu to nedarí.
- c) **Dorica Zorkovičová** – na jej rodine je vidieť hmotný úpadok zemianskej rodiny, krásna, jemná, nežná, Nikova priateľka z detstva, vychovaná v kláštore (finančne ju podporovala šora Anzula).

3. Podnikatelia

Zandome – zastupuje sociálnu vrstvu narýchlo sformovaných podnikateľov-obchodníkov, ktorí sú flexibilní, prefikani, nezaťažujú sa morálkou a riadia sa len ziskom, Nikov priateľ, radí mu v láske.

Dej:

Nastáva čas fiery, na konci fiery je sedliacka zábava, kam idú aj Katica s Matijou. Katica dáva najavo, že sa jej tu nepáči. Stretne sa s Paškom Bobicom, ktorému sa kedysi sľúbila. Po roztržke s ním obidve odtiaľ odídu. Katica prehovorí Matiju, aby sa šli pozrieť na panskú zábavu. Tam sa Katica zoznámi s Nikom Dubčicom, ktorý ju vyzve do tanca, čím vyvolá nespokojnosť prítomných. Zemianky pošlú služku k Matemu a ten príde pre dcéry a odvedie ich odtiaľ. S láskou Katici vysvetľuje, že do tohto sveta nepatrí. Matka Jera ju však podporuje so slovami, že pred Bohom sú si všetci rovní. Katica má pocit, že sa vznáša. Anzula zbadá, že syn je nejaký iný, ten sa jej zveruje so svojou láskou. Matka pozná svojho syna a vie, že keby mu to zakazovala, len by lásku utvrdila. Má inú predstavu o svojej neveste. Na druhý deň sa vyberie prezrieť vinohrady, a tam sa stretáva s Matem. Na druhý deň ide Katica za sesternicou a stretne sa s Nikom. On jej vyzná svoje city, začne za ňou chodiť. Katica má pocit, že sa vznáša. Začína jar, ako vznik ich vzťahu. Anzula zbadá, že syn je nejaký iný, ten sa jej zveruje so svojou láskou. Matka pozná svojho syna a vie, že keby mu to zakazovala, len by lásku utvrdila. Má inú predstavu o svojej neveste. Dala vychovať do kláštora mladé dievča - Doricu, ale nič nedala najavo. Na druhý deň sa vyberie prezrieť vinohrady, a tam sa stretáva s Matem. Rodičia nakoniec so vzťahom súhlasia pod podmienkou, že svadba bude najskôr o rok, čo má byť skúšobná doba. Obidvaja sa chcú k sebe priblížiť - Katica sa snaží vyšvihnúť do vyššej spoločnosti a Niko sa snaží viac sa priblížiť k težaťom. Jeho pohľad sa zmení až po stretnutí so Zandomem, ktorý má racionálny pohľad na vec a odhovára Nika od svadby so ženou z nižšej vrstvy. Zandome pochopil, že Nikovi sa páči Katica len fyzicky. Zandome sa rozhodne, že Nikovi pomôže a otvorí mu oči. Stavia na tom, že Katicu ešte stále ľúbi Paško. Poradí Paškovi, aby odišiel do služby, zarobil si peniaze a

tým si Katicu opäť získal. Verejné zasnúbenie Nika a Katice vyvoláva nedôveru a nevôľu ako nepatričné narušenie prirodzených životných noriem a tradícií. Nikov priateľ Zandome spomína hranice, ktoré sa nedajú prekročiť. Rozdiely medzi Nikom a Katicou sa časom ukážu ako neprekonateľné a presvedčenie, že cit prekoná skutočnosť, dané ich rozličnou spoločenskou príslušnosťou, sa stáva ilúziou. Niko i Katica si nakoniec volia partnerov z rovnakej sociálnej vrstvy. Začína jeseň - ošeračka, ale aj ochladzovanie vzťahu medzi Nikom a Katicou. Pri ošeračke ochorel Il'ja Zorkovič - Nikov kmotor. Je vážne chorý a tak pošlú po jeho dcéru Doricu, aby prišla z kláštora domov. Šora Anzula chce využiť situáciu a do prístavu pre Doricu pošle Nika. Niko a Dorica celé noci sedia pri chorom. Najprv si Niko nevšimá Doricu, ale postupne si uvedomuje rozdiel medzi ním a Katicou. Ani nevedel ako, a zaľúbil sa do Dorice, ale nechcel si to priznať. Raz ide Niko za Katicou, ale ona nie je doma. Rozpráva sa s Jerou, ktorá stále hovorí o peniazoch. Predstavil si, že aj Katica bude taká o pár rokov a nad tým sa zhrozil. Niko si ešte viac uvedomil rozdiel medzi sebou a Katicou a prestáva ju ľúbiť. Anzula zariadi, aby Katica prišla k nim na obed a Niko mal tak možnosť porovnávať Katicu s Doricou. Kým Dorica je jemná a kultivovaná, Katica sa v panskom prostredí nevie správať, pôsobí drsne. Niko prestáva chodiť pod Gabrovnik, Mate ochorel a Anzula ho prišla navštíviť. Na správu, ktorú priniesla, Mate dlho čakal: Niko si nechce zobrať Katicu. Katica nemôže Nikovi odpustiť, no Mate sa ho zastáva. Nakoniec sa všetci stretnú pri Mateho smrteľnej posteli. Katica sľubuje, že si vezme Pašku Bobicu - z lásky. Niko i Katica si nakoniec volia partnerov z rovnakej sociálnej vrstvy. Mate na smrteľnej posteli hovorí svojej dcére: „Boh tak dáva, nech budú vysokí a mocní, ktorí rozkazujú, a zas nízki, ktorí žiadajú a poslúchajú.“ Mate spokojne umiera. Mateho umieranie a smrť v závere románu sa stane symbolom zániku starého sveta a hodnôt, ktoré reprezentoval.

B. S. Timrava: Bez hrdošti

Útvar:

psychologická poviedka

Kompozícia:

Skladá sa zo štyroch kapitol bez názvu. Dejová línia je slabá, dôraz je na tom, čo sa deje vo vnútri postavy. Aj keď je tu naznačený príbeh mladého kňaza, ktorý sa chce ženiť, ale jeho nevesta je chorá alebo sa jej do vydaja nechce, sledujeme predovšetkým prežívanie lásky Miliny Adamčíkovej k Samovi Jablovskému. Nejde o žiadne dramatické zvraty, mladý muž naznačí, že má o ňu záujem, aby po chvíli venoval svoju pozornosť inej, lebo vie, že Milinu to bude trápiť.

Postavy:

Milina Adamčíková – sestra farára Milana, milá, zamilovaná do Sama Jablovského

Samo Jablovský - učiteľ, všetci v dedine si ho vážia, je veľmi prelietavý, samolúbny, namyslený

Dej:

Jeden podvečer sa pri kostole v dedine Matúšová zišli štyri priateľky. Kamila, ktorú volali kňažná, pre jej správanie, Paula, Ira a Milina Adamčíková, ktorú prezývali bielou grófkou, lebo mala svetlé vlasy, bledú tvár a nosievala biele šaty. Rozprávali sa ako každý deň, keď im Kamila ukázala časopis, ktorý napísal jej brat Samo a Vážecký. Všetky boli časopisom uchvátené, no najmä Milina, ktorá bola do Sama zamilovaná. Všetky štyri išli do jeho domu, kde Samo so sedliackymi chlapcami nacvičoval spevokol. Milina nemohla zo Sama spustiť zrak a nevnímala okolo seba nič, okrem neho: A vidiac ho sebavedome stáť a veliteľsky ruku vystierať na takt, zdal sa jej tak nekonečne slávnym, že tvár jej premenila sa úplne, oči zahoreli. Samo sa s ňou iba zahrával. Raz jej dvoril, nadbiehal jej, inokedy si ju nevšimol a tancoval s inými dievčatami. Milina sa tým trápila, chradla. Po jednej z mnohých tancovačiek dostala Milina konečne rozum a vytriezvela zo svojej zamilovanosti. Pred odchodom domov totiž uvidela Sama, ktorý spal opitý pri kredenci na stoličkách a uvedomila si, že jej je vlastne odporný, je pre ňu obyčajný chudák a že si ju nezaslúži. Tvár s úzkou bradou, bledá ako stena, pohrúžená do mŕtveho sna. Spodnú peru drží zaseknutú tuho a na vrchnej, veľmi vypuklej, trčí pár belavých fúzov na líche. I zdal sa jej taký biedny a mizerný, najmä tieto ovisnuté nohy v topánkach, že sa odvrátila s odporom. „Bodaj si viac nebol nikdy milovaný!“ šepce aspoň kľatbu, dvíhajúc k ústam pohár, ktorého obsah chutí jej ako otrava. „Aspoň takou láskou veľkou viac od žiadnej!“